

Dolgozatomban a történeti Szatmár megye talán legismertebb birtokosának, gróf Károlyi Sándornak (1669–1743.) a megbízásából és felügyelete alatt zajló építkezések közül az erdődi vár újjáépítését ismertetem. Művészettörténeti kutatásaim során figyeltem fel a Magyar Országos Levéltárban őrzött Károlyi család nemzetségi levéltárának rendkívül jó forrásadottságaira, melyben számos, az uradalmak 18. századi építkezéseire vonatkozó okmány maradt fenn, különösképpen Károlyi Sándor idejéből, aki kortársaihoz, és utódaihoz képest is nagyon lelkiismeretesen irányította a birtokain folyó munkálatokat.¹ Uradalmait rendszeresen végiglátogatta, távolléte idejére aprólékos, sok másodrangúnak tűnő részletre is odafigyelő, írott utasításokat (memorialék, instructiók) hagyva alkalmazottainak.² A szorosan személyéhez kötődő források közül ki kell emelnünk a napi rendszerességgel vezetett naplóit, melyekben gyakran csak címszavakban, de az építési munkálatokról is megemlékezik.³ Sok, építkezésre vonatkozó adat a családtagjaival, vagy éppen alkalmazottaival folytatott levelezésében is fellelhető. A családi levéltárban gyakran megtalálható az épületkutatásokban megszokott források nagy mennyisége is: szerződések a mesterekkel, számadások, majd a kész épületek tanulmányozásához fontos és sok részletről tájékoztató inventáriumok. Néhány esetben épülettervek, rajzos instructiók is ránk maradtak.⁴

A kutatás egyrészt a barokk kori forrásanyagot teszi hasznosíthatóvá egy újabb régészeti feltárás számára, hiszen a 18. században még számos középkori részlet fellelhető volt; másrészt megkísérli a barokk kor építettjének és megrendelőjének szempontjait is bemutatni, mivel úgy tűnik, hogy gyakran nagyon tudatosan fogtak a korábbi épületek rendbetételéhez, nem ritkán család- vagy nemzettörténeti szerepüket hangsúlyozva, a folytonosság megőrzésének, vagy új hagyomány teremtésének az igényével.

A vár a középkorban

Erdőd az erdélyi Bükk-hegységben található, királyi erdőkre felügyelő ispánság központja volt a 13. században és a 14. század első felében. 1394-ben már biztosan a román eredetű, Nagy Lajos uralkodása alatt Moldvából visszatért Dragos vajda unokái, Szász fiai kapták máramarosi birtokaik mellé, akik az akkori birtokközpontról, Béltrekről már Béltekinék nevezték magukat.⁵ Szásznak csak ez a két fia, Balk (+1404) és Drág (+1400) tudott még a következő században is fennmaradó családot alapítani. Drág unokája Miklós (1434–1480) a 15. század közepén Drágfinak nevezte magát, és a családnak ez az ága a továbbiakban ezt a kettős, Bélteki Drágfi nevet használta. Balk fiai utód nélkül haltak el, így a 15. században magva szakad ennek az ágának.⁶ Miklós fia és unokája, a család tekintélyét és vagyonát tovább növelték, Drágfi Bertalan (1447–1501) erdélyi vajda, János (1494–1526) pedig országbíró, zászlósúr, aki a mohácsi csatában vesztette életét, szintén az ország bárói között foglalt helyet.⁷

A vár a mezővárostól északra, a régebben Kiserdőnek nevezett rész felett, a Bükk-hegység egyik nyúlványán, annak a síksággal határos peremén fekszik, ahonnan kitűnő kilátás nyílik mind

¹ Az 1760 és 1793 közötti évekre, valamint a 19. század elejére vonatkozóan azért is van sokkal kevesebb forrásunk Éble Gábor szerint, mert az 1880-as években Károlyi Tibor megbízásából egy hozzánemértő levéltáros leselejtezte a gazdasági irattár nagy részét (mintegy kétvagonnyi iratot), amiből nagyon keveset mentettek át a család nemzetségi levéltárába. Éble Gábor megjegyzi az olcsvai kápolnáról szóló iratok gyűjteményében. MOL. K. cs. Lt. P 1507, 18. d. 261/d.v.

² Ezeket főképp Éble Gábornak az 1880-as években készített iratmásolataiból írtam át, mert Károlyi Sándor autográf kéziratai gyakran nehezen olvashatók. MOL. K. cs. Lt. P 1507. Predetiek: P 1501.

³ Kiadásai: SZALAY 1865. Nincs meg minden év anyaga. Szalaynál: 1669–1698, 1703–1707, 1726–1735, 1740. Később előkerült még néhány részlet: 1698–1703. (kiadta: PÁSZTOR 1945), 1725. év (kiadta: ÉBLE 1902).

⁴ MOL. K. cs. Lt. T 20. Részletes hivatkozások az egyes emlékeknél.

⁵ MAKSAI 1940, 88, 134. ENGEJL 1996, I, 187. A Szász fiak 1365 után telepedtek Máramarosba, azt követően, hogy a szintén Magyarországról érkező Bogdán vajda miatt teljesen kiszorultak a hatalomból. MIHÁLYI 1900, 56–59, GYÖRFY 1998, 118–119.

⁶ Családfát közöl: NAGY 1858, II, 380–381. Ezt több ponton módosítja: ENGEJL 2001.

⁷ A család tagjai a 14. század végétől ispáni és sok egyéb tiszteletet is betöltenek, egyre közelebb kerülve a bárósághoz: ENGEJL 1996, I. Mátyás alatt már a bárók közé számítanak, amit II. Ulászló alatt megerősítenek: ENGEJL 2003, 38, 46, 52. 1498-ban kapták az örökös bárói címet, bár ők már régen a mánáscsaládok közé tartoztak: KUBINYI 1988, 152.

Nagyerdődre, mind pedig a vár előtt haladó útra.⁸ Valószínűleg az egykori erdőispánnak is lehetett itt már valami erőssége, de egyáltalán nem biztos, hogy ezen a helyen, hanem inkább a plébániatemplom közelében. A későközépkori vár építésére 1456. szeptember 20-án V. László király adott engedélyt bélteki Drágfi Miklósnak és Sandrinus fia Mihálynak, hogy Szatmár megyei *Erduwd* nevű birtokukon, vagy annak környékén, fából, vagy kőből való várat (*castrum*), illetőleg erődítményt (*fortalitium*) emelhessenek, és azt tornyokkal, falakkal, árkokkal és más védőszerkekkel láthassák el, használhassák ők és utódaik, de a királyi engedélyben kikötötték, hogy nem szabad azt az ország lakói kárára és rovására felhasználniuk.⁹ A Drágfi család a mezőváros mellett, az áthaladó utak találkozási pontjához közel nem egyszerűen védelmi, hanem inkább reprezentatív, uradalmi, igazgatási központot kívánt létrehozni,¹⁰ mivel az erdői vár formája és elhelyezkedése alapján inkább a korszakban megjelenő, nemesi erődített központok, az ún. *castellumok* csoportjába sorolható, mintsem a szűkebb értelemben vett várakéba.¹¹

Úgy tűnik, hogy az építkezés az engedély dátumához képest jóval később kezdődött, mivel az 1545-ös családi feljegyzések szerint Drágfi Bertalan 1487-ben, Szent György oktávája után kezdett a vár „csinálásához”.¹² Nem tudjuk, hogy ezen a helyen korábban is állott-e már a családnak valamilyen udvarháza, de valószínűleg a család jóval korábban kezdődött birtoklása készítetett arra némely szerzőt, hogy egy kisebb várral, mint előzménnyel számoljon.¹³

A vár középkori formájára vonatkozó szórványos adatokat Balogh Jolán már összegyűjtötte.¹⁴ A már említett 1545-ös feljegyzés alapján biztosan állítható, hogy voltak tornyai, sőt még a vár méreteiből is megad néhányat ez a forrás. Drágfi János a végrendeletében (1524) egy kerek tornyról is szót ejt, ahol egy hosszú szekrényben leveleit tartotta.¹⁵ Balogh Jolán szerint Drágfi János már át is építette a várat: „1507. után Drágffy János építkezett a váron. Ekkor faragtatta az 1507-ben kapott bárói diploma után a sárkányrend jelvényeivel díszített címerét. A címerfaragványt rajzban közölte: P. Szatmár K.: A Tisza bölcsője. Vasárnapi Újság 1864. 139. l.”¹⁶ Nem biztos, hogy ezt az ábrázolást mindenképpen Jánoshoz kell kötni, hiszen ebben a korban a sárkányrend korábbi jelentősége megcsappant, ugyanis a címertartó sárkány már azoknál a családoknál is megjelenik, ahol a családnak nincs tagja a rendben, ezért nem zárható ki, hogy a Drágfiak használták már a bárói diploma átvétele előtt is.¹⁷ Szathmáry Károly egyébként nem az eredeti kő után, hanem annak barokk festett másolata nyomán készítette rajzát, amit ugyan nem mond meg világosan,¹⁸ de másképp nem nagyon lehetett, mivel az eredeti címerkő már 1739-ben összetört állapotban volt, ahogyan egy inventáriumból kiderül, ugyanis a Károlyi Sándor hálószobája melletti kis kamrában ekképp írták össze: „Drágfy címere régi, fejr kőre ki meczve, mely is már őszve töredezett dirib darab. Azon kívül hozzá tartozandó ednehány darab virágos méczett kövek.”¹⁹ Károlyi Sándor minden bizonnyal a kőcímer alapján festette meg a Drágfi címert az újjáépített barokk vár egyik szobájának falára. Balogh Jolán később Drágfi Bertalan kapcsán is említ egy 1492-re datált építési emlékkövet Erdődőről, amelyen „renaissance felfogás nyilvánul meg”, de nem derül ki, hogy ez az 1943-as művében még egyáltalán nem említett darab, egy eddig ismeretlen kő lenne, vagy csak az eddig 1507-esnek tartott címerkő új datálása történt meg.²⁰ Mindenesetre az inventárium megjegyzése, ami a kövön látható virágfüzérekre utalt, egykor a közeli Nagyecsed várát díszítő, 1484-es címerkőre emlékeztet, amelyen a Báthoriak sárkánnyal övezett családi

⁸ Kubinyi András is számba veszi a központi helyek között Erdődöt, amely az általa felállított szempontrendszer alapján kevésbé jelentős helyeknek számít, de Krasznabélteket a 15. század végén és a 16. elején biztosan megjelölt: KUBINYI 2000, 61, 67.

⁹ MOL DI. 15.102.

¹⁰ A korszak főiri rezidenciáinak jellemzőit újabban összefoglalta: FELD 2004, 47–78.

¹¹ A *castellumok* számára kiadott engedélyekben gyakran a *castrum* és *fortalitium* szópáros szerepel, mint a Drágfiaknak adott példányban is. FÜGEDI 1985, 80–81. KOPPÁNY 1999, 141–142.

¹² HORVÁTH 1898, 566.

¹³ BOROVSZKY 62.

¹⁴ BALOGH 1943, 224.

¹⁵ HEGEDŰS – PAPP, 1991, 94.

¹⁶ BALOGH 1943, 224. Azóta előkerült a 20. század eleje óta lappangó, Drágfi Györgyöt és Jánost báróvá nyilvánító 1507-es címereslevél, amelyen már a két összetekeredett nyakú és farkú sárkány szerepel címertartóként, amit apjuk még nem alkalmazott pecsétein. A címereslevél: MOL DI 108. 128. NYULÁSZINÉ 1996, 109, NYULÁSZINÉ 1999, XXXIV. Tábla, 116, 234.

¹⁷ LŐVEI 1987, 155.

¹⁸ „Én pedig a közlötett az erdői várpalota faláról személyesen másoltam.” SZATHMÁRY 1864, 139. Hogy nem középkori kőről készítette a másolatát, a kigyók fején ábrázolt zárt, barokkos korona is megerősíteni látszik.

¹⁹ MOL K. cs. Lt. P 397 Acta Occ. 99. csomó. Számadások (1739–1829) 42v.

²⁰ BALOGH 1985, 210.

címerét örökítették meg, valószínűleg mintegy építési emlékköként.²¹ Még közelebbi párhuzam lehetett az a fehér márvány címerkő 1484-ből, amelyet később a nyírbátori Szent György templom kapujának lunettájába helyeztek.²² Az erdői vár tisztítása során egy kétféle tört címerkövet is találtak, melyen szintén kétféjű sárkányok voltak, de nem a Drágfi címerrel. Bartha Pál 1727-ben Károlyi Sándornak írta le a leletet, és megemlítette, hogy egy másik, díszítetlen, MCCCCCXVIII-as évszámmal ellátott kő is előkerült, ami arra utalhat, hogy valóban kell egy 16. századi átépítéssel számolni.²³ A címeres és az évszámok viszonyát ma már nemigen lehet tisztázni.

A vár középkori formájáról a barokk átépítést kísérő, az építkezés ütemét szabályozó, főképp Károlyi Sándortól származó instrukciók és memorialék elszórt utalásai, az udvarbírók jelentései, valamint a vár 18. századi építési tervei és felmérési rajzai alapján alkothatunk fogalmat. Noha a 16. századi feljegyzés is közölt méreteket, miszerint az „koe falanak magassagath hatwan sengnere, az szelessegeth harmintz sengnere, az thornyokoth nyolchyan sengnere, az kapw szelesseget neg sengnere.”²⁴ A sing, vagy másképpen rőf, Bogdán István szerint 60 és 80 cm között mozgott, a királyi sing 61,9, az erdélyi pedig 62,2 cm volt.²⁵ Ha esetünkben 62 cm-rel számolunk, akkor eléggé valószínűtlen méretek jönnek ki (36, 12, 50 m). Egyedül a kapu esetében felmerülő közel 2,5 m tűnik hihetőnek.

Már Károlyi Sándor korából is maradt ránk néhány, a vár újjáépítéséhez készített alap- és homlokzatrajz. Az előbbieket közül különösen fontos az a be nem fejezett, a vár déli traktusának részleteit mutató példány, (1. kép) amelyen jól látszik, hogy a DNy-i kerek torony még nem állt, az emeletre pedig szűk csigalépcső vezetett. Egy másik alaprajzon (2. kép) a vár többi szárnya is föl van mérve, de a főhomlokzat külső fala pontatlanul van ábrázolva. Ezen a rajzon a teljesen új falakat sárga színnel jelölték, de mivel az építkezés már néhány éve folyt, nem biztos, hogy az összes többi falnak középkori előzménye is lett volna. Sokkal pontosabbak viszont a század vége felé, Bajuszi Ignác mérnök által készített rajzok. Idővel ugyanis a divatjamúlt barokk várat is szerették volna átépíteni, a tervezést a meglévő állapotok felmérése előzte meg 1783-ban. Ekkor készült el a vár pontos, színezett főhomlokzati rajza, ugyanazon a lapon, közvetlenül alatta pedig az épület első emeleti alaprajza szerepel, de a végső tisztázására már nem került sor, vagyis a ceruzarajzot nem húzták át tollal, ezért néhány részlet nem értelmezhető egészen pontosan (6. kép).²⁶ A földszintről is maradt fenn két ceruza alaprajz, amelyek sajnos szintén nincsenek rendszeren letisztázva.²⁷ Számunkra pedig éppen ez utóbbiak nyújtanak több információt a feltételezett középkori állapotokról. A barokk korban fennálló, enyhén szabálytalan, négyszög alaprajz ugyanis biztosan az eredeti méreteket és formákat tükrözte. Erre utalhat az északi oldal külső falában tapasztalható kis törés, a keleti szárny (granarium) különösen vastag falai, keskeny ablakaikkal talán egészen az első emeletig középkoriak voltak. Ugyancsak középkori előzményekre utal a déli oldal közepén kiugró, meglehetősen vastag falú kaputorony, ráadásul ezeken az alaprajzokon még jelölik a külső és belső kapuk szárköveit, melyekről Károlyi Sándor meg is mondta, hogy eredetiek.²⁸ Középkori vonásnak tűnik a kaputorony két oldalán a 18. században is fennmaradó asszimetria, a nyugati oldal előrébb ugrott a keletinél, (amit az 1783-as átalakítási terveken ki is küszöböltek). Középkori alapokon állhatott a nagy, a barokk forrásokban csak „réginek” nevezett kerek torony, amely mintegy érintőlegesen csatlakozik a keleti hosszanti szárny falszövetéhez.²⁹ Ennek párját építtette meg Károlyi Sándor a vár DNy-i sarkára, amelyet teljesen újra

²¹ MAGYAR 1978, 13. kép

²² ENTZ – SZALONTAI 1969, 37. kép Lóvei Pál szerint éppen a Báthori sárkányos címerek teremtettk meg a Báthoriakkal valamilyen rokonságban lévő családok között a „sárkányos” divatot. LÓVEI 1987, 151. Drágfi Miklósnak az első felesége Báthori Katalin volt!

²³ Bartha Pál 1727. aug. 19-én írt levelében: Függelék 2.2.2.

²⁴ HORVÁTH 1898, 566.

²⁵ BOGDÁN 1978, 106, 115–117.

²⁶ Ignatius Bajuszi munkája. MOL K. cs. Lt. T 20.99/4.

²⁷ MOL K. cs. Lt. T 20.99/6–7. Ezek közül az utóbbi kerül itt közlésre (7. kép). A többi rajz, melyek különböző, átépítési javaslatokat fogalmazznak meg, nem csak a homlokzati, hanem természetesen az alaprajzi formákban is eltéréseket mutatnak: MOL K. cs. Lt. T 20.99/1: átalakított főhomlokzat, alatta az emeleti szint alaprajza. MOL K. cs. Lt. T 20.99/3: ceruza alaprajz, az emeleti szint átalakított változata. MOL K. cs. Lt. T 20.99/2. Színezett homlokzati, átalakítási terv, alatta emeleti alaprajz. MOL K. cs. Lt. T 20.99/5: átalakított emeleti szint, ceruzarajz. MOL K. cs. Lt. T 20.98/1–2. Ezek is színezett átalakítási tervek: az elsőn emeleti, a másodikon főhomlokzat, alatta földszinti alaprajz. Az új falakat rózsaszínnel jelölik. Ezt a tervet Károlyi József készítette Dom Flórián váci piarista tanár számára. A tervet ismerteti és közli: VOIT 1964, 260, 251. kép.

²⁸ Memoriale 1729. jan. 17. MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 397r. (Függelék 1.2).

²⁹ Talán erre vonatkozik Károlyi Sándor 1728. jan. 13-án Erdődön, Bartha Pálnak tett utasítása: „...nem csak a kerek

kellett alapoztatnia.³⁰ Hogy némely torony még elég magasan állt az építkezés megkezdésekor, arra Károlyi Sándor utal, amikor Károlyból rendeli ki a kőművest, hogy bontson vissza belőlük, mert az esetleges omlások az új építményeket fenyegethetik.³¹ Középkori pincére és oldalfalakra épült rá a nyugati granarium is, a barokk újjáépítéskor ezen a részen jelentősen visszabontották a falakat. Ugyancsak középkori falakat használtak fel az északi szárny kiépítésekor, az ÉNy-i és az ÉK-i tornyok elég magasan állhattak, így a konyhatoronynak legalább az első emeletig meg is hagyták a falát.³² Az ÉK-i torony előtt az udvar sarkában található kút szintén középkori eredetű, melynek kitisztításáról Károlyi Sándor rendelkezett. Úgy tűnik, hogy a felsőbb palotákat kívülről lehetett megközelíteni a kaputorony közelében lévő „ambitus”-on keresztül, amit az új belső lépcső elkészülte után törettek le.³³ A várat minden oldalról övező vizesárok szintén középkori eredetű. Az újkorban az északi oldalon elterülő vadaskertnek³⁴ is megvannak a középkori előzményei, elődjéről a vár császáriak kezére kerülése kapcsán Istvánffy is megemlékezik. Ezek alapján a mezőváros felé magasodó, legalább három vagy négy tornyos, négyszögalaprajzú, vizesárokkal övezett vár képe bontakozik ki előttünk, melyet minden bizonnyal, a barokk állapotokhoz hasonlóan majorsági épületek, malmok, vadaskert stb. öveztek.³⁵ Drágfi János végrendelete alapján a vár népeiről is lehet fogalmunk, hiszen népes családja mellett itteni tisztviselőiről, familiárisairól, a várban lakó ifjakról is megemlékezett.³⁶

A Drágfiaknak ebben az időben több erősítés is volt a kezén (Kővár, Csehi, Solyomkő), melyek közül kettő inkább várnak (Solyomkő, Kővár), Csehi pedig Erdőddel együtt, a család reprezentációjában is fontosabb szerepet játszó castellumnak tekinthető. A család kihalása rövidesen a vár pusztulását is maga után vonta, amely többet nem is épült újjá, a 16. és 17. század további háborúiban hadi jelentőséggel sem bírt.

A vár ostroma

Mivel Erdőd még a királyi Magyarországon, de Erdély határán feküdt, jelentősége a 16. század második felében nőtt meg, sorsát a formálódó fejedelemség és a királyi Magyarország, Miksa és János Zsigmond közötti konfliktus pecsételte meg. 1545-ben halt meg Drágfi Bertalan fia Gáspár, akinek az özvegye rövidesen nőül ment csesdi Báthori Györgyhez. Hamarosan a még serdületlen kis Drágfi örökös is meghalt, így az uradalom a koronára szállt volna, de az időközben Izabellához pártolt Báthori György megszerezte az örökösödési jogot, és a hatalmas birtokok az övéi lettek. Ez az esemény szolgálatot adott a közelben levő császári csapatoknak, hogy az uralkodó nevében elégtételt vegyenek, Schwendi nevű vezérük irányításával hamarosan el is foglalták a várat.³⁷ Istvánffy úgy tudja, hogy Báthori megalkudott Schwendivel, és a császári hűségre való visszafogadás fejében az Erdődön levő kincseit átengedte a császári erőknek, míg a többi várába széthordott javakat megtarthatta. Miután a császáriak elfoglalták a várat, a benne levő kincsek és felhalmozott termények, de még a vadaskert is, melynek kerítését lerontották, a kapitányok prédája lett.³⁸

---

toronynak fennálló követ szedjék le a télen, hanem a kapu mellett való kő falat is, kár nélkül rontsák le a mostani tisztított házaknak külső faláig.” K. cs. Lt. P 1507 18. d. 343r.

³⁰ Memoriale Erdőd, 1736. febr. 11. K. cs. Lt. P 1507 18. d. 567r. (Függelék 1.4).

³¹ Károlyi Sándor Horváth Györgynek Nagykarolyból: (Károlyban a piarista prov. szobáját stukkózzák meg építik) „... a kőműveseknek semmi munkájuk nem leszen itten, hanem akiket Csacsala választ maga mellé azokkal küldessék Erdődre hogy ottan a két nagy torony ruderáit szedjék le és törjék le, hogy kárt ne tegyenek az új épületben.” K. cs. Lt. P 1507 18. d. 350v. Elképzelhető, hogy itt az előbb említett nagy kerek toronyról, és a kaputoronyról lehet szó, mert ekkor még csak ezeken a részekon húzzák az újabb emeleteket.

³² Bartha Pál levelei: Függelék 2.2.

³³ A legtöbb építéssel kapcsolatos utasítást a Bartha Pálnak címzett memoriale tartalmaz. Károly, 1729. jan. 17. K. cs. Lt. P 1507 18. d. 393r. – 397v. (Függelék 1.2.)

³⁴ I. Katonai felmérés, (1785–1783.) XXX. Col. 12. sect. PÓK 1998, 84. „Dámvadasi kert” Második katonai felmérés Section 12mo 47. Colonne Nro XLVIII. Hadtörténeli Múzeum, Térképtár

³⁵ A vár és város környezetéről így írnak 1620-ban: „In territorio Nagy Erdődiense, sub Arci diruta Erdőd habitur una magna Piscina, olim piscibus abundans, nunc autem disolata. Item preaaggerem eiusdem piscina habetur mola una, qua saltem verno temporis et plurius vertis solet. Sub eadem Arcem diruta est unum pratum producens Foeni Orgias Viginu, aliquando plus minus. [...] Habitur etiam sylvia querina satis magna etc. Conscriptio nova universorum bonorum quae de praesenti ad Arcem Zathmar possidentur die 28. decembris Anno 1620 facta.” MOL K. cs. Lt. P 392. 35. fiók. Lad 33. No.9. 4r.

³⁶ HEGEDÜS – PAPP 1991, 93–94.

³⁷ Az eseményekről beszámol Forgách Ferenc (+1577) is, aki meglehetősen nagy ellenszenvvel beszél Báthoriról. Műve eredeti címe: *De statu rei publicae Hungariae Ferdinando, Johanne, Maximiliano regibus ac Johanne Secundo principe Transsylvaniae Commentarii*. Teljes szövege 1866-ban jelent meg Pesten Toldy Ferenc kiadásában. FORGÁCH 1982, 235–236.

³⁸ Istvánffy Miklós (1538–1615) részletesebben követi az eseményeket. Művét, *Historiarum de rebus Ungariis libri XXXIV* címmel először Pázmány Péter adta ki 1622-ben Kölnben. ISTVÁNNFFY 2003, 371–372.

A császár és János Zsigmond között végülis nem jött létre békemegállapodás, ezért az utóbbi nem nézte jó szemmel, hogy a császáriak sorra birtokukba veszik ÉK-Magyarország várait, amelyek a szultán szerint az erdélyieket illették volna. János Zsigmond a törököket hívva segítségül válaszlépésre szánta el magát, és az erősségek ostromára indult. Seregei, az erdélyiekből és törökökből álló csapatok, Szatmár sikertelen ostroma után érkeztek Erdőd alá. Schwendi ugyan küldött némi segítséget a várba, és továbbit is ígért, de az ostromlók sem télenkedtek: egy éjszaka alatt a kihajtott parasztokkal ágyúállásokat építettek³⁹ és a vár ágyúzásához kezdtek, másnap pedig a környék épen maradt termőföldjeit pusztították el. A törökök elégedetlenek voltak az erdélyiekkel és az ostrom hatékonyságával, ezért megparancsolták, hogy a várat „szüntelen éjjel-nappal az vár törésére golyóbisokkal belövődöznenek s az kőfált lerontanák.” Az első ostromban a német-magyar védők hősiiesen ellenálltak és a török vezérnek, Haszonnak, Kurt nevű rokonát is megölték, akit ez annyira felbőszített, hogy megfogadta: addig el nem megy, amíg bosszút nem áll. Mind a két oldalon súlyosak voltak a veszteségek, a várvédők kapitányai és az ostromló erdélyi magyarok vezére is elesett, de Schwendinek sikerült még egy 200 fős kis sereget beküldenie, ami csak tovább bőszítette a törököket. A következő ostrom előtti éjjelen a vár árkat az ostromlók vesszőkkel feltöltötték, amit a védők viszont sikeresen aláaknáztak, sokat pusztítva az ellenségéből. Végülis a nagy veszteségek után az ostromlottak a szabad elvonulás fejében a vár feladása mellett döntöttek, melyet persze a törökök bosszúvágyukban nem tartottak meg, és a kivonulók nagy részét kardélre hányták. „Ilyenképpen Erdőd [1565.] Szentivány havának első napjától fogvást Kisasszony havának ötödik napjáig az mieinktől erősen tartatván az várbeli német vitézeknek elrémülésével s kétségbeesésével az ellenség kezében esék, kiktől fundamentomáig rontaték s annakutána osztán soha meg nem építették.”⁴⁰ A vár ezek után tényleg jelentőségét veszítette, ezért 16–17. századi ábrázolásai, felmérései sem ismertek.⁴¹

Újjáéledés Károlyi Sándor idejében

Erdőd visszaszállt a koronára, míg a 17. század folyamán a többi Drágfi birtokra más családok nyertek jogokat, így az egykori hatalmas Drágfi örökség is szétaprózódott, az egyes uradalnak faluösszetétele megváltozott. Erdődön 1662-ben Károlyi László (Sándor apja) szerzett szőlőt, melyre királyi adományt is nyert. 1676-ban kincstári uradalomnak számított még Erdőd, amelyet 1708-ban II. Rákóczi Ferenc adott el Károlyi Sándornak 2000 arany fejében. Károlynak további anyagi áldozatok árán a szabadságharc levereése után is sikerült megtartania az új szerzeményét, 1720-ban már királyi adománylevelet is nyert rá.⁴²

Az 1708-as Urbáriumban azt írják, hogy a városban: „Serföző ház, vám, udvarház, castély, majorház és egyéb külső alkalmatosságok nincsenek, s. nem is voltak, hanem Sóson major ház volt, ott szántottak és vetettek valamikor régen.”⁴³ Ezért is furcsa, hogy a gazdasági iratok között egy olyan inventárium is fenmaradt, amely a lapok külső borítóján szereplő írás szerint „1702/03, ad Erdőd” készült. Ebben egy emeletes házat írnak össze, melynek kápolnája és néhány palotája van, egyik tornyos tetejű. Valószínűleg ez az inventárium nem Erdődön készülhetett, hanem vagy az ekkor már létező szatmári, vagy inkább olcsvai házra vonatkozhat.⁴⁴

Károlyi Sándor figyelme valójában csak a '20-as években fordult Erdőd felé, hiszen a '10-es években bérbé adta Eötvös Miklós viceispánnak. 1721-ben már néhány, a vár környékén lévő pincét is megtisztítottak, majd számbevették a még helyreállítható dolgokat is: „Erdődön az pusztá el hányatotott Várát Allatta ki tisztítatott Cusamat Pinczekkel, abban található Accessoriumokkal alatta való Malommal s. ahoz tartozandó apartinentiákkal, Halásztókkal Vadas kertel és Gyümölcses

³⁹ Ezekről még a Pesthy féle gyűjtésben is megemlékeznek: „1567-ben (sic) a törökök által és Betlen Farkas által ostromoltván a Vár és a Nagy templom leromboltatott a templomnak ugyan csak teteje égett le, még most is a Mocsár nevű rét dülőbe Szakaszz felől több dombok mellyek ágyu telep helyek voltak láthatók.” MIZSER 2001, 37. Az ostromhoz kapcsolódó dülőnevekre utal még BOROVSZKY 62.

⁴⁰ ISTVÁNFY 2003, 381–384. Az ostromról röviden beszámol Forgách is, a németeket okolva a vár feladásáért. FORGÁCH 1982, 236–237. Bethlen Farkas (1639–1679) úgy tudja, hogy a vár aug. 2-án esett el, de valószínűleg Istvánffy-nak van igaza, és aug. 14-én történt meg a bevétel. Művének eredeti címe: *Historia de rebus Transylvanniis I–VI*. Teljes szövegét először Benkő József adta ki Nagyszében, 1782–1793. BETHLEN 2002, 261–262. Istvánffy szövegét idézi az erdői várral kapcsolatos tudnivalók sorában Mednyánszky Lajos is. MEDNYÁNSZKY 1808, 49.

⁴¹ BALLA 2000.

⁴² A Borovszkynál található birtoktörténeti adatokkal szemben (BOROVSZKY 62.) inkább az Éble Gábor levéltári kutatásain alapuló, Károlyi birtoktörténet adatait kell elfogadnunk. KÁROLYI 1911, I, 59–61.

⁴³ MOL K. cs. Lt. P 392. 35. fiók. Lad. 33. No. 16. 8v.

⁴⁴ Érdekes egybeesés, hogy a kápolna inventáriumában Szentháromság oltárról írnak, és közel 40 év múlva az erdői vár kápolnájában is egy Szentháromság oltár állt. Inv. 1745. MOL K. cs. Lt. P 397 Acta Oec. 99. csomó. 231v.

Kertjével s. ki tisztítható több Cusamatokkal.”⁴⁵ Ugyanebből az évből ismerünk egy háztervet is, pontosabban egy alaprajzot, amelyet felirata szerint Erdődre szántak.⁴⁶ A kis kúria alaprajzú épület ha elkészült valaha, akkor a későbbi tisztartóházak és gazdasági épületek helyén, a vártól ÉK-i irányban állhatott. Erdőd jelentősége talán azért nőtt meg Károlyi Sándor számára, mert Ferenc fia ezekben az években nősült, és apja a régi családi birtokközpontot, Nagykárolyt az ifjú párnak szeretne volna átengedni, Erdődöt pedig saját maga számára kívánta kiépíteni.⁴⁷

A vár romjainak tisztítását már 1723-ban tervezték,⁴⁸ a következő évben meg is kezdték, először nehezen találva használható falakat.⁴⁹ Az év végén Károlyi Sándor erdői tisztartóját, Bartha Pált ekképpen utasítja: „11mo A vár oldala tisztítását 9 s 10 emberrel lassan lassan csak continuáltasd kezdett móddal”,⁵⁰ s egy évvel később is még csak ugyanezt ismételi meg.⁵¹ Nem csoda, hiszen Bartha Pál leveliből látszik, hogy a mezei munkák miatt nehéz volt a tisztításhoz embereket találni, különösen ha maga a tisztartó is ez utóbbit ítélte fontosabbnak.⁵² Károlyi Sándor türelmetlen volt a munkálatok miatt, ezért Pollereczky Mátyás nagykárolyi tisztartóval ellenőriztette Barthát, aki megerősítette, hogy a munkával az uradalom egyéb feladatai miatt csúsztak.⁵³ Károlyi Sándor következő év őszén így ír fiának, Ferencnek: „Erdőd vára tisztul. Nem adnám 2000 forintért, az mely pénzért erigáltam, s ma perfectióra is hozom s actu többhöz is vagyon reménységem.”⁵⁴ A tisztítás során nem csak az omladékban fellelhető építési anyagra voltak tekintettel, amikor a még használható téglákat és köveket a törmelékektől elkülönítve rakták,⁵⁵ hanem az ostromból maradt vas ágyúgolyókra is, amelyek az építéshez szükséges nyersanyagként jöttek számításba.⁵⁶ Ez utóbbi is igazolni látszik Istvánnffy

⁴⁵ „Erdői Dominium Conscriptiója és Inventatiója iránt való Consideratiók. Ano 1722. die 30. Jan.” MOL K. cs. Lt. P 397. 97. csomó Számadások, 327r. A pince tisztításáról Barta Pál is beszámol: „Az vár oldalánál az kis pincze kis ajtajátul fogva az meg mutatott mód szerint néki estem vala a máris egy jó darabban hányattam ki fele és mingyárt az ajton belül a vár oldala felől termésköböl álló alábis úgymint az kórákás fele mind termes kő annyi hogy a mint magát mutatya talán azon vár egészen termés áll hanlu azon felül kellett valamilent az vár oldalt rakni azon kőben a fundamentumot bé vágván Isten rugya mint vagyon de itt semmi haszon a valo kövek téglák találatnak (...) töredék borította bé azon termés követ...” Károlyi Sándornak, Erdőd, 1721. márc. 30. MOL K. cs. Lt. P 398. 4641.

⁴⁶ MOL T. 20. 227. Felirata: „Erdődy Ház Delineatiója.” Külső oldalán egy Kaplonyba szánt, hasonló jellegű ház alaprajza látható. Szintén Erdődre tervezett házak rajzai: MOL T 20.260.5–6.

⁴⁷ ÉBLE 1893, 281.

⁴⁸ Barta Pál Károlyi Sándornak, Erdőd, 1723. dec. 1. „E télen az puszta vár oldala fundamentuma ki kaparásához mire mehetek meglátom.” MOL K.cs. Lt. P 398. 4682.

⁴⁹ Barta Pál Károlyi Sándornak, Erdőd, 1724. febr. 20. „Ez előtti postára bocsátott levelemben az Csonka Vár oldala le vonásához mire vihettém emlékeztetm vala, most már azon oldalnak felét éppen az várbeli házaknak külső kőfaláig vonattam le addig semmi fundamentumra nem találván egyébre az föld töltésig vonattam le úgy hogy itten Excellentiádat hozván lássa meg hogy nem egyéb lehetett töltésnél s abban hadtam, az követ sem vágatom mivel igen porló kő annyira hogy harmad része sem jó darabokban hanem csak el porlik.” MOL K. cs. Lt. P 398. 4701.

⁵⁰ 1724. nov. 7. MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 210v.

⁵¹ 1725. nov. 9. „A várnak elkezdett tisztítására szakaszon 8 embert változva kikkel vonassa lefelé az földjét, ha lehet egészen tisztíttassa ki ahol gazos, ahol pedig már kitisztított egészse meg a gatz rajta.” MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 254v.

⁵² Károlyi Sándornak, Erdőd, 1724. nov. 12. „... az vár oldala vonása s szekerekhez való [...] s kövök csinálása s készítése telet vár s akkor leszen ideje mert most az szőlők metezéséhez fedéséhez [...] és ganéjolásához kell látni míg az föld bé nem fagy.” MOL K. cs. Lt. P 398. 4706. Károlyi Ferencnek Erdőd, 1725. jan. 20. „Az vár oldala vonása continuáltatik...” MOL K. cs. Lt. P 398. 4718., Károlyi Ferencnek, Erdőd, 1725. márc. 8. „Az vár oldalát az kő hídnak oldalul fogva az kerekded ház körülenig le vonatott az hidnak kő rakása s oldala s úgy az töb falak mindenütt szép ép kő rakásokkal két s néhol három ember magasságnyira ki látszanak úgy hogy ha mindenütt ki tisztulna így is jó erősség lenne, már ez idén abba marad mivel az szálló ... (munkához) kellene fogni.” MOL K. cs. Lt. P 398. 4730.

⁵³ Pollereczky Mátyás jelentése Károlyi Sándornak, 1725. dec. 20. Károly: (Erdődről, Bartha Pálról) „Lévéen akkorbár az jószágának még más dolga, az erdői vár tisztításához még akkor sem foghatott, hanem azután tett rendelést, magától úgy informáltattam.” MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 264v.

⁵⁴ Erdőd, 1726. szept. 15. P 1507, 16. csomó, 199r.

⁵⁵ Pl. Bartha Pálnak adott instrukcióban, 1728. jan. 13. „7mo Akképpen a vár tisztítását elkezdetted a szerént lassan lassan continuáld. Az egész téglát külön rakásba a faragott köveket külön rakasd a dirb darab köveket is külön rakásba, és hordasd.” MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 341r.

⁵⁶ Így válik érthetővé Károlyi naplóbejegyzése 1726. nov. 7-ről: „– nov. 7. [...] éjtszakára értem Erdődre. Holott 8va és nona mulatván, expediáltam Salánkra, küldvén 32, ágyúgolyóbisokat idest 9. mázsa és 65 font vasat.” SZALAY 1865, I, 237. Instrukciója: 1728. jan. 13. „20. Ha Isten a Várnak belső része tisztításán által segít, az új pincze szájánál való omlást vonasd le két felől legelőbb a vár ártszába eleven földig és onnat a mi kő, téglá kikeveredik azt is külön külön rakasd rakásba s ha több ágyú golyóbisok is találhatsz azokbul az illobai bányához való szopp nyilak végibe való vasakat csináltass a czigányokkal formáját hozatván Thot Mártonul.” MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 343v. A vasak sorsáról: Károlyi Ferenc Pollereczky Mátyásnak, 1725. febr. 26. Olcsva: „Amely ágyú golyóbisokat Erdődrül oda (ti. salánki hámorhoz) vittek elolvasztatásában mesterkedni ha lehet olyan vasrudat belőle csináltatni az milyen mustra vagyon az én házamban fából (148r.) négyet ha azokívül maradna elolvasztva nagy László az stomphoz külden.” MOL K.cs. Lt. P 1507. I. 17. d. 154r. Barta még 1728-ban is öntet belőlük: Függelék 2.2.3.

állításait, miszerint a János Zsigmond által vezetett ostrom valóban nagyon kemény ágyúzással járt együtt.

A vár tisztítása közben persze az álló falak mellett pincéket is találtak,⁵⁷ melyeket igyekeztek megmenteni. 1727 elején a vár udvara már tiszta volt, ekkor feliratos kő is került elő,⁵⁸ majd a nyáron egy évszámos és címeres kő jött a felszínre, amelyekről már volt szó.⁵⁹ A tisztítással párhuzamosan az újjáépítés is megindult. Az 1728 végén, valószínűleg Bartha Pál udvarbíró által készített számadás szerint a tényleges építkezés „circa finem July 1727” kezdődött.⁶⁰ Károlyi Sándor naplójegyzeteiből tudjuk, hogy az egyik várbéli magtár, *granarium*, újjáépítésére került sor leghamarabb.⁶¹ 1728 januárjában már a *granarium* berendezéséről gondoskodik, majd a fennálló tornyok és falak veszélyes részeinek bontására szólít, amivel Szent Gergely napig (márc. 12.) kell végezni, mert annál hamarabb a kőművesek úgysem jönnek meg (ti. Nagykárolyból, ahol ekkor a piarista gimnázium építése folyt). Folyamatosan gondoskodik az építőanyagok szállításáról, hogy a munka minél serényebben haladjon.⁶² A kőművesmunka vezetésével az ezidőtájt máshol is folyó építkezések irányító mestere, Csacsala lehetett megbízva, mivel az 1728-as kiadásokban így emlékeznek meg róla: „4ta- Csacsalla Paler es munkának directora fő mester és delineaor azért neki hetenként conventiójához 3 forint volt fel téve Conventiója taláztatik a kulcsarok számadási mellett.”⁶³ Egy korábbi elszámolásból az is megtudjuk, hogy Christian volt a vezetékneve.⁶⁴ Valószínűleg Csacsala olaszos hangzású neve alapján gondolták úgy a 19. században, hogy Károlyi Sándor olasz mesterekkel tervezette a várat.⁶⁵ A delineaíót, vagyis a terveket Csacsala készíthette, de Károlyi Sándor is egészen nagy szerepet vállalt az építkezésben, amint ez a tisztartók számára írt utasításából kiűnik. Tanácsai nagyon pontosak, az adott feladat legegyszerűbb és leggazdaságosabb megoldását tartja szem előtt. A szöveges utasításokat a helyszíni magyarázat mellett rajzok is segíthették, amelyekből egy fenn is maradt.⁶⁶ Károlyi már az olcsvai kastély építkezéseit is maga irányította,⁶⁷ egy eddig még beazonosítatlan kastélyhoz készített alaprajza pedig éppen az erdői tervek közé keveredett.⁶⁸ Az írott utasításokra azért is szükség volt, mert ezekben az években Károlyi Sándornak az országgyűlés miatt Pozsonyban kellett tartózkodnia, így a szorosabb felügyeletet Ferenc fiára kellett bízni.

Az 1728-as építkezéseket leginkább Bartha Pál leveleiből tudjuk nyomon követni.⁶⁹ Az év elején még a vár teljes területét kitisztították, az egykori helyiségekből néhányat Bartha be is azonosított (pl. a konyhát). Amint említettük, ekkor a vár keleti oldalának építéséhez fogtak, a két kerek torony közötti szobákkal el is készültek, míg az DNy-i és az ÉNy-i, későbbi tömlőc és kápolna tornyot télére szalmával kellett befedni.⁷⁰ Előbbi építésekor a középkori falak egy részét

⁵⁷ 1726. nov. 12–14. SZALAY 1865, I, 237. Ennek újjáépíthetőségéről Barta Pál is beszámol: Függelék 2.2.1. Károlyi instr. 1728. jan. 13. MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 342r.

⁵⁸ Károlyi Ferenc tudósítása Károlyi Sándornak, Olcsva, 1727. febr. 2. „Erdődön a vár tisztítása continuáltatván minemű fel körön való írás taláztatott az házban /kit én kerek garádicsnak vélek/ accludálom. Majd az egész négyszögletű udvara az várnak kész. Egyéb újságra még nem találtak.” MOL K. cs. Lt. P 1507. I. 17. d. 232r

⁵⁹ Bartha Pál ír 1727. aug. 19-én írt levelében: Függelék 2.2.2.

⁶⁰ Lásd: Függelék 3. Erre vonatkozhat Barta Pál következő mondata: „Vizi és száraz malmok vámja in Ao 1728 menyirc exurgallyon specifiatioja armeeralom, nem különben az vár beli ház az miolta kezdett épülni menyi pénzt költöttem reá ki szedtem.” Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. jan. 9. MOL K. cs. Lt. P 398. 4800/1.

⁶¹ Ez a vár nyugati oldalán lehetett, ugyanis az 1739-es inventárium a keleti oldalon lévőt nevezi újnak 1727. aug. – „8. Mulattam ottan, és az várbán reparálandó granariumot tisztítottam ki, és – 9. Azokat Bartha Pál és kőművesek cleibe adván, indultam meg s Béltekre jutván...” nov.26. „Ottan is fogattam az granarium munkájához az kőművesekkel és ácsokkal.” Dec. 15. „Érkeztem Erdődre. Az holott usque ad diem 19nam állítottam fel az granarium szarufáit és hoztam rendben az építés continuátióját.” SZALAY 1865, I, 248, 282, 283. Erre vonatkozhat Györy István salánki jószágkormányzónak küldött megrovó, dátum nélküli leirata is: „20. valamit most okoztál (ti. kárt) az erdői granarium boltozatjában az ácsoknak el nem küldése miatt ha azért még is otthon találd azonnal Bandit Soldost Miklóst mindhármukat meneszd Erdődre.” MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 284r. Erről a munkáról tudósít Bartha Pál is 1727. aug. 19-én. Lásd: Függelék 2.2.2.

⁶² 1728. jan. 13. Lásd: Függelék 1.1.

⁶³ MOL K. cs. Lt. P 397. 97. csomó Számadások, 219r. Neki a fizetése is több volt a többi mesterénél. Uo. 256r.

⁶⁴ 1726-dik évi kiadásokban: „Sub 9na Augusti Csacsala Christian, Jankó Márton kőműveseknek adot fizetések suictiojukkal fulciallya Tiszt. Úr de conventiojukat naponta ki fizetessék rendletet ezen declararallya” (ekkor a Szent Donát kápolnát építették). MOL K. cs. Lt. P 397. 97. csomó Számadások, 254r.

⁶⁵ *Vasárnapi Újság* 35 (1888), 297.

⁶⁶ Eredeti kontextusából kiszakítva, az 1721-es erdői rajz társaságában maradt fenn, ami a kapu környékének tisztítására vonatkozik. Kora nem állapítható meg pontosan. MOL K. cs. Lt. T 20. 228. (19, 2 x 22,9 cm).

⁶⁷ *Vasárnapi Újság* 40 (1893), 188. ENTZ 1987, II, 241–242.

⁶⁸ MOL T 20.260.03.

⁶⁹ Ezeket lásd: Függelék 2.2.3-13.

⁷⁰ Lásd még Károlyi Ferenc levelét 1728. okt. 28. Függelék 2.1.1.

visszabontották. Az építkezés az aratáskor akadozott, máskor Csacsala hiánya miatt nem haladtak kellő gyorsasággal, mivel a vele együtt dolgozó néhány környékbeli sváb kőműves a bonyolultabb feladatok láttán nem mert tovább építeni.

Az építkezésekre vonatkozó legrészletesebb utasítások 1729. január 17-ről maradtak fenn Károlyi Sándortól.⁷¹ Kiderül, hogy már valóban készen volt a *granarium*, a tömlöc, felette a kápolna (ÉK-i kerek torony), valamint a nagy kerek torony (DK-i) alsó szintjei. Ezek után az északi szárny udvar felőli árkádjairól, a konyhatoronyról (ÉNy-i kerek), valamint a tőle nyugatra lévő kis házról (szobáról), az itteni lépcsőről, az árkádok alatti kút építésről rendelkezik. Ugyanakkor a biztonság kedvéért, hogy a mesterek hiába ne töltsék az időt, még a kapu környékének, az itteni lépcsőnek az építéséről, majd a kapu kijavításáról, végül a fölötte lévő homlokzatok rakásáról is rendelkezik.⁷² A következő hónap elején viszont Surányból így ír fiának: „Itten pedig jó kőműves pallér akadván az erdődi delineaítiót is actu csináltattam, úgy annak is az károlyi collégiumnak is faczádáját s külső vakolását s minthogy Csacsala részeges, jobbítani sem akarja magát, eztet is le fogom küldeni. Se felesége se gyermeki, talán ottan megragad s házasodik. Egy pápistával több lesz az földön, úgy korcsmán ivóval. Egy finom oltár csináló asztalosra is akadtam legényestül, azt is le fogom küldeni együtt az faczádókkal. Ezek Erdődre applicáltathatnak. Csacsala Károlyban continuálja operatióit, reménlem, jövő héten lovaimmal együtt leindíthatom őket.”⁷³ Következő levelében megerősíti, hogy egy asztalost is küld, aki az esztergáláshoz is kiválóan ért, mindamellett „Kemencze formákat is fog kis kompendiumban csinálni deszkából”, melyeket a salánki német fazekasnak kell küldeni, hogy „csináljon Erdődre szegeletbe való almárium forma kemenczéket.” A kőművest már csak Szent Gergely nap (márc. 12.) után fogja küldeni, de addig is részletes utasításokat ad az építésre vonatkozóan.⁷⁴ A levélben említett tervrajzok közül fenn is maradt néhány a családi levéltárban. Különlegességük, hogy az alaprajzon (2. kép) Károlyi saját maga írhatta fel a magyarázatot, míg a két főhomlokzati rajzon más készítette el magyarul a rajzon található számok magyarázatát (3–4. kép). A Surányban készített alaprajzon már szerepel a következő évtizedben megépülő új torony, s nagyon érdekes az északi homlokzat elé, a várárokba szánt kéthajós, emeletes granarium terve is. A vár déli homlokzatához két rajz is készült, az egyik csak annyiban különbözik a másiktól, hogy a másodikon a két tornyot egy-egy emelettel megmagasították. Érdekes megoldás, hogy a kiegészítésnek szánt részletrajzot kivágták, és utólag ragasztották rá a korábbi verzió másolatára. Különös megoldás lett volna a tornyok kősisakja, valamint a volutás oromzati formák (4. kép). Ismert még két vázlatos alaprajz is (4–5. kép), amelyek közül a másodikon egy volutás oromzat vázlatrajzán 1729-es évszám is szerepel. Elképzelhető, hogy az Erdődön ekkor még biztosan nem járt, Surányban dolgozó mester egy ilyen vázlatos alaprajz nyomán készítette el saját terveit (5. kép).

Az új építőmester, akinek nevét egyelőre nem ismerjük, nem igen jöhetett le, mert Károlyi Sándor a következő év nyarán továbbra is Csacsala iránt érdeklődik, mivel a munkálatokat a helyszínen irányító Ferenc nem ír róla semmit.⁷⁵ Tervei mégis hatással voltak az épületre, noha sokkal egyszerűbb homlokzati kialakítással valósult meg, de a tornyok legfelső szintjének ablakformája még az 1783-as felmérési rajzon is szerepel, tehát ez biztosan megvalósult (4. és 7. kép). Az oltár csináló, az asztalos,

⁷¹ Lásd: Függelék 1.2.

⁷² Szövege: MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 393r.–397v. Függelék 1.2.

⁷³ Nagysurány, 1729. febr. 2. MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 411r.

⁷⁴ „s jöllehet eljöttömkor mind magadnak mind Barthanak mind Csacsalanak meg mutogattam szándékomat, mindazonáltal itten tött mulatásommal nem kívánván üdömet hijába tengetnem, ime elküldöm előre deliberált intentiómat mind mostanra mind successive úgy mint sub litera A: a pinczében belül levő és leendő granariumoknak constitutióit és boltozását. Másodikat sub litera B: az granariumok felé való contignationak ambitusoknak, granarium kapujának specifiációit C: harmadikat az kapuja felül való külső vakolását czirádáját és faczádáját. Az kihez kellek alkalmaztatni jövendőben az házaknak szarfuját fedelét és sendelyezését. Az tornyoknak fedelet és sendelyezést. Az tornyoknak fedelei pedig mind egészen köbül fognak bolt formára rakattami, arra s a granariumok boltozataira való téglát szükség leginkább annak idejében vettetni, mivel az tisztításbul kitakaradott téglával kövel az egyéb épületet kívált az ideit alkalmasint be fogják érni. Nem kédem eddig az leendő konyha toronyig való omlásokat s pinczéket kiisztították, azért az szöllő munka bekövetkeztésig az kazamat felett való cortina omlását és földjét tisztítsák egész alá az kazamatáig circiter övig való földet hagyván rajtok. Az onnat kitakarodó földdel az granarium felett való házak pavimentomit feltöltetni és meghordatni. [...] Postahi uram companiájában lévő kőművest /: kirül írta vala:/ ha kézre veheted communicáld vele ezen delineaítiókat, ha capiálja-e? vagy sem, ha pedig ottan az Óo épületnek helyben mértékét venni s ahoz képest magától új delineaítiót tudna tenni disponáld reája és küldenéd fel hadd látnám keze szennjét s tehetnék ítéletet tudományáruul.” Surány, 1729. febr. 6. MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 413r.–416r. Az A jelű rajz: 3. kép, a C jelű rajz: 4. kép.

⁷⁵ Pozsony, 1730. júl. 12. MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 578r.

valamint a salánki német fazekas megérkeztek, róluk Bartha Pál is gyakran megemlékezik 1729-ben írt leveleiben.⁷⁶ A német fazekassal nem volt mindig jó a viszonya, aki gyakran panaszkodott rá.⁷⁷

Az 1729-es év építési eseményeiről újra csak Bartha leveleiből tájékozódhatunk. Az év elején a maradék pincéket tisztították, majd fölépítették a kápolna és a konyha torony közötti részt, vagyis a vár északi oldalát, ennek az udvari homlokzata előtt magasodó árkádsorát, és a második emeleti három szobát. A kerek tornyok fedését kezdték meg, miközben a már kész szobákban a kemencéket készítették, de folytak az asztalosmunkálatok is.⁷⁸

Az 1730-as év építkezéseiről nagyon keveset tudunk, talán nem is nagyon haladtak, Károlyi Sándor Naplóiban a következő évre is kevés építkezést szánt: (1731.) „– jan. Die eadem 12ma indultam az fiammal Erdődre, holott – 13. Fiamnak az következő kevés építések módját megmutogatván.”⁷⁹ Ebben az évben Bartha Pál helyett Krasznay Miklós lesz az udvarbíró Erdődön, s ettől kezdve a helyszínen ő felügyeli a munkálatokat. A váltás nem tudni pontosan mikor történt, mert májusban még Bartha számol be az építési helyzetről⁸⁰, a következő hónapokban viszont már Krasznay Miklós jelent. Ekkor még a konyhatornyon dolgoztak.⁸¹ Ebben az időszakban Károlyi úgy értékelte, hogy rossz anyagi helyzetük miatt fia abba is hagyhatta volna az építkezést, ráadásul ekkor halt meg Csacsala is.⁸²

A következő évben a munkálatok már nem csak a váron, hanem a környező majorsági épületeken is tovább folytak. Az építkezés felügyelete 1732-ben is Ferencre hárult, apja Pozsonyból sürgeti, hogy tájékoztassa már az újabb fejleményekről: „Az erdői épületen mint boldogulhatsz semmit sem hallok róla. A kapu be vagyon-e már boltozva és az palota falai rakattanak-e? s fedél alá lehet-e vettetned vagy sem? Az idén, mert az nélkül káros leszen. A tavalyi épület kivakoltatott-e vagy sem?”⁸³ Krasznay leveleiben nem sokat közöl az építkezésekről, de abból is úgy tűnik, hogy a szőlő és földmunkák miatt nehéz volt embereket találni.⁸⁴ Az emberek hiánya mellett gyakran az időjárás okozott gondot, mivel a hidegben nem lehetett vakolni, a sok eső miatt nem száradt kellően a téglák stb. Még 1733-ban is dolgoznak a kaputorony boltozatán, valamint a vár keleti oldalában álló granáriumon,⁸⁵ és a konyhatorny felső szintjein.⁸⁶

1734-től Károlyi Sándor felügyeli a munkákat, mivel fia a frissen megalakított lovasezreddel a rajnai hadjáratban harcolt a franciák ellen, a következő évben pedig a Pero lázadás leverésében segédkezett.⁸⁷ Károlyi ebben az időszakban a fiának írt leveleiben,⁸⁸ és naplójában is tett néhány, az építkezésre vonatkozó feljegyzést.⁸⁹ Krasznaytól tudjuk, hogy ekkoriban a kápolna torony felső szintjét építették.⁹⁰ Károlyi Sándor 1734. novemberében pedig már a várat körítő palánk építéséhez kéri a szomszédos Géres falu jobbágyainak segítségét: „Adjon Isten minden jót Kegyelmeteknek jó szomszédaim! Jól lehet, Istennek áldassék szem neve, csendességét hazánknak mind ez óráig szerencsésen megtartotta s tovább is, egész reménségem vagyon, hogy megtartja, annyival is inkább hogy az Persa mostanis keményen hadakozik az Törökre és kéntellenítettik minden hadait arra fordítani, mindazonáltal nagyobb bátorságnak okáért ezen erdői házamat palizátával kívánván körül vennem, szomszédáságosan kérem falustul egyszeri vagy kétszeri hozással az laphágyi erdőmrül megsegíteni ne terheltecsék, kit Isten ne adjon lehet, hogy az szomszédáságban Kegyelmeteknek is hasznára lészen azon felől jó akaratját szomszédáságosan meghálálni igyekezem, maradván kegyelmeteknek minden jót kívánó szomszédja.”⁹¹ A géresik a kérést inkább parancsnak vették, s a

⁷⁶ pl. ápr. 16, máj. 5, jún. 28. Függelék 2.2.19, 20, 22.

⁷⁷ Károlyi Ferenc levele apjának 1729. aug. 28. Függelék 2.1.5.

⁷⁸ Bartha levelei: Függelék 2.2.14-27.

⁷⁹ SZALAY 1865, I, 388–389.

⁸⁰ Lásd: Függelék 2.2.28.

⁸¹ Lásd: Függelék 2.4.1-2.

⁸² „Szegény Csacsalának Isten irgalmazzon.” Megyer, 1731. aug. 2. MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 681r.

⁸³ Pozsony, 1732. aug. 28. MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 730r.

⁸⁴ Lásd: Függelék 2.4.3-4.

⁸⁵ Horváth György levelei, lásd: Függelék 2.3.1-2.

⁸⁶ Krasznay levelei: Függelék 2.4.5-7.

⁸⁷ ÉBLE 1896, 2.

⁸⁸ „Istennek hála fris egészségünkért mindnyájunknak, az én lábaimon kívül, de Istennek hála már azok is megtértenek annyira, hogy az toronyba felmehetek s onnat is az ambitusokrul disponálhatok” „Én itt az ablakokrul, ambitusokrul disponálok még eddig is.” Erdőd, 1734. szept. 18 és okt. (dátum nincs), MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 907r, 914r.

⁸⁹ SZALAY 1865, II, 134, 138, 140. (1734. február, valahol a felső szint készül).

⁹⁰ Függelék 2.4.8-9.

⁹¹ Erdőd, 1734. nov. 30. MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 935r.

következő hónapban készséget mutattak a fahordásra, bár a férfiak nagy része nem volt otthon.⁹² Az 1739-es inventárium már megemlékezik a kettős palánkról, amely valójában 1736-tól kezdve épült, a következő decemberre kész is lett.⁹³ 1735-ben próbálták működőképesé tenni a már korábban a kaputorony fa huszártornyába helyezett órát is.⁹⁴

A következő nagy lépés a DNY-i kerek torony felrakása volt, melynek már lehetőleg minden részletében a felépült DK-i tornyot kellett követnie. A munkák részleteiről 1736 febr. 11-én rendelkezik Károlyi Sándor Erdődön.⁹⁵ Májusban már építeni kezdik, fedésére két év múlva kerül sor,⁹⁶ bár Károlyi Sándor életében már nem is fejeződött be teljesen (legalábbis a belső munkálatok nem.)⁹⁷ 1738 szeptemberében a várat kívül-belül vakolják,⁹⁸ de még a következő évben is hasonló volt a helyzet: „Idebenn a várban hála Istennek már notabilis munka nincsen az egy vakoláson kívül, ki szép időben kívül, esőben belől kell continuálni.”⁹⁹ Az új torony 1739-ben még nem volt kész,¹⁰⁰ és Károlyi Sándor talán e miatt érdeklődött még 1743-ban is a Rác Demeternél dolgozó kőműves mester iránt,¹⁰¹ aki nehezen akart megérkezni a kívánt helyszínre.¹⁰²

Ezekből az évekből (1736–1738) a mesteremberekről és a végzett munkájukról jó képet alkothatunk a fennmaradt számadások segítségével.¹⁰³ Azt viszont nem tudjuk, hogy Csacsala vezetőmester helyét ki vette át. A kaplonyi és erdődi templomok boltozásánál egy Zachariás nevű mestert említene,¹⁰⁴ aki viszont nem dolgozott a váron. Úgy látszik a kisebb tereket a környékbeli sváb mesterek is be tudták boltozni. Ezekben az években épült egy új malom a vár mellett, valamint tisztítani kezdték a tavakat is.¹⁰⁵

A vár barokk formája

A Károlyi Sándor által építtetett vár formájáról viszonylag hű képet alkothatunk a ránk maradt inventáriumok, 18. századi felmérési rajzok (6–7. kép) valamint a 19. századi grafikai- és fényképes

⁹² MOL K. cs. Lt. P 1507. 16.d. 936r.

⁹³ Krasznay levelei: Függelék 2.4.20, 26, 39–43. A palánk építését Redel Kristóf nagykárolyi prefektus is figyelemmel kísérte, Károlyi Sándomak is írt róla az 1737 szept. 4-e és dec. 15-e között kelt leveleiben (MOL K. cs. Lt. P 398, 61887–61890). Kb. 3000 palánkfát használtak fel a kettős kerítés kiépítéséhez. Az építés irányításával Képiró Lászlót bízta meg, hogy a helyi gazdászteket ne akadályozzák az egyéb munkában (Redel levele okt. 2-án. Uo. 61888).

⁹⁴ Az óra felrakására (1732. nov. 27.): SZALAY 1865, II, 67. Az óra működtetésére, számlapjainak festésére Krasznay leveleiből: Függelék 2.4.11–15, 17.

⁹⁵ MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 567r. (Függelék 1.4.) 1736. ápr. 16-án pedig meghagyja Károlyi Ferencnek, hogy a kőműveseket Károlyból küldje Erdődre a torony rakására. MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 548v. Krasznay Miklós erdődi tisztartónak is ekkor kelhettek a pontos dátum nélküli, 1736-os instrukciók: „19no Építés ezen kívül nem lesz kegyelmeden, hanem a magazinumban való torony felrakattatván mindenkben a felállított toronynak módja szerént és mértékére, hogy a tetejébe teendő már készen való tornác fája reája illjék, már minden circumstantiáját is mind Kegyelmednek mind az kőműveseknek megmutattam, a pinceszektül fundamentumával együtt, abban csak szorgalmatosság kívántatik s e nyáron külső egész vakolásával együtt mind perfectióban állittatik négy kőműves által. [...] hogy e héten a téglavetők mindenfelől kerestessenek öszve, jövő héten fogjanak a téglavetéshez midőn kőfalba mind boltozatra való téglá legalább kétszáz ezerig (200000) való légyen, a midőn pedigh a bételtki gazdák a templom tégláját maguk megvetik, annak kiegészítésére küldessék alkalmas téglavető mester.” MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 556v.

⁹⁶ Az építkezés egyes fázisait Krasznay leveleiből követhetjük: Függelék 2.4.29-34, 36–38, 40–41, 45. A torony építéséről néha Redel is beszámol. MOL K. cs. Lt. P 398 61871, 61874, 61882, 61899.

⁹⁷ MOL K. cs. Lt. P 397 Acta oec. 99. csomó, Számadások (1739–1829.) 1744-es Inv. 218v.

⁹⁸ 1738. szept. 28. erdődi tiszteknek: „... Kőműves Mihály az itt való kőművesekkel s madarászi korcsmárossal a vár munkáját kimutatott parancsolatom szerént a kapun és a külső belső vakolása is egészen continuálja.” MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 586v.

⁹⁹ Csiszár István, erdődi tisztartónak. MOL K. cs. Lt. P 1507 18. d. 592v.

¹⁰⁰ MOL K. cs. Lt. P 397 Acta oec. 99. csomó, Számadások (1739–1829.) 1739-es Inv. 41v. Lásd: Függelék 4.1.

¹⁰¹ „Parancsolatját vettem mély alázatossággal, melyben az kőműves mesterem iránt méltóztatik tudakozódni, még nállam vagyon munkája igen kevés vagyon hátra, [...] tessék Excellenciád parancsolni velle, most ügyis heverőben vagyon.” Vezend, 1743. jún. 24. MOL K. cs. Lt. P 398 Missiles 136. csomó. 61112.

¹⁰² „Ex-ád kegyelmes Parancsolatját mind az kőműves Mester, s mind az állásul való fényő szálak iránt nagy alázatossággal vettem, az kőművessem hogy Bányára directált az pénz verő háznál valamely szolgálatot keresni magának, mivel nállam már rövid idő alatt végeznék munkáját, csak vagy egy szekér frs meszet kaphatnék nélkü, s azonnal szabadulnának az álláshoz szükséges fényő szálak is, mivel egy sincsen heverőben.” Károly, 1743. júl. 7. MOL K. cs. Lt. P 398 Missiles 136. csomó 61113.

¹⁰³ Átlagban négy kőműves dolgozott a várban, a mezei munkák idején csak kettő, három év alatt összesen 657 rajnai forintot és 89 denárt fizettek nekik. A téglát ezekben az években Umprehent Mátyás nevű mester vetette, akinek összesen 391 rajnai forintot és 85 denárt fizettek. MOL K. cs. Lt. P 397. 98. csomó, Számadások, (1733–1738.) 333–489.

¹⁰⁴ MOL K. cs. Lt. P 397 Acta Oec. 98. csomó Számadások 1733–1738. 39. és P 397 Acta Oeconomica 89. csomó (1736-1738) 121.

¹⁰⁵ Krasznay leveleiből: Függelék 2.4.20, 26–29, 33, 40–41, 44.

ábrázolások segítségével (8–22. kép). Az 1739-es inventárium szerint az egész várat egy sánc övezte, melynek külső és belső oldalán is tölgyfából készült palánkkerítés volt, sorompóval és nagy kapuval. A déli oldalon nyíló főbejáratot az árok fölé ereszhető kapun át lehetett megközelíteni. A kapubejáróból egy négyszögletes udvarra lehetett jutni, melynek nyugati és keleti oldalában alapvetően pincék és granariumok voltak, de a nyugati felén cseléd és sütőház, valamint egyéb szolgaszállások is helyet kaptak, a keleti granarium előtt meg kisebb tároló „bótocksák” épültek. Ezek déli végénél állt a két nagy kerek torony, alattuk pince. Az északi szárny udvar felé eső oldala árkaDOS kialakítású volt, nyugati végében a kúttal, valamint a kerek torony alatt a tömlöccel, míg az ÉNy-i torony földszintjén volt a konyha, a két torony közötti helyiségekben pedig az udvarbíró és a hajdúk laktak. A konyha előtt egy lépcső vezetett az első emeleti tornácre, amely csak a épület három traktusán volt kiépítve, a nyugati szárnyon hiányzott. A konyha felett volt egy kerek szoba, tőle délre egy kisebb szoba árnyékszékkel. A kerek szoba előtti pitvarból Kelet felé három szoba nyílt egymásba, majd egy kis folyosó, végül egy újabb szoba következett, amiből a tömlöc feletti kerek helyiségbe, vagyis a kápolnába lehetett jutni. Mindkét toronynak volt még egy-egy felső szobája, melyek a szobasorhoz képest egy emelettel voltak magasabban, és a tornyok falába rejtett lépcsőkön lehetett őket megközelíteni. A kápolna mellett is volt egy árnyékszék, mint ahogy a két nagy torony oldalában sem volt hiány a „szükséges helyekben”.

A keleti traktuson a kápolna előtti szobából még öt szoba nyílt egymásba, melyek közül az utolsó Károlyi Sándor hálószobája volt, amelyből egy kis pitvaron keresztül a DK-i kerek torony egyik szobáját, valamint a fentebbi három szintet is meg lehetett közelíteni. A hálószobából Nyugat felé az előtérbe lehetett jutni, ahová a kaputorony lépcsője is feljött, valamint be lehetett menni a kaputoronyban lévő „ebédlő palotába”. Innen Nyugat felé haladva egy kisebb szoba, majd egy „új palota” következett, melyből az „új torony” szobája és felsőbb szintjei voltak megközelíthetők. A két nagy kerek torony szintosztása és formai megoldásai szinte egyformák voltak. A szobák belül általában lapos, vakolt, minden bizonnyal stukkóval díszített mennyezettel voltak ellátva, viszont a földszinten és a tornyokban több helyiség boltozva volt.

Az épület külsejének az impozáns tetőméretek kölcsönöztek tekintélyt. Minden toronynak hatalmas, lanternás hagyma formájú sisakja volt¹⁰⁶ (6, 22. kép). Egyedülálló megoldásnak számít, hogy a déli homlokzatra, az oldalfalakra építettek két timpanont, míg a központi kaputoronyt és az ebédlőpalotát egy monumentális, kicsit nyomott arányú, óratoronyban végződő hagyma-idomú tetőzet fedte.¹⁰⁷ A kapuhoz vezető híd elején két csúcsos őrbóde is állt. A vár téglalap alakú ablakai hatosztatú, ólmozott üveggel voltak ellátva. A két nagy tornyon lőrések is voltak, míg a harmadik emeletükön a két rövidebb oldalán félköríves mezővel bővített fektetett téglalap alakú ablakok szerepeltek (az 1729-es terven ezt a formát mutatják, 4. kép), a felettük lévő szinten pedig a fakorlátos és faárkaDOS körüljáró következett. (Ez utóbbi mind a négy torony esetében megvolt). A tornyok falait tükrös felületű pilaszterek tagolták dór fejezetekkel és lábzatokkal. A jelek szerint az 1729-es terveken szereplő gazdag vakolatdíszítés jóval szerényebb formában valósult meg. A kastély többi fala nem nagyon volt díszítve, csak az ablakokat övezte felül egyszerű profilú párkánnyal ellátott szalagkeret. Összességében elmondható, hogy Károlyi Sándor az újjáépítés folyamán az épület vár jellegét domborította ki, az épület már saját korában sem tűnhetett „modernnek”. Károlyi még egy olyan generációnak volt a tagja, amelyik megélt néhány háborút ezen a vidéken. Ráadásul még ekkor is lehetett félni a töröktől, vagy inkább a Moldva irányából betörő tatároktól, amint ő maga is említette a palánkhordással kapcsolatban. 1738. jún. 7-én így ír fiának, Erdődről: „... mind Károlyt, Erdődöt oly statusban találtam, hogy az egész tatár erejét magam is meg merném benne várni ...”. Ebből is látszik, hogy Károlyi Sándor a védelmi funkciót komolyan vette, bár a reprezentáció igénye is megmutatkozik az épület monumentális részletformáiban (pl. a meglehetősen tűzveszélyes tetők esetében).¹⁰⁸

Az erdői építkezéseket vizsgálva úgy tűnik, hogy Károlyi Sándor az ország más vezető arisztokratákhoz képest meglehetősen archaikus építészeti formanyelvet részesített előnyben. Nem könnyű eldönteni, hogy személyes pragmatizmusából, takarékos szemléletéből eredeztethető elhatározásról van-e szó, vagy inkább szükség kovácsolta erényből, amikor is az építető alig tudott

¹⁰⁶ A kápolna- és a konyhatoronyé a 19. század folyamán már nem volt meg az ábrázolások tanúsága szerint, bár az 1803-ból származó akvarellen még látható. 8. kép. A *Vasárnapi Újságban* közölnek egy 1846-os nyomatot is az ÉNy-i irányból, melyen szintén hiányzanak már a sisakok. *Vasárnapi Újság*, 46 (1899), 512.

¹⁰⁷ A 19. században már ez sem volt meg eredeti formájában.

¹⁰⁸ MOL K cs lt P 1507. 17. csomó (1735–1743.) B. I. c., 527r. 1729-ben még Barta Pál is beszámolt arról, hogy a tatár hírcsapatok környék falvai képesek voltak elmenekülni. Lásd: Függelék: 2.2.24.

hozzáértő mesterembert szerezni. Károlynak ugyan sikerült időnként Pozsonyból különböző kézműveseket lecsábítania, de úgy tűnik, hogy az építómesterekkel nem járt szerencsével. Óhatatlanul is felrémlik az előző század második felében építkező erdélyi Bethlen Miklós példája, aki egyrészt mesterek hiányában, másrészt apja nagyfokú takarékoságának köszönhetően maga kényszerült egy kőművessel együtt megépíteni az európai utazásai során látott épületek mintájára tervezett kastélyát.¹⁰⁹

Az erdéli vár belső terei is visszafogott díszítésűek lehettek. A szobák nagy többsége sík, vakolt (ún. stukatúrás) mennyezetet kapott, amelyeket stukkókkal is díszítettek. A falak meszelve, néhol festve voltak, „képíró” uram munkájának köszönhetően,¹¹⁰ aki a falak mellett a bútorok színezésével is foglalkozott. A bútorzat nagy része is helyben készült, helyi, vagy vendég kézművesek munkájaként. A szobák ékességei lehettek a kívülről fűthető, különböző színű, „almárium-forma” cserépkályhák. A falakon az inventáriumok szerint kevés kép függött, azok is inkább vallásos témájú, bekeretezett metszetek voltak.

A belső dekorációban különlegesnek számított az a feliratokkal ellátott képi program, amely a vár egyik tornyának kerek szobájában díszítette a falakat. Nem tudjuk pontosan, hogy melyik toronyban lehetett, mindenesetre a 18. századi inventáriumok egyáltalán nem említik, míg a 19. századi beszámolók alapvetően csak a feliratokra koncentrálnak. A feliratok és festmények készítésének idejét a falképeken olvasható 1730-as dátum, mint *post quem* jelöli meg. Festője ismeretlen, talán valamelyik, a számadásokban is feltűnő mester készíthette: 1734-ben a nagybányai Stixt János képíróval a templom és a kápolna oltárának festésére, valamint képeinek elkészítésére szerződtek.¹¹¹ Később Dubnyiczai László nevű képíró neve tűnik föl, aki oltárképek mellett mindenféle festéssel (pl. a bútorok festésével) foglalkozott, és úgy tűnik, hogy Károlyi Sándor szűkebb udvartartásához tartozott.¹¹² Az inventáriumok hallgatása miatt azt sem zárhatjuk ki, hogy a képprogram Károlyi Sándor halála után készült el.

A képek feliratait a 19. században több helyen is közölték, de érdekes, hogy az adatközlők nem nagyon utaltak egymásra, vagy nem tudatosították az átfedéseket. Először Szirmay Antal Szatmár megye ismertetésében jelentek meg, de ő a középkorra vonatkozókat Károlyi Sándor által lemásolt építési feliratoknak vélte (amint láttuk, azt az értelmezést vette át Balogh Jolán is).¹¹³ Majd fél századdal később jelentette meg őket Lauka Gusztáv 1854-ben a Honismereti albumban, pontos átírásban.¹¹⁴ Ezek után a Nemzeti Múzeumban található 18. századi feliratmásolat alapján adta ki őket Szilágyi Sándor, de nem utal rá, hogy Lauka már publikálta ezeket.¹¹⁵ 1864-ben Rómer Flóris is feljegyezi őket jegyzetfűzetébe,¹¹⁶ Henszlmann is idéz belőlük azévi beszámolójában,¹¹⁷ majd a *Vasárnapi Újságban* Nagy Iván újra megjelenti őket, nem utalva a többiekre.¹¹⁸ Végül Horváth Sándor közli az 1545-ös feljegyzéseket a Bethlen levéltárból, és ezek alapján Szilágyi korábbi közleményeinek őforrását vélt megtalálni, szerintünk helyesen, de ő sem utal arra, hogy a Szilágyi által publikált szövegeket már mások is közreadták.¹¹⁹ Ha egymás mellé tesszük a 18. és 16. századi szöveget, egyből látszik, hogy az előbbi alkotója nem csak ismerte, hanem kisebb módosításokkal és modernizálásokkal gyakorlatilag az utóbbit idézte:

Anno 1481 Szent György napjának / Octavajan nehai Drágfi Bertalan kezdette / csináltatni ezen Erdőd várát a' kő falaknak / magosságát hatvan singnyire, szélességét / harminczra, az tornyok magosságát / nyolczvanra, az kapu szélességét négy singnyire rendelvén el.

Anno 1482 Ugyan azon Drágfi Bertalan / Erdélyi vajda az Hatalmas Mátyás király / idejében Nagy Boldog Asszonynak octavájára, Isten/ nek dicséretire és az Nagy Asszonynak tiszte/ letire végeztette el az Nagy Erdödi Szent / egy házat is.

¹⁰⁹ A bethlenszentmiklósi építkezésről: B. NAGY 1970.

¹¹⁰ Az ebédlő palota festéséről, Krasznay levelei: Függelék 2.4.24, 29.

¹¹¹ Erdőd, 1734. dec. 22. MOL K. cs. Lt. P 397 Acta oec. 98. csomó Számadások 1733-1738., 193, 228.

¹¹² Két, Károlyi Sándornak írt levele is fönmaradt, 1737-ből és 1742-ből, az elsöben oltárképek festéséről beszél. MOL K. cs. Lt. P 398, 13686, 13685. Vezetékneve szerepel 1738-as kiadásokban: MOL K. cs. Lt. P 397, 98. csomó 356r. Udvarbeli tisztere: „Udvezult Mgos Úr udvari népe: [...] Képíró László”. A lista tehát Károlyi Sándor halála, 1743. szept. 8-a után készült. A 39 fös listában ő az ötödik. MOL K. cs. Lt. P 1502. 6. doboz /e. fol. 45.

¹¹³ SZIRMAY 1810, II, 167. BALOGH 1943, 225.

¹¹⁴ LAUKA 1854, 50–53.

¹¹⁵ SZILÁGYI 1859, 83, 90–91.

¹¹⁶ KÖH Könyvtár, Fotómásolat, Jegyzőkönyv, XV. 46, 52.

¹¹⁷ HENSZLMANN 1864, 144.

¹¹⁸ NAGY 1869, 6–7.

¹¹⁹ HORVÁTH 1898, 566–567.

Anno 1501 Említett Emlékeztű Drágyi / Bertalan, Erdéhyi Vajda Szent Demeter napján / ötven négy esztendőös koraban ez Világbul / Istenessen ki mult.

Anno 1565. Janos Sigmond Király ezen, Erdöd / várát edgyütt az törökekkel meg szálván negy/ven napi ostromlások után, capitulatio ellen az / népét fegyverre hánta, és rabságra vitte / az Várát földig rontotta.

Anno 1730 Első Nagy Károlyi Graff Károlyi Sán/dor kezdvén restauratiójához Magazina/lis hazának Istennek segítségével fel is állította és építtette

Insigne Dragfforum in Coeruleo Campo Luna in cuius cornibus duae Stellae in media Sagitta.¹²⁰

Dragffyakrol walo Emlkezeth [...]

Mykorth yrmanak wrnak Szwlethessenek wthanna 1487 ezthendoeben Szent Gyoergy napnak octawayan Dragffy Berthalan egy kezdethe cnyaltatny az erdoedy warath, az koe falanak magassagath hatwan sengnere, az szelessegeth harmintz sengnere, az thornyokoth nyolchyan sengnere, az kapw szelesseget neg sengnere.

1483 ezthendoeben hogy yrmanak nagy Bodog azony octawayara Dragffy Berthalan az erdoedy Szent egyházat egy wegezthethe.

1501 ezthendoeben hogy yrmanak Dradffy Berthalan erdehy vajda ez wylagbol ky molth zenth Demeter napyan ewthwen negy ezthendeig elth. [...] ¹²¹

Jelenleg nem tudjuk megállapítani, hogy Károlyi honnan ismerte a Drágfiakról szóló 16. századi feljegyzéseket, de biztosan létezett több példánya, és a Drágfiak örökébe lépő új birtokos szert tehetett rá. Egyébként a 16. századi, Drágfiakról szóló feljegyzés sem volt ismeretlen a történészek előtt, mivel a 18. század folyamán Benkő József már bemásolta az erdői zsinatról szóló kéziratába,¹²² ahonnan Révész Imre a 19. század folyamán többször idézte, ha nem is szó szerint, de családtörténeti adatait mindenképp. Ez szintén arra utalhat, hogy több példánya is lehetett.¹²³

Érdemes felfigyelnünk Károlyi Sándornak, aki minden bizonnyal a 18. századi feliratok szerkesztője volt, a második feliratba történő betoldására, ahol a „*hatalmas Mátyás királyról*” emlékezik meg. A Drágfiak történetének a magyar nemzeti történelem egy dicső korszakával egybeeső időszakát kívánta a templom- és várépítkezésük adataival, valamint képeivel megidézni, azt is sugallva, hogy az újjáépítő ehhez a korszakhoz csatlakozik, s innen kívánja folytatni a nagy elődök művét, ugyanis Károlyi a Drágfiak utolsó, protestántizmust támogató tagjaival nyilvánvalóan nem kívánhatott közösséget vállalni, hiszen jól tudta, hogy a környék az ő támogatásukkal vált a reformáció egyik fő középpontjává¹²⁴. Mátyás iránti nosztalgiaját mutatja egyik, fiának írt levele is, amelyben a Szathmár megyei katonai készülődés lanyhaságát látva idéz egy szöveget, miszerint a magyar nemzet nehezen akkor visszaállni a Mátyás király korabeli állapotára: „Az m. Feldmarschallnak az első orderjétül fogva újabb

¹²⁰ Erdőd várról némely jegyzemények. Ms sec. XVIII. 1 fol. OSZK Kézirattár. Oct. Hung. 329. Ezt közölte Szilágyi Sándor 1859-ben, Wagner Károlynak az eredeti után készült másolata alapján (ami akkor a Nemzeti Múzeumban volt.) SZILÁGYI 1859, 83, 90–91. Nagy Iván, aki pecsét alapján rajzát is közli, rosszul értelmezi: horgony, két csillaggal. NAGY 1858, II, 380. Ezt Szathmár bírálja, és az erdői várban látottak alapján közöl rajzot a címerrel: két összefonódott nyakú, koronás fejű sárkány közötti pajzsos, félhold, benne nyíl és a hold szárain két csillag. SZATHMÁRY 1864, 139. Bunyitay viszont a Szamosardói templom déli oldalának legkisebb pilléren látható Drágfi címer faragás alapján, Nagynak ad igazat. BUNYITAY 1887, 23. Összefonódott nyakú sárkányokkal keretezett Drágfi címet ábrázoló kályhacsempe újabb Marosvásárhelyen került elő, az egykori ferences kolostor területéről, az ásató 16. századnak tartja. Soós Zoltán, A marosvásárhelyi ferences kolostor építéstörténete című előadásában muatták be, a III. Erdélyi Magyar Régészeti Konferencián (Csíkszereda, 2005. 11. 13).

¹²¹ A feljegyzés 1545-ből származik. A közlő, Horváth Sándor úgy véli, hogy Szilágyi Sándor közléséhez kapcsolódik (lásd: előző jegyzet) „... egy krónikaszerű feljegyzés, melynek, mint látszik, több példánya is forgott közkézben, módunkban áll kiegészíteni, amennyiben a gr. Bethlen családnak a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött örök letéteményében egy bővebb példányra akadunk, mely eddig közölve nem volt.” HORVÁTH 1898, 566. Eredetije jelenleg a MOL-ban, a Bethlen család levéltárában lelhető fel, Mordovin Maxim szíves közlése.

¹²² Benkő József 1795-ben több helyre is elküldte *Synidi Erdődenses geminatae* etc. Című kéziratát, melyben az 1545-ös és 1555-ös protestáns zsinatok végzéseit adta ki kommentálva (nyomatásban ez a műve azóta sem jelent meg). A kéziratra vonatkozó levelei: SZABÓ – TARNAI 1988, 348–349, 358–359. A kézirat történetére vonatkozó további adatok: MIKÓ 1867, 124, 166. SZABÓ 1999, I, 58. Sajnos az nem derül ki, hogy a Drágfi család történetével foglalkozó feljegyzésekhez Benkő hol jutott hozzá, valószínűleg a Bethlen családtól szerezte be, akik közül némelyekkel igen jó kapcsolatban volt.

¹²³ Révész Imre az 1545-ös feljegyzésből a Drágfi Gáspárra vonatkozó félmondatot közöl, majd ismerteti Benkő kéziratának pontos szerkesztését, amiből látszik, hogy a Drágfi családra vonatkozó iratok a második fejezetébe vannak beillesztve (II. De possessore loci atque synodi patrono). RÉVÉSZ 1863, 60–61, 62. 1. jegyzet. Ugyaninnen közölte nyomatásban a második erdői zsinat aktáit. RÉVÉSZ, 1864, 23–31. Amikor ugyanebből a kéziratból Drágfi János végrendeletét adta közre, azt is megemlíti, hogy további okmányokat fog közölni a Drágfi családról (RÉVÉSZ 1873, 97.), de tudomásom szerint erre már nem került sor. Amint láttuk a szöveget Horváth 1898-ban már egy 16. századi példányról közölte.

¹²⁴ A *Providentia Dei* címet viselő emlékiratában föl is jegyzet egy történetet, miszerint Drágfi Gáspár katonái a nagykárolyi templomban megerőszkoltak egy gyónásra váró menyecskét. MOL K. cs. Lt. P 1507.

nem érkezett a vármegyékre. Ezek ugyan sine discrimine publicáltatták az készülést, de se zászlókat, se dobokat nem csináltattanak. Sokan Szolnok vármegyét szedik a nyakukba. Betelik az sora egy hajdani nagy embernek: <Nem boldogul senki is ezen nemzettel. Sok idő kellene ahhoz míg magát Mátyás király idejében való statusára reducáltatik.>¹²⁵

A vár pusztulásáról szóló felirat valószínűleg Istvánffy történeti munkáján alapszik, amelyet Károlyi Sándor is jól ismerhetett.¹²⁶ Ami talán külön figyelemre méltó, hogy a feliratokat magyar nyelven szerkesztették (valószínűleg a rendelkezésre álló 16. századi forrás hatására), ezzel is kifejezésre juttatva, hogy a múlt ezen darabja, ennek a nemzetnek a fontos és figyelemre méltó öröksége.

A szöveget kísérő képeket pontosan nem ismerjük, csak két épületábrázolásról maradtak fenn ceruzavázlatok, amelyeket Schulcz Ferenc 1864-ben készített a helyszínen, amikor Henszlmann Imre és Rómer Flóris társaságában járt itt (22. kép). Az egyik a plébániatemplomot, a másik a várat ábrázolja, ez utóbbit DK-i irányból. A képen a vár mindegyik tornyát nagy hagymasisakok fedik, és látható a várat körülvevő kettős palánkrendszer is. Schulcot különösen megragadta az óratorony mögötti kémény különleges kialakítása, amit kinagyítva külön is lerajzolt. A rajz mellett a Károlyi Sándor építkezésére vonatkozó feliratot is lemásolta, valószínűleg nem betűhív átirásban.¹²⁷

A kerek szoba retrospektív sorozata így a történelmi múlt és a jelen találkozási pontja lett, a maga korában kivételes módon állítva emléket egy kihalt és egy feltörekvő család összeérő történetének.

A vár újabb pusztulása

A Károlyi család későbbi tagjai már nem voltak ilyen nagy respektussal az ősök műveire. Noha a 18. század '80-as éveiben a kastélyt át akarták építtetni, valószínűleg ekkor már felújításra szorulhatott,¹²⁸ a 19. század meghozta a majdnem teljes pusztulást. Mivel a család már régen nem lakott benne, a Bach korszakban állami, járási hivatalok vették bele magukat, ami odáig vezetett, hogy Károlyi Lajos a *provisorium* alatt a kastély tetejét lehányatta, és sorsára hagyta. Mivel Petőfi itt kötött házasságot, az 1890-es években a DNy-i tornyát felújították és neogótikus stílusban átépítették, hogy a költő emléke előtt tiszteljenek.¹²⁹

A 20. század sem kímélte a romokat, az „új tornyon” kívül kevés álló elemet hagyva – bár a vár alatti és környéki pincéket még az I. világháború idejében is használták (az utóbbiakat egyébként ma is használják)¹³⁰ – valószínűleg még az 1565-ös ostromnál is alaposabb pusztítást végezve igazi régészeti lelőhelyé formálva a várat. A vár állagmegóvására 1998-ban egy építészhallgató konkrét terveket is készített, a déli oldal meglévő maradványait legalább pontosan felmérve, ma sem történt előrelépés az ügyben.¹³¹

¹²⁵ 1741. márc. 9. Erdőd, MOL K cs lt P 1507. 17. csomó (1735–1743.) B. I. c., 592r.

¹²⁶ Láttuk, hogy a többi beszámoló még kiadatlan volt, egyébként az 1727-ben nála vendégeskedő Bél Mátyás a megyét bemutató munkájában Erdőd kapcsán hosszan idézi Istvánffy beszámolóját a vár történetéről. BÉL 1982, 65.

¹²⁷ KÖH Tervtár 13460.

¹²⁸ Az átépítésre különböző tervek készültek: 1. MOL T 20 No 98/1–2. főhomlokzat rajza, és két alaprajz (emelet, földszint), a főhomlokzatot teljesen szimmetrikusan kilenc tengelyessé alakította volna, a tornyok lapos tetővel és egy attikával lettek volna zárva. A központi rizalit felett egyszerű timpanon. Ezeket Károlyi József készítette a piaristáknál. 2. MOL T 20 No 99/1–2. Két főhomlokzati rajz, és két alaprajz, amelyek szerint a homlokzat hat tengelyes lett volna, kapu rizalítja egyszerű timpanonnal, de manzárd tetővel, a két torony lapos fedéssel, és tetőkerttel (!) kialakítva. Ez utóbbiak készítője Ignatius Bajuszi.

¹²⁹ A pusztulás utáni, de még a felújítás előtti képei a KÖH Fotótárban (lásd: 10–21. kép). Ilyen kép, ÉNy-ról: JÓKAY 1891, 361. A vár északi oldaláról egy kép a *Vasárnapi Újságban*: 46 (1899), 537. A pusztulásról: BOROVSZKY 62. 1899. júl. 30-án nagyszabású Petőfi emlékünnepek voltak Erdődön. Az egyik szónok ekkor Smid Pál uradalmi jogtanácsost, és Válik Károly uradalmi inspektort okolta a vár pusztulásáért, Károlyi Istvánt pedig dicsérte az újjáépítés megkezdéséért. Szatmárvármegyei naptár az 1900 évre, Nagybánya, 1899, 53. A 18. században a kápolna biztosan nem abban a toronyban volt, amelyet helyreállítottak. Az egykori kápolna 1806-ben készített oltára a szatmárnémeti püspöki palotába került.

¹³⁰ Kató Pál (1904–1998) erdész elbeszéléséből tudjuk, akinek az apja Károlyi Lajos szolgálatában álló gazdatiszt volt Erdődön. PÁPAI 2000, 72.

¹³¹ Fekete Csaba és Kürti Emese készítette 1998-ban.

FÜGGELÉK

1. Az erdői építkezésekre vonatkozó részletek Károlyi Sándor instrukciói és memorialéből P 1507 18. doboz (Éble Gábor másolata)

1.1. Károlyi Sándor instrukciója Bartha Pálnak Erdődön, 1728. jan. 13.

341r. [...] „2do Ács Pikó még Majténbul, Salánkrul az ácsok bejönnek, csinálja az granarium fedelére való fiókokat egyik-egyik oldalára hatot s valamiként az említett ácsok bejönnek, kézzel lábbal légy a sindelyezésen, hogy mennél előbb befödethesd.

3ia Addig is a szalmán felül levő havat az boltozatjárul mind most mind azután lapátokkal hányasd le és a szalmáját felrázatván

4to Az ajtóját az granariumnak csináltasd fel, az ablakaira interim is deszkatáblákat állíttasd fel csak sarok nélkül és a mi boraid ezen kívül vadnak, azokat rakasd bele.[...]

341v. 5to Ha Krasznai Miklós a másfél száz fűrész deszkat elküldi s alkalmatosak lesznek, azonnal fogass a pavimentumozáshoz, de deszkat nem csak egymás mellé kell bocsátani, hanem kispontálván gyaluval egymásba kell eresztetni hogy egyik deszka széle a másik deszka szélén feküdjön s jól össze kell kapoccsal foglalni, hogy köze ne essék s az ajlát ha lehet fővennyel kell megtölteni, hogy az egész allatta meg ne tenyészhesék.

6to Ha felét megpavimentumoztad s benne lévő egyet s mást oda rakathatod s a másik felét utána pavimentumozhatod.

7mo Akképpen a vár tisztítását elkezdted a szerént lassan lassan continuáld. Az egész téglát külön rakásba a faragott köveket külön rakasd a dirib darab köveket is külön rakásba, és hordasd.

8vo Ha csak hat vagy kilencz függő vaskarikákat is csináltasd be a boltjába s abba jó vastag egyenes rudakat megvonva kétnyelű késsel dugass bele hogy az szalonnákat s egymás conservalóra valót is arra rakathass és kötözethess fel, azután a többit continuálhatni, mert csak most is az Isten oltalmazott meg titeket a sok kártul.

9no Hogy pedigh gondviseletenség miatt tovább is kárt ne valj itten, ezentül (342r.) a munkára bejövő embereket semmiképpen meg ne engedd ide az házhoz becsődülni s itten tüzelni és szélitben dohányozni, hanem az egy major házon kívül mind zárva tartasd. Tisztán a házakat s az asztalokat székeket a dobri malom mesterrel corrigáltasd és reparáltasd. [...]

342v. 15.... ide az várhoz szükséges gerendáknak szarufáknak való szép egyenes hosszú fákat hozass és hordass legalább 300 szálíg valót, azonkívül állásnak való (343r.) nyárfákat is vagy 50 szálíg valót jó hosszúkat egyeneseket.

16. Mivel már a kőművesek Szent Gergely napig nem fognak munkálódhatni légy rajta, hogy nem csak a kerek toronynak fenálló követ szedjék le a télen, hanem a kapu mellett való kő falat is, kár nélkül rontsák le a mostani tisztított házaknak külső falág s azokbul kijövő téglát is az egészet külön a dirib-darabokat külön rakásba hordasd és conserváld.

17. Ha a tisztítás continuációjával valahol újabb pinczére vagy boltozatra akadnál s annak valami reparációját szükségesnek látnád azt télen is végre vitetheted a kőművesekkel.

(18. A mészégetést folytatni kell, mert itt Károlyban és a csengeri megyeházán¹³² is szükség lesz rá.)

343v. 20. Ha Isten a Várnak belső része tisztításán által segít, az új pincze szájánál való omlást vonasd le két felől legelőbb a vár árkába eleven földig és onnat a mi kő, téglá kikeveredik azt is külön külön rakasd rakásba s ha több ágyú golyóbisok is találhatsz azokbul az illobai bányához való szopp nyilak végibe való vasakat csináltasd a cigányokkal formáját hozatván Thot Mártontul. [...]

346v. 49. Csacsalának nem hiszem legyen dolga a télen Károlyban úgy itt is semmi olyan nem leszen, azért ha Horogh Mihály az elmulasztott téglá összev szedését végre vinné s helyre hozná a télen a beltéri pinczét szépen megrakathatná s megcsinálhatván valamint az Károlyit. [...]

347r. 55. A felsőbb napokban Kassa felől disponáltam valamely fenyő deszkákrul mgs Eötvös Uram által effectuálom is ha asztalosok találják ide jönni mind az ajtókat mind az ablakrámákat a granarium felett való házakra lassan lassan készíttgeds, kétfelé nyíló ajtók lesznek mindenütt 8 such magas és 4 such széles.” [...]

348r. Engemet pedig minden héten legalább voltaképpen egyszer punctuálisan tudósíts, ki ha látod (348v.) hogy az vár tisztításából kevés jó téglá és kő takartódik ki, tehát tavaszra kelve a franco téglavetőkkel kezdsd el a téglavetést is s kivált boltozásra való téglát legalább 50 ezeret vetess velek.”

1.2. Károlyi S. instrukciója Bartha Pál erdői gondviselőnek. Károly, 1729. jan. 17.

393r. „1mo Ugyan még kétfelé nyíló 5 ajtó munkában, melyeket nap szerint való fizetésért munkálódtanak, a mi híjuk még volna continuáltassanak és ezen két ajtóért meglévén az alku együtt 5 fl. Rhén: a kettőért 10 fl. Rhéncs.

2do A kápolnára nyíló ajtó is leszen kétfelé nyíló, magasságra a többiekkel hasonló kinek ajtó felet küszöbjét szemöldök fájat az ácsok csinálják három czol vastagságra, szemöldök fáján felül bojhajtáshoz képest ráhája legyen, mely mésszel fog be rakattani, a tölgya ajtófél veres fenyővel beborítva, ajtaja kétfelé nyíló és az ajtaja felől való kőfalon czirádája, czifrázása rakása a többi ajtóhoz képest, kiért fizetése leszen az alku szerint 8 fl. Rhnes 8.

3ia kisebb ajtók egyfelé nyíló kívántatnak négy melyeknek legkisebbike munkában lévén napszámban continuáltassék, az három pedigh legyen mind ajtófél borítékja, mind az ajtója tölgya fűrészdeszkából s nem veres fenyőből a többinek formájára, mely három még el nem készítettett ajtóért egyért két forint és hatvanhat kész pénzt számlálván az alkuvás szerint leszen fl. Rhnes 8.

4to Az ablakrámák a kik készek (393v.) helyezzen és jól vannak, de mindössze csak tíz ablakra valók, kívántaték pedigh hasonló formára s mértékre még 22. A huszonkét ablak ráháért külön külön egyért egyért az alkuvás lött 5 máriásával, ki is summa rhenes fl. 30. 40 dénár.

5to Mivel a torony felső házára nem öt hanem 7 suchnyi magasságú ablak kívántatik három azon szélességre mint a többi vagon. Ezen három ablakokért az alku lött in fl. R. 5 és 4 den. Discretio 56 den.

¹³² A református templomhoz közeli egykori Melith kastélyt akarta megyeházzá alakítani. ENTZ 1986, I, 353.

6to Ha lécz leszen abbul, ha nem lesz, tölgyfa fűrész deszkából fűrészrendő léczből csinálják mind tokját mind pedig főlkját, hogy pedigh ezen kegyetlen téli időben a nyári házakban nem dolgozhatnak jöjjenek le az én házamba s ott dolgozhatnak s dolgozzanak azért az Uruk akaratyja s parancsolatyjai fogytakozást ne szenvedjen.

7mo A toronyban már felrakott grádicsokon felül a felső házban nyíló ajtó fák is azon formára magasságra szélességre, egyfelé nyíló de befelé csináltassék, amint azon toronyban való ajtó vagyon arra való belletes ajtó is tölgyfadeszkából mint fellebb iratott és alkuttatott meg.

8vo Az egész házon mindenütt levő ablakok könyöklőire folyozott deszka tétessék belől a házban két vége a falba rakattassék.

9no Mind kétfelé nyíló ajtók s mind egyfelé valók azon egész tractuson jobb kéz felől való nyílásra hagyattassanak.

402r. 10mo Az alsó házakon, granariumon, tömlőczön, kerek tornyon levő ajtók is semmire és egyszóval jámbor ellen való lévén akár Pikó Károlybul által hívatandó asztalos által két felől folyozott tölgyfa fűrész deszkával szarufással borítottassanak be és deszkásztassanak meg. Igértettek naturalék az asztalosnak a szerént: sertés No. 1 buza Cub. No. 5. bor Cub. No. 3.

11mo Kőművesmunkát ami illeti, mint hogy a nagy torony és ház fal közt felette káros a sindelyezés (...) héján lefolyó víz azért legalább is azon torony rakásának continuatióját kell folytatni, hogy salánki Pikó a torony fala mellett való szarufát feltehesse és a mostani házok fedésébe bevihesse azzal két felől a torony mellett bocsássa le a víznek folyását.

12do Az torony pedigh ne olyan bolondul rakattassék mint eddig – sok materiáléknak és napszamosoknak elvesztésével, hanem csak a külső része az falnak színül rakattassék két téglá hosszányira, azaz két sukra belől pedig a ház fala színével másfél téglá vastagságnyra, mely két kőfal közé rakattassanak a grádicsok végei alája üresen vagy földdel töltve maradván a két kőfal.

13mo A gradics boltozatja pedigh ha tovább halad is mindenkor megrakattathatik, ha pedigh boltoztatik obszerválni kell az arcusában hogy jó magasan essék, tekergősen való felvitelében pedig a grádicsnak, a lövő lyukak (402v.) formájára vakablakokat a külső falán úgy kell accomodálni.

14to A felső contignatiobeli házon szintén úgy három ablak hagyattassék, mint alatta való házon egy simmetriában azokkal, de magasságra hét sinter legyen, de szélességre mint az alsók, mely miatt ha a grádics fellebb vitelében valamely nehézség occurálna ottan a grádicsot meredekebben rakja mintsem elkezdette és az ablak boltozatján felül nyugovó helyt hagyjon, ujabban kezdje, hogy az elkezdett grádicsal lépcsője egyezzen, ha hogy pedigh ezen mutatóval nem demendálhatnak tehát inkább az ablakot hagyják öt such magasságra, mint az alsó házakon vagyon.

15to Ennek felrakása után a torony ajtaja előtt kis háznak külső ajtó felett, két felé nyílóra rakják be, a melyben az átalellenben lévő házak grádicsra szolgáló ambitusra szolgáló nyílása az ajtónak a házba beszolgáljon, amint az ambitusról lejönnék jobb kézre, mely ambitus is továbbra való mind addig valaméddig a kapu felett való háznál le nem töretik s töretettik.

16to Ezen említett nagy ajtó le vétele után a Kápolna előtt való háznak ambitusa, kezdetessék a kijegyzett és kimért helyre alkalmaztatván a pillároknak fundamentuma faragott köveit egy lineába a kut mellett levő ambitus lépcső lábának és pillárjával s a faragott köveken felül a Phillárok azaz lábak kerekdeden (394r.) rakattassanak valamint a formája a követön kimutatja amidőn a boltnak arcusáig felrakatnak az oszlopok. Zempes hagyattassék rajtok és úgy egyiki phillárral a másikra azokul a kut mellett való ambitus lábára vetessék a boltozás, más oldalán pedig a kazamatán felül, amely vastag romladozott fal vagyon hanyattassék el és amikent tavaly csinálták a kőművesek (...) felállított ambitus a hol a kápolna előtt való ház fala széléhez ragasztatott bocsáttassék ki az új fal kiurakása fél suchnyira vagy is négy czollonyira a mint a szegelet mérték megüti úgy hogy a régi kőfalnak a kazamaták felől való szélivel megegyezzen a fal, a szerént a midőn egy contignatio felrakattatik a pillárokra boltoztassék által a kápolna előtt lévő boltozásához és a rejték mellett álló faragott követön álló pillárig.

17mo Azon túl a kerek torony felül elhordott küzedett elrothadt kőfal tisztittassék le az ócska bolt meghagyattassék, meghagyattatván az kerek toronybul boltoztassák be egy vízmértékkel az ambitussal és amint a (...) vagyon, azon oldalába hagyattassék a konyha kéménye, mely is minthogy a torony fala vastag a füst feljárása ki is a kémény azon hagyattassék, rakattassék fel és ne a boltra. Ablak pedigh a konyhán kettő hagyattassék a melyeket a szegelet kő bástyák és a kazamaták felett.

18vo Ezen torony mellett pedig a mely régi kis háznak romladozott falai részben még meg vannak Erdőd felől azon feleit kell felrakni, az ambitussal egy vízmértékre s ablakát a malom felől kell rakatni. Ajtóját a konyha felől sütőjét mellette a konyha felől annak füstjét is a konyha kéményébe kell eresztetni, mely konyhakéményét is jó követen kell hagyni, mert több füst is fog reá szállani.

19no A konyha torony mellett való kisházat a delineaíó szerint két felől kell közfalra venni, úgy hogy a konyha felől való régi szakaszán lesz az udvar felől való pedig gradics legyen fel az udvarokra és azon grádicsok ajtaja a grádicsra nyíljék.

20. Amidőn ezen tractus alsó contignatiója felrakattatik azon felyül a kápolna előtt lévő szint fel álló ambitustul fogva két felől egész a konyha toronyig sőt a konyha torony is rakattassék fel két suchnyi vastag fallal oly magasan valamint a kápolna előtt való háznak fala, azon mind a kazamatákon innet a granarium udvara felől ablakok hagyattassanak proportionaliter a fennálló ambitustól fogva, a konyha toronyig dividáltassék három vagy négy házra s közfalai azon szerint rakattassanak fel a kápolna ellein való ház ajtajával egy szimmetriában hagyván ajtaját, kik is szimplák lehetnek az az egyfelől nyíló azon magasságra és szélességre a mint a régi tornyon való ajtó megvan.

21. Míg ezek végbe mennek remélem (395r.) Isten magamat ide vissza fordít, de ha publicumok nem engednék az alatt a tavalyi elmaradott házak padlásit deszkázhatják elkészítettvén azokat stukaturozzák egész végig a kápolnával és előtte való házzal együtt is mivel

22do a nagy kerek torony falait nagy bolondul tavaly megtöltötték, be rakták s a bolt lábait és fenkert is meg hagyták noha stukatúrára kívántam volna venni, mindezáltal azt is csak boltozzák be és a kerek grádicsal áteltenben kis boltocskát rakják fel, melynek a felső végibe, fütőt hagynak és a kőfal között kéményt vigyenek fel, hogy a felső háznak is arra szolgálhasson füst, mely felső ház már nem lesz boltozatba hanem stukatúrára.

23tio Hogyha ezek is elvégeztetek, s még sem jöhetnek le, tehát az ambitusra feljáró grádicsnak a kapu felől vetessék egyenes pillár a most fennálló ambitus végéhez, azon pillárral vetettessék által arcus a kerek grádics falára, úgy hogy a kis ház boltozatjával egy vízmértékre legyen s a kerek grádicson is rajta feljárhassanak kinek is könyöklője egy vízmértékre hagyattassék a kész ambitus könyöklőjével s ha addig a hányatni kezdett kőfal a hagyott szegélyig leronttaik, a belső és külső

kaput rakják fel és annak a közit boltozzák be egy vízmértékre s. (395v.) ei simmetria az ambitus boltozatjával, melynek második contignatioja a delineatio szerint continuáltatik a felállított kőházak kőfalával egy mértékben.

24to Ha még akkor is le nem jöhetnek a facsádokat rakhatják új téglából melyben hogy fogyatkozás ne legyen szorgalmasabban s jobb készüllettel indítassék meg a téglavetés mint tavaly úgy, hogy mind falban, mind boltozathoz való téglá elég legyen, ezek közt a kész háznak kéményei is rakattassanak be és csatorna nélkül sindelyeztessenek be, melyekhez a kémények pedig mind egy irányu magasságuk legyenek.

25to Ha pedig Isten szánutat adna, szükség hogy mész mentül több hordattassék helyben nem különben fogó gerendáknak szarufáknak toronyfáknak meghordása véghez menjen, nyárig ne kellessék nyári oeconomiat azzal disturbálni.

26to Becski György öcsémnel pedig urgeálni szükség a paládi embereknek ide küldésit kikkel horgolt deszkákat kell mind granariumra mind pedig a padlásokra hasogattatni és horgoltatni, hogy azt is tanulhassák meg melyeknek intertentiójárul s fizetésürül is érdem szerint kell prospiciálni.

27 György István ha pedig még nem készítette el a hazug kemenczékét a német fazekast által kell hívatni s a házak magasságát a kemence lábját csak egy suchnyi mgasan hagyván (396r.) ha lehet szegletre való kályházott kemenczét kell vele csináltatni, azon formán amint a surányi házban lévőket le is írja magának.

28vo Ha pedig az ablakoknak miatt olyan szeglet kemencze nem lehetne tehát, nem szegre való tűzhelyre ugyan egy suchnyi magasságnyra való kemenczékét csinálhat úgy hogy egy kemenczébül két ház fűthessen.

29no Sindelyed van e nincs e magad hadd azért is szükség prospiciálni és idejében procurálni.

30mo Azt ablakok vasazását minden előtte elkészülnek is a részteleki lakatos a régi ablakok hasonlatosságára készítse naprul napra de az ablakokat pedig üveggel rakattasd, a mi a zárakat illeti az ajtóra talán hamarabb elküldöm mintsem az ajtókkal elkészülnek.

31mo Az mész kemencze pedig erigáltassék égetésre pedig continuáltassék. Hogy pedig az Urfi vele lött fogadásommal meg ne csalatkozzék a talált és állított kősziklát itt a kertben vagy két embert szakasztanál reája tisztított ki és vágattasd is hogy gyanunkat vethessük ki rula tudatik, ha alkalmas lesz-e munkához vagy sem.

32do A minémü termésköbül rakott közfalak vannak azon oldalon amely most tisztítottik a vár kapuja felől való álló közfalakat meghagyván a között és a szakács házfala között a mely közfalak lesznek, azokat ki kell hányni rakásba rakni a kútnak felrakására (396v.) kit is télen ki kell tisztítottatni négy embert szakasztván reája ha hogy idejében találna fenékgi kitisztolni mely Szent Gergely pápa napjáig meg is igyekeznék rakatni.

33tio Azon oldalt pedig a melyet már tisztítottak és a melybül a közfalat is ki fogod szedetni, oly mélyen igyekezz a földet és omlásit kihordatni, hogy alatta a pincze azon felül pedig a granarium egy lineába a mostani granariummal kitelhessék.

34to A cigány ha a most kezdett kőfal szélét lerontja és hányja valamihelyt hosszabb és szélesebb kőfalra érkezik alá, több embert is rendelj melléje hogy hamarabb végezhesen kihányásában, kibem hogy hátramaradást ne szenvedj több csákányokat is csináltass hogy valamikor valamelyik csákány török, mást adhass helyibe s azt reparáltasd, a dolog meg ne szünjék és midőn pedig nagy szél fergeteg vagy akármely idő miatt a cigány a magasságban nem dolgozhatik hogy heverve ne találja az ördög, a meg kezdett kőfalat tisztítsa ki s ha vághatja vágja is, onnan ha elfujja is a szellő földnél alább nem esik.. [...]

397r. 36to A vár kapuinak faragott köveinek kevés hája lévén valaholott együtt és másutt is ahhoz valótt találsz külön rakásba hordasd hogy ugyanazokbul ki is pótolhasd.

37mo A kész házakon hagyott kemenczék helyeit miképpen rekesznek két felé fél téglára Csacsala megmutattott úgy hogy az ablakok szélétül fogva egy egy kemenczének öt suchnyi széles helye fog telni, azért a német fazekas ellérkezésével almárium forma kemenczékét csináljon belőle.

38vo A kápolna előtt való házban van hagyván Csacsala fütőjét, mai napon az is megmutattott miként hagyattassék meg, oda is hasonló almáriumforma kemencze csináltassék.

39no A mely legényet pedig Erdődrül tanulásra az említett fazekas mellé adtál vala, úgy hallom elszöktek, ne csak nyomozd ki, hanem keresd elő őket de okát is tanuld ki miért szöktek el (397v.) kétség kívül György kutyául accomodálta és interteneálta őket.”

1.3. Károlyi S. Krasznay Miklós erdői tisztartónak Erdőd, 1736.

556v. [...] „19no Építés ezen kívül nem lesz kegyelmeden, hanem a magazinumban való torony felrakattatván mindenkben a felállított toronynak módja szerént és mértékére, hogy a tetejébe teendő már készen való tornác fája reája illjék, már minden circumstantiáját is mind Kegeyellednek mind az kőműveseknek megmutattam, a pinczéküül fundamentumával együtt, abban csak szorgalmatosság kívántatik s e nyáron külső egész vakolásával együtt mind perfectióban állittatik négy kőműves által. [...] ..hogy e héten a téglavetők mindenfelől keresztessenek öszve, jövő héten fogjanak a téglavetéshez midőn kőfalba mind boltozatra való téglá legalább kétszáz ezerig (200000) való légyen, a midőn pedig a bélteki gazdák a templom tégláját maguk megvetik, annak kiégetésére küldessék alkalmas téglavető mester.

A conventionális asztalosok pedig mind egy házban lakván kegyelmeddel jobb inspekcióval legyen reájok mint eddig, a hagyott oltárokat készítsék, requisitumrul provideáltassék, heverésük és neglectiók fizetésükből subtraháltassék.

A képirót inasával együtt, a midőn oda fog menni a palotán kezdett munkájának continuatiójára és a pohárszék megfestésére a kemencze formára tegyen kegyelmed ételéről italáról jó promócióval.”

1.4. Memoriale in Erdőd, 1736. febr. 11.

567r. „1mo Mivel már Isten kegyelmébül felszabadulván eltávozom ezen házamtul, a várbeli hetelés is nem fog kívántatni, az idő pedig igen reája szolgál.

2do Egy hétre egyik más hétre másik, harmadik hétre harmadik vajdaságbul rendeltessenek a kőművesek mellé hetelő emberek, akikkel is

3io Az alsó és felső pinczékhez való fundamentuma a toronynak a pinczék végében rakattassék fel a padlásig hogy azon negyedik ház is készülhessen el a sütőház mellett

4to kinek felrakása után a toronyban lévő alsó pincze boltoztassék be és töltessék be a felü padinertum alá.

5to annak utána azon felül leendő háznak a boltozatját kell continuálni azon formára miként vagyon az én házam felett való bolt a toronyban.

6to A midőn azon felső bolt beboltoztatták azononnal a közepirül kell a circalomot vetni azon mértékre, valamiként már felállított (567v.) toronynak fundamentuma vagyon mind belső mind külső falait a közötté való grádicsot felvinni hogy

7mo A teteje a torony kőfalának megüsse a már fennálló toronynak a tetejének a circalmát máskép

8vo már készen lévő fatorony a fája mind semmire kellők lennének

9no Azon felső bolt közepére felveendő circalomnak mértéke fogja megmutatni, miként kellessék a régi széles kőfalnak a szegletét letörni és minként kellessék a torony fundamentumának külső hasát a kész torony mintájára kerekdeden és hasasan felrakatni és azt kell a váron belül continuálni.

10. Minthogy a városiak tavaly is negligáltak templomukat hogy most is így ne cselekedje Zachariás a jövő héten fogjon ahhoz is legalább állásait készítse el addig míg a szántás vetés és szőlő munka be jön s hogy a városiak annyival jobban érkezhessenek reája a Várhoz semmiféle munkára ne kényszeríttessenek.

11. Hogy pedig mindezen kétféle való munkákban materiálékban fogyatkozás ne essék a jövő héten mind két kemence (568r.) téglá égetessék kis az út is jó lévén mind város részére accepto a templomhoz a jószág pedig a béresek a várhoz meszet hordjanak s annak égetése is continuáltassék." [...]

1.5. Tervrajzok feliratai

1.5.1. MOL, T 20.260.02

Explicatiója ezen Delineationak

1ma Az Pinczekeken felöl való Granariumok körös körül ez szerént lesznek boltozva.

2do Valahol fekete fésztek vagyon az az már kész fundamentom Régi

3io Valahol sárga fésztek vagyon az újra való mind pilléreknek mind faloknak.

4to Ez léssen az régi Casamata felét Dupla Pincze. Egy más hátán és azon felül Granarium az közép Pillérekül kétt felé boltozva. (mellette ceruzával: 24 1727)

5to leszen az konyha

6 az szakács háza

7 Ambitusra fel járó Garadics és az Halyiára is

8 Az lerito lyentrab boltozattya és Pillérjei

9 Az alacsonyab Ambitusra föl menő Garadicsok.

10 Azon fölül felylyeb menő Garadicsok

11 kapu mellett és az Granariumba föl menő keregh garadicsok

12 Az Pinczeknek Garadicsai

13 Az Tömlöcz

14 Az fölötte való házak

15 Jövendőre való

16 Annak Pilléri

1.5.2. MOL, T 20.260.08

Ezen Delineatio Fedezi

Az kapu felét és két felöl való lineanak Faczadajat.

1mo Az Granarium kapuját annak felét s. külső vakolását.

2do Az kapu mellett levő Háznak fedele elejbe való Faczadat.

3io Az munkában levő nagy Kerek Torony Faczadaja, es külső vakolását, kinek az teteje is mind kőből fog lenni.

4o Leszen jövendő esztendőre való.

5o Ezen második nagy Tororny is továbbra való.

6o Az Granarium kapuja

7o Az Granarium kölső vakolása

8o Az Felső Házak vakolása

(a rajz alatt:)

Ezen Granariumokon aloll lésszen az Pinczék körös körül

1.5.3. MOL, T 20.260.07

(A 8ik pontig egyezik az előző rajz feliratával, majd így folytatják:)

9o. Az kő rakásoknak az teteje, az Torony rakásával megh edgyezzen.

(a rajz alatt:)

Ezen Granariumokon alöll lésszen az Pinczék körös körül

2. Az erdői építkezésekre vonatkozó leírásrészletek

2.1. Károlyi Ferenc leveleiből, MOL K.cs. lt. P 1507. I. 17. d. (Éble Gábor másolatai)

2.1.1. Károlyi Sándornak 1728. okt. 20. Muzsabyból

383r. „Az erdői ház szépen épült, három ház benne belül kész, de az nagy toronyhoz Barthának téglája nincs elég, noha én oszlopokra is csak befedtettem volna, de ellenben Miklós meg Erdélyben lévén nem mer egyik ács is a fedeléhez kezdeni. Az bort pedig nem lesz hova tennünk azért inkább a mi kevés téglája van azzal az granarium eleivel átalellenben talált pinczét boltoztatom (384r.) meg, az tornyot pedig interimaliter befedetem, mert az milyen idő jár nem hiszem már téglá készüljön.”

2.1.2. Károlyi Sándornak 1729. júl. 7. Mátészalkáról

513r. „Én az miképpen Nagyságodnak alázatosan megírtam vala, Károlyt, Majtint, Bélteket Erdődöt szenvedhetően találtam. Erdődön tapasztalok egy kis javulást Barthában, az építésnek is van látszata, az konyha kertnek bástyaig inclusive, az egy contignatio fel van rakva actu az másodikat continuálják, téglájok alkalmas, meszüik kevesebb van de azon nem múlik, difficultás sincs már az az egy vala, hogyha szeglet mértékre fogják az kész folyosóval által ellenben levő s leendő folyosót

vinni szelesben esik az késznél, de mivel az delineaícióban is úgy van feltéve, hogysen az legutolszor kítisztítottatott pincze fala melé rakatassék új fundamentumot jobbnak láttam s parancsoltam csak az egy falra continuálni az ambitus belső falát az észre sem vehető dolog lesz hogy szélesebb valamiskével. Az asztalos fazekas látogatására gyakrabban menjen (517r.) Bartha minthogy szükséges nem lévén majd mi látszatja is munkájoknak keményebben parancsoltam.”

2.1.3. Károlyi Sándornak, 1729. aug. 8., Bélitekről

416r. „Az kőművesek munkája az minapi ott létemig alkalmas progresszussal volt, de azóta hevernük kellett az téglá nem léte miatt, mivel eddig sem mentek többre hanem az konyhára menő cortinának egy condignatióra egészen két contignatióra pedig az forduló folyosóig lett felemelésére, hanem két ház készült el és stukatúrája is reparáltatott s nemkülönb az fazekasnak (414r.) jó kemenzre készítettett. Tégglajok alkalmas van, de égett kevés. [...] Az német fazekasnak több itten a panasza Barthára, fizetésére ugyan nem négy öt hat hétig sem dolgozhatott, hol agyagja nem léte, hol egyéb készületinek el nem készítettése miatt. Most is nyolczad napja semmi agyagja sem volt. Az legényeit is haza bocsátotta, míg már azokat előkeresteti, addig is lesz hátra maradás. Én kivált ezért eleget fedőztem de igen jól el tudja hallgatni.”

2.1.4. Károlyi Sándornak, 1729. okt. 19. Oksvárról

440r. „Az erdői fazekas már nem hiszem el nem hitte magát az címereket nem akarja csinálni, szinte most írok reája, úgy hiszem nem lesz foganat nélkül.”

2.2. Barta Pál leveleiből. MOL, K. cs. Lt. P 398.

2.2.1. 4761. Károlyi Sándornak, Erdőd, 1726. nov. 22.

„... felül pedig az behívott jobbágyok az vár pinczén való omlást az kapu felől ássák hordgyák úgy itélem hogy jövő szerdán Csacsala csak jöjjön és csinálhattya mert ma s holnap az beomlott föld s egyéb alkalmassint ki takarodik ha csak az vége felé is le nem törött az boltozattya ki ugyan eddig magát ki nem adta. Az pincze belső oldala egyenesen az kerek házból ki menő casamata oldaláig magát ki mutatta ezentúl csak belől az várhoz kellene hordatni, s nem volt csuda hogy az pincze bé szakadt mert rettenetes nagy kő rakás esett reá onnan felül való házak romlásával kit csákány romlásával rontanak s vágnak az nyomta be hanem a considerans benne ha Csacsala be rakja az boltot földdel nem lehet bé tölteni felül míg nem szárad mert le rontya másfél ember magasságnyra pedig alul lenne az ezen pinczén felül való omláson alól s az ezzel rontaná ha szaru fákkal és léczéssel vagy ad invernium csak fedél fával csinálván bé fedné az ember, töb faragot követ is hántak ki ajtó széleket és szömöldököket.”

2.2.2. 4764. Károlyi Sándornak, Erdőd, 1727. aug. 19.

„A pincze felett való házakat mind ki tisztítottam s közfalait le rontattam melyekben volt három ház az pincze végéig, a fedemek az padimentuma keves romlással meg vagon, hanem az vár mácsa (?) felől való oldal rakásokat mind le kellett rontani az sok omlás mű anyira el rohadva vala hogy lábunkkal is el taszithattuk az fundamentumáig, aki éppen boltot nem tarthatott volna már kevés híjával az boltnak párkányáig öt suchnyi magasan az hatig. Az ajtaja az pincze gatoron a kut felől s alkalmas helyen leszen majd közepén az út, tartván attul a pincze gatoron felül ha hattuk volna a káros lött volna.

Az ablakoknak magassága hogy két such szélessége öt such legyen talán meg gyengíti a falat és keresztül esik a falon az öt such szélesség az külső kő falon három ablaknak való hely meg vagon negyedikét ha nem vágunk nincs de proportio nem lenne, elég is leszen mindkét oldala által ellenben három három ablak öt suchnyi széles mint Excellentiád méltóztatott írni.

Az árkusoknak különbözőknek kell lenni mint a pinczéné, azért új deszkákat hasogattattam s most csináltatom, azoknak végzésével azonnal az erdőre küldök az épület fáji faragására, sindelyért Bányáruól biztattak, jövő héten országos vásár leszen ott jutalmasabban vehetni s talán az alkuval ha a Szamosig hoznák jó lenne.

Kőműves Bányáruól nem jött, mind munkában vadnak, ez a két sváb is Csacsala nélkül boldogtalan, a csalanosit ha prefectus úr küldené szaporább lenne, az melly nótelen asztalos jó volt az is fejszent ha ide küldenék, az kápolna ablakját¹³³ azzal csináltatnám, mivel az fűrészmester az malom csináláshoz fogott ha hozzá segíthetné.

Egy címert találtak de ketté törött két sárkány farkával öszve szepen ki van vagva a sarkán kigyó fő, a két sárkány farkai alatt s közöttte egy szakállas ember feje, mind két sárkánynak előtte az kőnek két véginél egy egy lilium vagy székfü ki vágva virágál.

Más darab követ is találtak ki nem cifra az párkányán esztendő szám így M.C.C.C.C.C. XVIII.”

2.2.3. 4786. Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. jan. 1.

„Az vidékiek eljöttek Géresrül 41. Piskárosrul és Terbesrül 28. Darócrrul 13. Esztróruól 9 egyealesleg gyermekekekkel a Geresieket által vittem az casamata felett az hol Excellentiád kezdette az fen álló casamata véginél, holot is ki ásták az az alsó kerek kazamata lejáró grádicsot, úgy hogy az szélső ablaknak kezdtervén le az grádics belől rajta más kőfal jüve fel az kaputul fogva mellyet excellenciád kezdetett, azon két fal között megyen le az grádics melly felett boltozat volt de leromlott ha csak oda aláb nem lesz épp, mint hogy azon ki asott grádics mélyly volta miá már az omlások nem hordathatnak azon ki ki tezett s Excellenciád felette kezdette vágatni ki vágatta úgy hogy azon hordgyák ki az be való omlásokat, de azt is kemény föld töltéssel töltötték bé, hogy csákánnyal is nehéz vágni s a sok leomlott vastag ruderákál ki bőven vagon benne nehéz báni. S rontani. Sok idő töltés, másutt is két helyen ugyan azon tisztítások helyeket kezdettek, az téggláját igen el hordották, honnan az vár közepe [...] már általjáró kús ajtóval küt mint ennek előtte is kinyitottam volt látva egész le omlott bolt vagon onnan fog sok szép téglá ki takarodni. A kapu mellett a forgó grádicsnál pinczének gondolt helyet is megh kezdettem s az fél oldalát ki hordattam, de nem pincze mert kereszt fal vagon bene e mellett faragott kövek vadnak az falból ki bocsátva kín gerendák állottak mellynek kell lenni ha házak voltak. A granáriumot is ki tisztítottam és egyenesé tetettem csak az ajtaji készülnének körül Horogh uramnak recenter írtam hogy csináltassa mivel jó deszkákat adtam hozzá. Pikóék egyik oldalon az főb szaru fákat fel szegeztek s meg is készültek negyed rész híján. [...] hanem kőművesek egynél több nincsen azzal sem dolgoztattam nem bízom reá azon munkát, az [...] Az vár oldalát egészen megh írtattam s a sőtijóban is jó darabot, az

¹³³ Itt a szőlőhegyen álló Szent Donát kápolnáruól van szó.

golyóbisokbul nem tudok dolgoztatni egyet ki nyujtottak igen finom jó vas kettőt elrontottak ki is látva csak öntött salak sok pénznek kell vasra menni, az kapások is az vár rabjává lettek, ha csak az hámorukbul kapákrul nem méltóztatik Excellentiád provideálni, nem léssen szálló kapálásihoz való.”

2.2.4. 4799. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. jan. 16.*

„Az kapu mellett való ház tisztítatik de meddig megyen azon ajtón által járó romlott bólt még egészen ki nem kerekedett hanem csak olyan szélesen vagyon az bólt oldalával amenyi széles az ajtó ki is másfél kloster hosszasagra ki vagyon tisztúva Továbbra Isten mire segítbennünket alázatossan fogom Excellentiádnál representálnom.”

2.2.5. 4796/1–2. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. febr. 8.*

Méltóságos Gralis nagy jó Kelmcs Uram!

Az nagy hónap hirtelen el romlásával lött nagy árvíz egészen bé szorított vala, az malom gátoknak s még kerekének és kövének is bomlásával s romlásával kiket most hoznak helyre felé az melly is egyéb dolgoknak végbe vitélet remorállya de arul nem tehetünk.

Az granárium sindelyezése már felénél többre mer az sróbjai is meg vadnak készölve, az ajtaját is meg csináltattam, az tömlöcz felett való boltot is el készítettem egy kicsény híján s ezen az felette való ház falát is fel rakatom úgy hogy annak végzésével ahoz kívántatott s még az előtt le nem hozatott fák már most itt a páston hevervén meg faragtassam és bé is sindelyeztessam azon tellyes igyekezettel vagyok. Az kerek tornyot tegnap kezdettem vágatni, ki is igen kemény de lassan lassan ledarabolják.

Az kapu mellett kezdett mély omlás ki tisztult s sok jó téglá s kő takarodott ki bellől amellyel szép épületet tehetünk Isten segítségével míg új téglát vettünk is. S azon ki tisztult hely pincze lehetett mivel az melly nagy ajtó hely az vár közepe felé való oldalán már ezelőtt ki tezet azon pinczének gatorja vólt olly formán már az Várbul az uj ki tisztított pinczere le járó grádics gatorja érvén rólra már az ki borral rakva és kívül Exllád ajtaját vágattat. Azon rét ki tisztított uj pincze gatorja felső végétül keresztül a malom fele megyen az vár külső oldaláig termés kövel rakott kő fal között marad két kloster uj szélesség valami hely az két kőfal között de még eddig ajtaja honnan legyen ki nem tetczett, de üregnek kell lenni vagy telí telí romlással.

Az külső Casamatát Várta az Vár közepe eránt régen ki nyitott egy ajtón belől is ki tisztítottatott s azon ajtó két felén már az előtt már az előtt meg latzott keresztül induló két kő fal is az külső várnak közepe táján végig indult s meg csavarodott az ki nyitott kapu forma hely felé Szatmár felé gondolván s lehet hogy az tömlöcz ház végén levő erős kő falon mind kívül mind belől házak voltanak, kik tovább Isten jó voltábul ki tetczenek csak az csak az Bik allya el ne pusztullyon.”

2.2.6. 4787. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. márc. 12.*

„Az vár tisztításához alkalmassint az kazamatákon felül való külső vár falára ki tisztult holott egyéb épület nem találtatik hamar az mint belső várbul az kis ajtón által mennek az külfelé bal kézzül fekvő ház volt ki tezik sütő kemenczébül az malom felől való kerek házig nyúl hosszas ága job kézzül pedig hasonló forma ház volt, talán konyha lehetett.

Belől pedigh mellyről írtam, hogy ajtaja nincs azt is ki hordattam abban mellyekben már az Excellentiád jelen létében kezdett pincze formának az mélysege de csak a rettenet s temérdek töltött föld vólt benne s rakott kő falak darabokban hát el ne hanyattam maradgyon úgy , a Jézus tudgya mi volnának.

Az eddig felállított ház sindelyezve vagyon s az hátra maradt részit is el készítették Pikóék, csak a kőművesek munkája készülhessen kit reménlek jövő hétnek végefelé elvégeznek s fáját is fel rakják.” [...]

2.2.7. 4795./1. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. jún. 28.*

„Az épület környékéről az réghi téglák és kövek elfogyván, ámbár az téglá vetők hevertek hanem naponként vetik az téglát de mivel eddig csak egy téglá kemencze volt az öt kőműves feldolgozta az mígh az másik ki éggett, az egy rendbélit, már más nagyobb kemenczét csináltattam az kettő elgyözi.

Az folyosó lábjai s boltozati készen vagynak csak könyöklő és padimentum híja, az házakban is az közfalak egyen kívül fel rakattak már fogatok a kerek torony boltozattyához és felső ház rakásához s fal között lejendő kerengő grádicshez ámbár el szokott is az knék Excád mert ottan vala de úgy reménlem magam is észre vöttem az mit Excád mutatta, s Csacsalának meg mutattam.

Mint hogy az takarodás ezennél bé jön az kőművesekhez feles ember kívántatnék az Oeconomia csorbulásával, gondoltam az Csacsala másod magával dolgozhatnának az rabokkal az alatt is az stukaturán, csak tudhassuk meg minénemű stukaturával kívánja Excád és nádrul drotrul abroncsrul és szegekkel formázon é vagy csak simán, lesz á valamely czímer benn és mellyik házban.

Felül az gerendáknak való deszkákat most vágattatom az erdőn ..”

2.2.8. 4796/3–4. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. aug. 12.*

Méltóságos Gralis jó Kelmcs Uram!

Az építésről az kevés takarodáson meg szüntünk vala mind itt való csekély aratás mind majtényi segítség és karolyi rendelt aratók küldése miá kik még ma is oda vadnak [...], már az kőművesek dolgoznak az folyosó egyszer el készült vala de Csacsala absentiájával az könyöklő párkánya nem jól rakatott most hozta helyre, az kerek torony is bolt alá vétetett, most az grádicsokat rakják az kerek bástya falaiban hanem meg ütöktem benne és tartok hibás lenne s alázatossan várom Exllitiádnak ezen projektumok igazítását vagy delineációját

1mo Az Erdőd felől való kerek toronyhoz fel menő gradics nem eshetik szélesebbre hanem 4 czoll híján 4 suhra mivel az másodiki háznak bolyta fészke gyenge lenne másfél téglára nem esheték meg úgy is ha 4 czol el marad a 4 suchtul talán elég tágas lesz –

2do Három ablaknál több nem eshetik rá mivel az fenn álló temerdek vastag kő falt az granarium ajtaja felől kellene által vágni s úgy is s ti. az már meg hagyott árnyékszék eránt lenne.

3to. Ugyan azon kerek házbul nem vehetjük fel az árnyék széket hol lehessen ha csak azon vastag kőfalnak az középit ki nem vágjuk vagy által nem lyukasztjuk az mellette lejendő árnyék székre így pedig az kerek házbul is és az második házbul is ki hagyott ajtón mind kettőből két ajtón azon az egy árnyékszékre járhatnának.

4to. Azon kerek házhoz 3 ajtó lenne egyik az kin bé járnak az más házbul. 2dik az grádicson való 3dik Budara jára által ellenben és ezen két ajtó mi formán tétessék az bėjár nagy ajtó fellel egyenesen é vagy nagyobb spatiuma legyen az bėjárásnak mert az kisebb ajtó az háznak kereksege miá fel nyitásra nem lesz alkalmas a grádics miá

5to Már harmadik ajtó készül vala az középső házakra s azok melly felé nyillyanak, az kápolna felé é vagy az kapu fele mind mert ha az kápolnára nyilnak mind a fel járás mind étel hordás az kápolnán megen által az kapu felől gradics pedig Isten tudja mikor készül el.

6to Az folyosó az mint Exlltiád el czövekellette annál is fellyebb esett s mivel az épületek egyik vége keskenyebb mint az másik az ereszerül az esső csak két czóllal hogy a kapu felől hogy nem éri az folyosót, az más végin pedig majd egy suchal kívül jár rajta , de az sindelyezés vagy épület magassága miá az csapó esső az házak ablakát is el veszi, és így essős időben az folyosó vizes lesz, ha más orvoslása nem lehet.

Ma kezdettem az padlást stukatúra alá deszkázatni s talán az házak szüretig alkalmasint készülnének hanem padimentumozásra fűrész deszkánk nem lesz az egész nyáron egy száll deszkát sem vághattak az Isten essőt nem adott az Kraszna vize meg szakadozva áll ma is s annyéra vagyunk jó kglmes Uram Erdődön két kutban vagyon víz onnan él egész város és veszekedéssel kap némely vizet az marhákat is Szakasza hajtattam az meddjőt.

Téglát 59 ezeret vettem míg 18 ezer mégh vagyon ha Isten essőt nem ad téglát sem vettethetek az kutat ha el veszem az szegénységtül meg vér Isten.”

„Az templom¹³⁴ sem készül mivel az faragott fáknak némely részét Istállónak csináltatta, Ács Pikó Erdélybe ment Prsi (?) Pál ismételten Károlyba salánkiakat Győri nem küld az itt valók az grádics fákat csinállyák molnárok deszkákat hasogattyák az padlásoknak s stukatura alá.”

2.2.9. 4794. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. Aug. 21.*

„Az kerek tornyot rakják a kőművesek és grádicsát már promittáltam előbbi méltatlan levelemben 4 czol híján rakják 4 suchra de eddigh tágasnak látták egyéb háznak stukaturázásának hetfün vége lesz. Csak fűrész deszkával lehetne vagy három ház szüretre el készülné az stukatura alá bárdolt deszkákat szegeztettem míg jobban megh fogja a szegh mint az fűrészelt deszkát.”

2.2.10. 4792/1. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. okt. 6.*

„Az épület dolgát az mi illeti ighen bánom hogy eléb nem vehetnen Excád Mgos parancsolattját hogy az kerek ház falában fel menő gradicsnak alatta mind be raktuk azon temerdek kő falat tudni illik az grádics allyát az ki annyi materiát consummált az harmadik condignatiót is fel vitethette volna véle igazán töb kell ész mint erő. Az második condignatiót fel rakták gradicsát is fel vitték addig csak boltozni kellene hogy ha téglá volna hozzá most ugyan

(4792/2). egy kemenczével égettettem az mire azzal mehetek vagy kémént vagy boltot rakatok. Két ház stukatura alatt vagyon edgyik sima, de az előbbe közepén és az négy szegletek eránt kerekded forma csináltatott. Ablakok két háznak valók készek mind sarkakkal fordulokkal és nyolcz szegre mellyett járókakkal rakták. Ajtók is 4 készen sarkjai most készülnék.”

2.2.11. 4791/2. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. nov. 2.*

„Az házak és tornyok építéséről megh szünöm nem mehetne fellyebb pedig naturáját felvittem Csacsala nélkül nem is lehetvén jól dolgoztami kit is már egy holnapja el vitettett Mgos Gróf Urunk által, hanem mind két tornyot ad invernum bé fedtem szalmával hogy az esső az boltot el ne roncsa kiknek fáját most hordatom”

2.2.12. 4790. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. nov. 8.*

„Az kőműves munkának az építésben már békét hagyatok, az kerek bástyákat fedetem bé, hogy abból az boltok télen meg ne romolnyanak, kikben is bort rakatok...”

2.2.13. 4785/1. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1728. dec. 7.*

„Az várbeli munkát abba hadtam mind két kerek bástyát szalmával téllére be fedtettem hogy ne arcon hó esső az boltnak (4785/2.) három háznak való ablakok készek nem különben hat ajtók sarkok és zárok híjával, az házak padimentumának való fenyő deszkákat honnan várjam nem tudom, az kemenczeket e telen ha ha megh is cinállyak már az vár tisztitassát, szőlőkarók csináltatásást donga faragatáásst el kezdem s contiúlatom mire Isten segít.”

2.2.14. 4802. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. jan. 20.*

„Az czigány az mikor az hidegh engedi az kő szálát vágja ezentul embert rendek melléje segítségre. Az el kezdett termés kő az ólta is vágatott de az vasékekkel az mint bele veretnek mint a kása csak széjjel omlik csak egy ember fejeni darabot sem vehetni ki nagyságára. Megpróbáltam egy ember magasságu mélylésre ha ugyan csak ilyen lesz az abba hagyom híjába való munkán embereket nem ferasztok.”

2.2.15. 4803. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. febr. 6.*

„Méltóságos Galis jó Kglmes Uram!
Exlltiád Melgos levelét Füredrül datáltat aláztatosen el vöttem az Instructio 60. Punctumbul álló lévén¹³⁵ ezzel meg bőrlöt mind azáltal az menyire Isten segít és az erő engedi tartozó aláztatos kötelességem szerént igyekszem meg nem szünöm.

¹³⁴ Nem világos, hogy a bétteküröl, vagy erdődiről van szó.

¹³⁵ Lásd: Függelék 1.2.

Az kezdett pincze tisztítása continuáltatik s felére ki is hordatott az fenekéig olly mélylsége, hosszasága szelessége már mint az kapu mellett való ki tisztított pincze, két kő fal volt által rakva boltozatosan el hiszen az mestergerendát tartotta minthogy nem boltozás által volt.

Az új épületnek két végét bédesztkáztattam ad invernum, már hó eső az padlására nem megyen hogy az stukturájának árthasson. [...]

Az cigány a tornyot faragja lefele de nem sokat halad egy nap.”

2.2.16. 4804. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. febr. 22.*

„Az pincze ki tisztított fenekéig tovább az mint érkezhetem az házak földeléséhez fogatok.

Az torony az kemény időkben keveset vágatott mind az sok szél s mind a kőnek fagyossága miá ha lágyul az idő könyeben vágódik.”

2.2.17. 4805/1. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. márc. 15.*

„Az várban hagyott tisztításra való pinczének el végzésével töb tisztításán fel hadtam hanem az nagy kertének az előtt el hagyott részét és az sertés aldot palánkoltattam be az külső és belső méh kertek senyvedésben lévén azoknak is palánk fákat és boronákat hordattam s hordatok s csináltatom az mennyire érek. [...] Az kőszál Isten segítségével remenlem jövő héten le vágatik mivál már öt s hat olával vágatom. [...]

Ács Pikó az beltéki sanctuáriumának fáját most végzi csak fel kell rakni. Azonnal által hozom ide való munkára, de az salánki ácsokat semmiképen kit hoznak nem vehetem Győri uramtul kiknek itt elég munkájuk volna.”

2.2.18. 4806. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. márc. 24.*

„Az asztalos tegnap szállott ide kinek is dolgot adok az másik is dolgozik, Csacsalát ma vártam Mélghos parancsolattyaibul s munkához fogatok.

Ács Pikó az Kusamaták ajtait most borította az templom fáját fel rakta s abba hadta.

Százezer sindelyt alkuttam hat hat máriássával ezerét de mivel Ágon jár az ország marhája Pünkösöd táján szállítják ki.

Az fenyő deszkák nem érkeztek talán azt is fűvön szállítják.

Az torony le vágatott sok bajjal.”

2.2.19. 4807. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. ápr. 16.*

„Az téglát vettem de az kőművesek Csacsala nélkül nem tudván még nem dolgoznak sok ízben hívtam Csacsalát de nem bocsátották.

Az új asztalos az kemencze formát csinálja...”

2.2.20. 4808. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. máj. 5.*

„Az fazekas Salánkrul el érkezett cselédestől inasok nélkül, most írok mind inassi s mind Gelet ön Plamusmolim el küldeseről, az Fazekasnak az házamat csináltatom hogy hamarább dolgozhassék és bele szállítom.”

2.2.21. 4809. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. jún. 13. (a levél eleje hiányzik).*

„Az asztalos oltárt csinál de negligens ha itthon nem érez s bort kaphat. az ollyat ugyan Győrfi notállya naponként [...]

Az téglavetés continuáltatik az nagy kemenczét megrakhattam és az két kemenczében eleget égethetek rövidség nem lesz.”

2.2.22. 4815. /1–2. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. jún. 28.*

„Méltóságos Gralis jó Kglmes Uram!

Posonybul datált két rendbéli méltóságos parancsolattyaát Exlitiádnak alázatosan el vöttem az kerek torony fedelének minémüképpen lejendő építését Ács Pikó az írásbul alkalmasint capiallya anyival inkább ha az delineatioja le fogh érkezni biztatni fogja magát fel állításával, melynek görbe fa fundamentumát nem különben egyenes gerendájnak egy részét az erdőről be szállítottam most végzven el az granarium padimentumozását s az házának padlásolását az míg az horgyolt deszkákkal erre már fogh az gerendák faragásához.

Kőműves munkákban az három hetek alatt keveset boldogultunk az sok ünnepek egy minden erőnknek az szöllő kötésére való fordítása se morát tevéen hanem most állásokat készülnék az konyha tractusának második condignatiója rakásához s fogják continuálni.

Az asztalos az egy oltár csinálását continuállyá az töb asztalos az fel fogadott ajtókat ablakramákat nem sok üdövel végezte melly rármákat az üvegessel actu rakatok.

Az fazekas három legénye Salánkrul el jöttek virágnak való fazekokat no. 30 egy apró edényeket mint korsókat, labasokat vastag fazekokat csináltak nem különben bizonyos darab kályhákat is csináltak kit homoródi kit beltéki agyagbul kit egyelítve az kettőből próbára, mellyet az tűz fogh megh választani mellyik leszen állandó.”

2.2.23. 4813. /2. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. aug. 9.*

„Az ácsokat fazekas legényeket az takarodásra kénteleníttem haza bocsátani hanem Ács Pikó az torony gerendáit fel rakta s kerek gerendáit is megh faragta s ösze vágta két házát Simonnal együtt megh gerendázván fenyő deszkával megh is padimentumoztak az kőművesek stukturáját megcsinálván ablakjait fel rakattam Sz Donát napján Mlgos Gróff Úrfi belé szállott.

Csacsala negyed magával az konyha tractusnak második condignatióját kezdette rakni azt abba hagyván az kemenczét rakta kettő kész most az harmadikat rakja az padlást megh deszkázttatván megh is tapasztattam azolta Becsky úr 600 horgyolt deszkát küldött még mondgya eő szerinte készen vagyon ezer szál.

Fejér fenyő deszkát hoztak Nro 140. veres közte egy sincsen az asztalosok is fejérbül csináltak két ajtót ajtó felestül, egy hía az ajtónak s három ablak ráma azon tractuson való készen lenne csak az rezes zarokot várom onnan felül.

Az lakatos még sem érkezett mellyrül Exclldát az résztleki pedig csak betegeskedik s keveset dolgozik.

A fazekasnak kemenczét ott csináltattam az telekemen már az edényeket kivet virágnak csinált nem különben két kemenczére való kályhát kit készített, megh próbálta s kiégette az homonnai agyag dicsérteteik csak egy darab sem repedett meg az tüztől Salánka agyagért nem szorolunk. [...]

Az oltár csináló mégh is azon oltáron dolgozik sok aprólékos pepecselés lévén körülötte.”

2.2.24. 4810. *Károlyi Sándornak, Madarász, 1729. szept. 10.*

„Méltóságos Galis jó Kglmes Uram!

Ezen mi földünkön az nagy tatár láрма grassál anyéra hogy körülöttünk lévő faluk fel is rakottak vala már csendesedik az hír Isten övjon tölle.

Csacsala e nyáron hol harmad hol negyed magával dolgozott. Az konyha toronynak felső condignatióját az külső falát tudniillik az konyha kerekességéig fel rakta abba hagyván az három keményt végezte. Ács Pikó felrakván egy rendbéli gerendákat a toronyra most azon felül való házat rakja 8 suk magássagra az mint feljáró grádics meg esett hét ablakra az mint az proportio hozta az külső kerekességét már fel rakták az belsőhöz fogtak, el végzésével azonnal Pikó arra való kész gerendákat felrakja készítvén már harmadik sor görbe fákat az kerekedségekre s azokhoz gerendát köricseret vagdalván Simon molnár is mellette dolgozván.

Az sváb asztalosokkal 20. egyes széket asztalokat nyoszolyákat három házakhoz készítették az oltár csináló még egy holnapig való időt rendel az egy oltár el készítésére.

Az fazekas négy kemenczét csinált egyik inassa Salánkon betegeskedik másika is itt hűdeglős harmadika dolgozik, agyagból fogatkozásuk nincsen.”

2.2.25. 4825. *Károlyi Sándornak Erdőd, (dátum nincs, a levél vége hiányzik).*

„A torony ugyan fel rakott úgy az konyha tractus is konyhástul és szakács házastul az alsó condignatio de míg gerendái fel nem rakattak hanem az erdőn az ácsok a gerendákat alkalmasint ki faragták a nagyjából s örveny valót le hozattam meg bardoltattam s az alatt az kész tractus padlását felére meg deszkáztattam vellek Pikó ács az torony csinálásához bizik s nem fél tölle azt mondgya csak embert adgyak neki.

Az fazekas mind eddig csak maga volt az leginyi tegnap előtt jöttek Salánkrul. Virágnak való edényeket csinált az homoródi agyagbul 20. mivel az magyar fazekasokat azzal hujába próbálkoznak nem tudgyák csinálni oly nagy machina edényeket s csak negyed...”

2.2.26. 4811/2. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. dec. 22.*

„Az toronynak gerendáit és felső inházok (?) fel rakattam. [...]

Kápolna felől való házat kőművesekkel el végeztettem és az Ácsokkal fenyő deszkával most pádimentumoztatom, holnap he lehet az kemenczét is fel rakatom az más két házhoz rakot kemenczéket adig kurosálta az fazekas már nem fűjtődnek. Most az ambitust is téglával padimentumoztatom.”

2.2.27. 4814/1–2. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1729. dec. 26.*

„Méltóságos Galis jó Kglmes Uram!

Isten Excelltiádat az következő új esztendőre friss jó egészségben vírássza s többeknek el érésével is örvendeztesse alázatosan kívánom!

Három házat az Sz. Ünnepi napokra el készítettvén alázatosan várom vala Exlltiádat méltóztatott volna meg szállani de abban meg csalatkozattván kívánom alázatosan hozza Isten rövid időn Excelltiádat.

Az toronyt két héttől fogva mind rakattom fel felé de mivel nem mindenütt találták vala jól egybe bocsátani szulagjait s ugy egyebit sok correctió járult hozzá az gombok alatt való ágásait állittam és köttezhettem öszve már az gombok görbe deszkáit kell rakni Molnár Simonnak pedig holnap indulni kell Sz. Pál felé Melgos ifju Asszony elő Nga után,¹³⁶ tartok tölle hogy Pikó meg ne ütközzék belé kívül ugyan magát biztattya.

Az kőművesekkel ebbli méltatlan írott alázatos levelemtől fogva az hutai kemenczék csináltattak, pinczék corrigáltattak, az harmadik ház készítettett és az folyosó padimentumoztatott.

Az Oltár csinálók az ide való oltárt el készítették s fel is rakták most az majténit csinállyák kühez fákat és deszkákat az mint kívánta hordattam az conventio szerint az más [...] az ajtókat és rámaikat el készítették. Tizenegy ajtót fel is szegeztettem záarakkal és sarkokkal együtt székeket nyoszolyákat asztalokat az három házhoz ujjakat csináltattam.

Az fazekas mellől az salánky ficzkók el szökvén elő nem vehetem már kétszer küdtem érettek itt levő Calvenista nemet fúvall dolgozik valami keveset. Az két kemenczét is fel rakott vala sok ideig Curusolta az füst miá nagy nehezen fogta megh, ha mégh ezen túl is nem füstölne.”

2.2.28. 4822/1. *Károlyi Sándornak Erdőd, 1731. máj. 10.*

„Az essők meg szünésével az téglá vetők jól dolgoznak az már promittált alázatos levelemben írtam az kis kemenczét ujjonnan rakattam s készen áll bé rakattam volna eddig de nincs hasznafa hordással nem bíztatnak Fejér (?) uraimék már ha ugyan ígértek szekereket azonnal be gyűjtatom csak fa legyen.

Csacsala csak nem bírja magát azon köráksnak kit raktak még itten fél such hija magasságának téglá készülésével hamar meg rakatmék s az fája fel rakattatának most az toronyhoz való házat stukatúroztatom az kőművesekkel. Ha Jóseph kőműves az Ünnepek után által jöhetne az kémények rakására jó volna mert az itt valóokban nem bízhatni.

Az toronyt csak meg léczeltetni sem leheté lécz szeg nem lévén miá noha kicsiny hija maradtott, sindely ugyan alkalmas vagyon csapva csak molnárok jöjjejenek sindelyezni.”

2.3. *Horváth György leveleiből MOL K. cs. L. P 398.*

2.3.1. 28469. *Károlyi Sándornak, Károly, 1733. jún. 2.*

¹³⁶ Károlyi Kláráról, Sándor lányáról van szó, aki férje, Haller Gábor birtokán, az erdélyi Kerelőszentpálon tartózkodhatott.

„Erdődön az új tractuson kívül mind kőművesek mind asztalosok mostanságh dolgoznak, az kapu fölött való palota boltozattára az edigh ki vetett téglá tellyességgel nem alkalmas sem padimentumra, mostan hogy az szüntelen essők miatt ha száradhatna az téglá az nagy (...) rakattatták.”

2.3.2. 28471. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1733. jún. 14.*

„... itten az ácsok actu az téglá két kemenczének fedelét csinállyák, az új granariumhoz való fa is készen áll ezt elvégezvén azt fogják felrakni azonnal. Az sok esső miatt az téglavetés rendivel nem mehetett sem itten se Károlyban s nem száradott, a miatt az kőművesek az egy belső vakolások, s az konyha felett való stukaturán dolgoztanak, most rakattatok az nagyobbik kemenczébe téglát s az alatt az kisebbikben való ki szárad egymás után mungyárt bé gyúttatik, az granarium felett való sort végezve az templom, és az várbéli kapu boltozássához fogunk látni.”

2.4. *Krasznay Miklós leveleiből, MOL.K. cs. Lt. P 398 Missiles*

2.4.1. 42701. *Horváth György Perektusnak, Erdőd, 1731. jún. 2.*

„A kőművesek, fel rakván a falt, az paloták külsőjét a folyosón vakolták, simították. Most a konyhába állást és arkusokat készítenek, és per consequens a bothajtásokat fogják csinálni, hanem ételek iránt parancsollyon kglmed, adgyunk e nekik ételt vagy nem mert eddig mind adtak az idegen kőműveseknek...”

2.4.2. 42706. *Horváth Györgynek Nagykárolyba, Erdőd, 1731. jún. 16.*

„A kőművesek a konyha bothajtását rakják fel. A molnárok lécczettek, de sindelyszeg nincsen [...] Téglá is a Nagy kemencze után ismét a kis kemencze ki éget, ma ki is hordották.”

2.4.3. 42711. *Horváth Györgynek, Erdőd, 1732. szept. 12.*

„A Kőművesek ma kezdetek dolgozni, mész tegnap érkezett, a téglát akkor égettetem ha a vetést el végzem, de még a jövő héten az nehezen esik meg [...] deszkáról kellene küldeni, téglát Szathmárra padimentumnak, fát a pincze torkához és kapu és ajtókhöz.”

2.4.4. 42708. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd, 1732. dec. 22.*

„Az fel tet falúkal pedig igyekeztem gerendákat hozatni, a béresekel és hetesekel jeget hordatok, a garadics fák az üdnepe utánra maradnak.”

2.4.5. 42717. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1733. jan. 22.*

„Az paloták pintektül fogva mindenkor fűtetnek ugy az asztalok. Széckek, ablakok és kemenczék már meg tisztítottak, és szombaton ujokban tisztíttatni fognak, ugy az új palotákba asztalok rakatnak, de mivel száradatlanok voltak, még most is gőzösök a paloták. [...] Ács Miklós ma reggel negyed napja Béltekre ment a házak pedig, a kapun innent való kettő meg van berenázva szalmázva és lécczelése is szombatig meg lesz, az kapun túl való rendház is meg van berenázva folyó és koszoró gerenda is meg vagnak. Csak a szarufa rakása híja, azt is most kötik össze, már a fái faragva vagnak, tovább is körülette munkálódnak, ki is van tisztítva az eleven földig az istálló is edgyik meg gerendázva van.

Simon minden nap az torony fain dolgozik Széles Péterrel. [...] paládrul érkezett már ide 930. hornyolt deszka kik mind rakáson voltak még eddig, hanem most mindgyárt a konyha felett való palotát padoltatom véle és per ordinem a többit és mennyi híja lesz az iránt Jécki uramnak írni fogok, hogy többet külgjön.”

2.4.6. 42724. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1733. jan. 30.*

„Az kapu felett való toronynak görbe fát már Simon fel rakta s tegnap sindely vágott másod magával, az konyha felett való palota már hornyolt deszkával meg van rakva, más paloták is felibe most is continuáltatik.”

2.4.7. 42721. *Károlyi Sándornak Erdőd, 1733. febr. 7.*

„Ezen órában az mész kemenczétül való haza érkezésemel Excelltiád kglmes parancsolattját tartozó alázatossággal vettem, ami az mész égetést illeti tegnap hordották ki az kemenczébül a meszet, és a jövő héten meg hadtam hogy ismét rakják be. [...] A palotákat mindennap fűtetem és a kert körül is a berenázást continuáltatom. A méhes kert már körül van berenázva, a negykeret is már jó darabom el kezttük, trágyát, fát, szénát hordatok.”

2.4.8. 42730. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd, 1734. aug. 30.*

„Az téglá vetők dolgoznak, de a téglájok nem lévén száraz, nem akkarják addig rakni még egy kemenczére való nem lesz, mivel a kisebbikbe sok, a nagy kemenczébe pedig kevés, de rövid nap ha jó üdő jár, fog száradni elégh. A kápolna felett való házacská ablakait, csak a lakatos maga munkáját készicse el, az üveges azután el készíti.

A Too felől való küfalt két czigányal ma rontatom, s adig el sem hagyom, míg az kapu felett való háztul menő régi kú fallal meg nem egyez az alatt, Excltiád fog kegyelmesen parancsolni iránta.”

2.4.9. 42732. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd, 1734. aug. 30.*

„A kőművesek most a kápolna felett való házat stukaturozzák és belől való falait per consequens vakolják a kívül való falon már két állást bé hánták és még kettő van, ugy mongyák hogy a héten el nem végzik, míg a másik héten is nem bizonyosak benne hogy el végezhessek.

A delincatio szerént való munkával látatnak hogy a harmadik héten hozzá fognak, és meg is fogták miképpen kell csinálni, de sok munka lesz rajta a garadicsok és bothajtásokkal.

A fal rontáshoz hónap fogatok, mivel a czigányok most jünek bé felé.”

2.4.10. 42731. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd, 1734. szept. 2.*

„A kőművesek azért csinálták meg elsőbe a kápolna felett való házatt, hogy az külső állás és garadicscon könyeb volt az téglát és meszet fel hordani nékik de a padimentuma el maratt most, mivel a téglája már fent van, a meszet és földet pedig a belső

garádcsonkon hordatom fel, valami esős időben és attulis féltek hogy a stukatura ha továbbra is marad és hidegben talál lenni nem leszen állandó. Az csatornákat is mivel két felől meg csinálták, már ma mivel kívül dolgoznak az tornyon. [...] Az asztalost is minden nap ithon létemkor kétszer háromszor meg nézem, s a pohár székét csináltatom. A rabokkal fővenyet rostáltatunk, az kűfal alatt tasztítottunk és a kűművesek közül a cigányok vágják a falt, a föld egyenesítését pedig a kűfalak alatt mivel eleibe adtam a Porkaknak. A felvonó kapunak való deszkák is leszen dondom.”

2.4.11. 42733. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1734. dec. 27.*

„Excellentiád kglemes parancsolattyára már az erdősziádi Órás Mester el érkezett és az ide való óratt el is hozta, ugy az apró szerszámjait is, és Excellentiád kegyes parancsolattját várja, ha Károlyba mennyen –é , az Excellentiád arany Óráját csinálni, vagy csak itt maradgyon, még ezt fel nem csinálja. Ugy mongya, hogy ennek egyéb híjja nincsen csak két kötél kel hozzá eött eött kloktor hoszünyi.”

2.4.12. 47742. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd, 1735. jan. 2.*

„Az órát ami illeti már fel is rakta, és álcs Miklós az deszkákat is véghez vitte a kötelek meg el nem készültek, mivel már most tíz tíz klochtornyai kötelet kíván kettőt mellyet ugy érkezünk mentül eléb meg csináltatni, a két táblája már kész égerfa deszkából, és ha ugy parancsolja Excellentiád a többi is meg lesz csak hogy egy felől az harang nagyon impediallya, az oras mester azt mongya hogy nem szükséges töb. A kőpíró még el nem érkezett, ha pedig el jü azt is meg festetem, való hogy az német asztalos is biztat velle, hogy véghez viszi, ha amez fizetést kérne érette, fenyű deszkát szathmárt nem kaphatni, ha csak valahonnét nem hoznak, Nagy Bányán biztosan Mohay uramra és Zombori uramra, ha csak kaphatnak meg veszik, és tudósítanak íranta.

Az órás mester ma megyen Excellentiád parancsolattyára Károlyba.”

2.4.13. 42734. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1735. jan. 25.*

„Az ácsok azt mongyák hogy ezen téli időben a kaplonyi toronynak béléllő fáihoz hozzá nem mernek fogni, mert mivel essős időben, mivel pedig hideg időben a fával nehéz bajolni és fel húzni, most a kapu felett való torony alsó gombját elhányván, excellentiád parancsolattya szerint csinálják is sindelezik. Az ora már mindenestül készen van, vér is. A tábláit senmmi képpen aláb meg nem akarta a kőpíró festeni hat német forintnál és egy köből búzánál, kit is kéntelen meg is ígertem és véghez is vitte jól, a kűművesekkel most nem dolgozhatnak egyebet, hanem a sütő házat mosó házat meg vakolták és meg fehértették, ugy a palotákat ahol valami csorbulás híjja volt.”

2.4.14. 42746. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd 1735. jan. 30.*

„Az óra táblája jól meg vagon festve és szép, de az óra igen változva jár, hol előre hol pedig hátra maradoz, néha déltől estig jól megyen, azután meg sokat ütt vagy kevessett, és így még ki nem igazíthatta, tovább nem tudom mi leszen belőle. Aranyozatlan marad mostan de az oltár nem sokára el készül.”

2.4.15. 42737. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1735. febr. 3.*

„Az óra csináló a fel csinálta az óratt de hamar meg romlott és most nem jár kéntelen voltam ismét utána szólni hogy mentül hamarabb jüjön el, és igaziccsa meg, a fizetésbe már fel vett 50 forintot. A kőpíró dolgozik, de azt mongya hogy farsang farkáig nehezen végzi el mivel még a képeket csak most kezdette rajzolni. Az ácsok a garádcis fákat faragják.”

2.4.16. 42740. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd, 1735. márc. 15.*

„Álcs Miklósnak még szombatig itt dolga van, a kapu felett való palota fedelével, mühent azt el végezheti, azonnal inasával és Kiss Andrással el megyen, de Széles Péter nem mehet mert beteg, talán fel sem kél többször, a kész gombot el fogja vinni. Mész vagon itt és több is érkezik. De téglá nincsen annyi hogy elegendő légyen, valamig nem csináltatunk és nem égettünk és így dolgoztatni nem lehet. Vakoltatni is nem merünk, mert a hideg időbe nem állja meg, hanem amidőn melegedni fog, hozzá fogatunk.”

2.4.17. 42745. *Károlyi Sándornak Erdőd, 1735. márc. 21.*

„Az boltozni való téglát feldolgoztatták, kit az kű falakba raktak kit pedig az felső kis templom padimentumára, aki kevés van avval semmihöz sem lehet fogni. A köz falak pedig meg vadnak rakva. Magok a kűművesek örömet dolgoznának, de nincsen müt téglá nélkül, a nagy torony falait is még most rakni nem merik. [...] Álcs Miklós megyen a gombot is viszi, Kis Andrással kertész János itt van és ma a dologhoz hozzá is fogott. [...] Az itt való óra jól jár, és minden nap kétszer az itt való lakatos látogattya, és huzza fel. Az Károlyi óra iránt is holnap reggel expedialok expressust Erdőszádára, hogy készicse mentül elébb.”

2.4.18. 42739. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1735. nov. 11.*

„...az épületeket ami illeti a nyáron vakoltattuk és bótokat csináltattuk, amire érkeztem meszet is hordattam a két kemenczében vagon tele, azon kívül is vagon az Ácsok most nyárfát faragnak gombnak valót.”

2.4.19. 42738. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1735. nov. 17.*

„Az palotákat pedig több egy hetinél miolta minden nap füttem, és ahol füstölt, meg mázoltattam, most is minden nap egy fazekast itt tartok aki vigyázással van rájuk.”

2.4.20. 42696.¹³⁷

¹³⁷ Nincs dátum, Károlyi Ferencnek szólhat, mert Károlyi Sándort általában generálisnak szólítja. Mivel a palánkot említi,

Méltóságos Galis érdemem felett való nagy jó kglmes Uram!

Excellentiád kglmes parancsolatját szolgálai aláztos kötelességgel vévén Die 2 psentis, a palizáták iránt tovább nem is halat már, hanem hetfün mingyárt hordatásához kezdek, és akit csak jövő héten be hordatok hordatom, eddig az küfalak alatt tisztítottam és egyesítettem, a szegenség ökre, igen erőtlen lévén, [...] Téglát vettettem közel négy kemenczére válott, mely most is continuáltatik. De míg a halastó fölygéhez hozzá nem fogtak, mivel igen porhanyósnak tartják, és azt mondgya hogy hiába csinállya belöle mert csak széllel megyen és hasadoz, de avval nem gondolok, hanem ha csak egy kis kemenczére válót is meg próbáltatok.

Még ez idén semmi boltozást nem tettek a kűmívesek, mint hogy téglá nem völt, hanem mihent kiég a téglá, azonnal, leg elsőbe a nagy Templomot végeztetetem, az után az itt valón is az alatt dolgoztatok igen keves leven a marha a kezem alatt nem sokat hordattam, kit hordatni lassan lassan igyekezem, amenyi szekér telik az Orbán járásából. [...]

Álcs Miklós az ünnep előtt jött haza kaplonyból el végezte ott, most a szathmári újházat padoltyák, a jövő héten a felvonó kapuhoz fogatok, mivel már a deszkák is jelen vadnak.”

2.4.21. 42767. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1736. febr. 28.*

„A téglá kemenczéhez fát valami keveset hordattam ugyan de még be ben gyutott. A városiak is biztattak, hogy meg segítenek fával. De még ezen ho el nem vész addig halasztották, a kűmívesek még nem dolgoztak, hanem melegebbet várnak, talán a más héten engedelmesebb üdöt adván Isten, hozzá fognak.

A fűrészmalmot ami illeti mostan csináltatom itt a fűrészt, és mihelyt el készül azonnal az Avasba küldöm és meczettetek mind deszkát mind léczett formát adván nékiek mely szélesen a léczet meczték és a deszkát mely vastagon.

Az erdődi nemesek és jövevények biztatnak a mész hozással de még eddig semit nem hoztak templomjokhoz, amidön pedig el fognak menni, a téglát fel rakatom és küldöm. A más mész kemenczének helyet is meg nézem és ásatni is fogom, hogy midön elegendő téglá érkezik oda azonnal meg csinálhassák.

A fenyőfadeszkát el hozták, de nem több 82-nél kit fel rakadtam a padra és senki hozzá nem nyúl, nagy parancsolat nélkül.”

2.4.22. 42754. *Károlyi Sándornak, Nagykárolyba, Erdőd, 1736. márc. 5.*

„A téglá kemenczéhez aszú fát a város [...] szombaton is vittek ma is, és még holnap is hordani fognak, a még elég nem lesz. Egy kűműves itt maradot, az ma az ebédli palotát feirítette, és már itt fog minden nap dolgozni.”

2.4.23. 42753. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, 1736. márc. 9.*

„Az Excellentiád háza felett való deszkákat azonnal fel szedettem a felsőket, más deszkákat pedig mentül eléb lehet helyébe rakatok és meg tapasztatom. Az alsó, toronybeli házból három rostályokat a felső házból edgyet le vétetvén azt is küldüm a deszkákkal edgyüt.”

2.4.24. 42758. *Károlyi Sándornak Nagykárolyba, Erdőd, 1736. márc. 12.*

„... ha tudtam volna, hogy több kell olyan sindely deszka többet is küldöttem volna, de mivel csak az Excád háza padlásáról volt parancsolva, azért tovább fel szaggatni nem mertem, a helyette való padlást pedig hónap el végeztettem, a paládi hosszú hornyolt deszkákat a toronyra szegeztettem fel, hogy az órához ne járhasanak, csak az ajtón, hanem az erdön hasogattatott deszkákkal padlásolatom. Az német asztalos már haza jöt Károlyból is azért az oltárok rajszai el maradtak.

Asztalos Miska az fenyű deszkákat fázolni kezdette völt, de mivel az gyertya tartók sietőb, azért arra fordítottam. [...] Mihály kűműves csak maga dolgozik itten mert a két Josefet Károlyba küldöttem.

Az konyha csatornája alatt való emésztő gödröt ki ásattuk és a küfalát már fel is rakta Mihály, hanem a bothajtását fogja continuálni hónap. Az ebédli palotát feirítette, mert a kűpíró igen siettette, úgy másutt is igazgatott holmi töréseket a falakon.

Ma délben érkezvén Rozi Pál ide a malom helyt megjártuk.”

2.4.25. 42759. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1736. márc. 23.*

„A malom fát ma s holnap ki horgyák és faragják is, hónap czövekeket verettyük, az vizet is már meg fogtuk, és a tót is continuályuk, körüllette lévén magunk is viradtul fogva kesű estig, most az kerek fát faragják.”

2.4.26. 42763. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1736. márc. 31.*

„A malmot az este 8 órakor indítottuk meg, de a víz kevés lévén nem bírta forgatni. [...] A vár körül való építést ami illeti contunuáltatni fog. A két emésztő már kész, azért csak az torony körül fogunk már dolgoztatni. [...] A halastót pedig csak ki mérem és reparatioalom reájok talán hamarabb vége lesz, mivel pedig a marha igen meg gyengült, és tavaszi vetést is kell tenni, azért a palizata a fűvön való hordásra marad, én ugyan abba is igyekszem addig is.”

2.4.27. 42765. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1736. ápr. 27.*

„Az nagy halastón mindennap a hetesek dolgoznak, kik a kűművesektül juthatnak oda most csak az tötés alatt ásatom az árkot körül hogy a szerint mérhessem ki rájok. Ölonként és a képpen mélységét tudhassák ásní, az kert béli halastót mihent melegszik az üdö, ki tisztítatom ugy a főveny tóig a fátul az gatzul mivel már mind Erdődnek és Madarásznak eleibe adtam, A malmot most sindelyeztettem, a híd már kész, járhatni is rajta.

A kűművesek a Torony fundamentumához fogtak és két ember magasságnyi mind pinczébe mind belől a Torony alatt már meg van téglát is csináltatunk.”

2.4.28. 42764. *Károlyi Sándornak Pozsonyba, Erdőd, 1736. máj. 5.*

„Excellentiádnak két rendbeli kegyelmes parancsolatjait, szolgálai aláztos kötelességgel el vettem. Az munkát ami illeti, tehetségön szerint el jártunk benne, a malom sindelyezve van. A hídon szélébe járnak, az halastóig ásatom 22 ól (ö?) az

talán 1736-ból származhat.

alsó végibe ahol leg nehezebb volt ki van ásva, azon kívül a méhes kert felől való oldalán árok két két suchnyi mély és szélességéig anyi, az 22 klochternek mélysége pedig három suchnyi, oly mély máshol nem lesz. Téglát most rakatunk, a kemenczébe a házba akor kel lennem mikor írok és éczaka, de midőn írásom nincsen mindenkor kin vagyok. Rósa a paloták ablakjai alatt az kertet colállya, de a nagy szárazság miatt minden el száradot, az én szállásom ablaka alatt is continuálni fogja, mihent egy kis eső át az Isten.”

2.4.29. 42757. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1736. jún. 9.*

„A malmot ami illeti mind kész régen csak víz hítja, de talán azt is át Isten. Az halastónak alsó részin már 543 klochter ki vagon ásva, a többi is continuáltatik. A régi ásást pedig nem számlálom mert azt még egy araszal aláb kel ásni.

A méhes kertben való halastóig ki tisztítottuk, vizet is bocsátottunk bele. Az esőből is gyűlt, de hal csak apró van benne. A fővényes tóhoz meg nem kezdettünk. De rövid nap azt is ki tisztítottuk. A kendert pedig ott senki most nem áztatta, nem is fogja áztatni.

Az várbeli munka pedig két kűműves által foly, mert a szántást ma végzem, és nem hordattam meszet elegendőt, mert fővenyet is a Szamosbul hordatok, deszkát is az Avasbul kellett hozatnom. A Nagy Torony alsó bottya félig meg van, a jövő héten mihent végzik, azonnal, a másik bőthoz fognak, mert a fala a harmadik bőthig közel készen van, úgy mint a régi küfallal egyiránt azt pedig csak belől dolgozzák, kívül pedig még semmit sem dolgoztunk. [...]

A képiró a Nagy Palotát be festette, és felül az czifráját el végzette, most az alsó czifrát dolgozza és az ablakbelit, az czímerekhez és egyebhez még nem fogot, mert Váradra járt festékekért Urnapri vására, beteg is volt egy hétig.

Roza a kápolna ablakja alatt való szegeletet czifrázza, és én szállásom ablaka alatt földet egyenesítteri és földeliteti. Veteménye elég zöld miólta már az eső is meg indult.”

2.4.30. 42762. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1736. júl. 21.*

„A mész kemenczét már meg csináltattuk be is van rakva és most ég, az régi ki éget most és tegnap s ma szedik ki, ismét a jövő héten be fogják rakni, az hajdu mind addig ott léssen, amely meszet msot ki szedtek, azt mind kaplonyba viszik, és itt két hét alatt semmit a kűművesek dolgozni nem fognak, az aratáson, mivel magok is el kéredzettek Praefectus Uramtul. Mész is nincsen, téglá ugyan vagon, egy teli kemencze most hül, a másikban ismét hétfün vagy kedden raknak be, a hutába most nem dolgoznak, hanem miller fát hordanak és edényeket csinálnak. Itt az épületbe tovább a kűművesek nem mentek, hanem a két bót hajtást be boltozták, amint a régi kü fal volt.”

2.4.31. 42755. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1736. aug. 21.*

„két mész kemencze készen van, és aratás előtt égettetek benne, meszük is vagon, az építetés is foly, a nagy Toronynak két bótja már kész, most az kerekdedségét igazították, hol vágattattuk hol rakattattuk, de annak is már töb felénél megvagon, az harmadik ház padimentumáig, miként keves szénát csinálhat a szegénység azonnal ismét meszet fog égetni.”

2.4.32. 42768. *Károlyi Sándornak Pozsonyba, Erdőd, 1736. szept. 5.*

„A Fővény tót eleget igyekezem tisztítani, de azt mondgyák az erdődiek, hogy készebbek el menni mintsem azt tisztítsák T. Praefectus Uram azt parancsolta hogy hajdúval hajtassam ki és ha csak egy napig próbállyam meg mire mehetek, azután lassan continuálhassuk.

Az álcok Károlyba és másut dolgoznak ide pedig nem jöhetnek, azt mongya Praefectus Uram, az huta fedelét pedig és öveg kamarát, újonnan most nem csináltattya, hanem csak igazítottya, mivel sok dolog vagon, egyéb ami kívántatik, mindenek iránt vagon gondunk.

Szály fák meczésére ma expediáltam Tóth Jánost a Szamos mellé, és be vágattatására az Orbán Tamás járását rendeltem, és szombaton repartíálom is falunkint.”

„A kűművesek a circulust igen meg készítették, ma hosszú állás fákért küldöttünk, és az harmadik contignatiohoz fognak, a jövő héten téglát is rakatunk, most a nagy kemenczébe, és a másikba is fát hordanak hozzá, a mész kemenczék be rakásához is tegnap előtt fogattam, ott lévén magam, kü is vagon két három kemenczére való.”

2.4.33. 42760. *Károlyi Sándornak Bécsbe, Erdőd, 1736. okt. 6.*

„Ami Praefectus uram parancsolatit illeti tehetségünk szerint benne el jártam, de a sok esők miatt sokakban hátra maradtunk. A halastóba aratást fogva nem munkálkodtunk, az fővény tóba kilenczven ember dolgozott, és ha a víz hüves nem volna s anyi sok eső nem járna tovább is még tisztíttatnánk, de nagy lévén az víz igen bajos lenne járn. [...]

Most mind két mész kemencze is égettetet, a toronyba az harmadik háznak közel fele a falának fel van rakva, és hát garádicsfa be is tetettet, úgy az ajtó felek is.”

2.4.34. 42761. *Károlyi Sándornak Pozsony, Erdőd, 1736. okt. 27.*

[„A torony építésibe is el maradtunk, mert a harmadik contignatio 12 garádicsig van fel rakva, vastag lévén a fal, lassan haladnak. [...] Téglánk vagon két kemenczével nem régen égett, és most azt horgyák s dolgoznak véle, és még égetetlen egy kemenczére való van, többet a sok eső csinálni nem engedett.”

2.4.35. 42766. *Károlyi Sándornak, Bécsbe, Erdőd, 1736. nov. 26.*

„Uj kemencze csinálására tegnap négy kűműves ment ki. Téglát is az éjel küldöttem, mivel az kemenczét ex fundamento kíványa újonnan csináltatni, az uj huta mester. Egyébb kívánsága még nincsen most.”

2.4.36. 42769. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1737. jún. 4.*

„Az építés continuáltatik.”

2.4.37. 42778. *Károlyi Sándornak, Budára, Erdőd, 1737. júl. 9.*

„Az építés minden nap continuáltatik hol vakolnak hogy a tornyott rakják, a négy béres szekér meszet hord és fát a téglá kemenczékhez és téglát a várba midőn szükséges, hanem midőn minden elég van, olykor másf külygök.”

2.4.38. 42776. *KS-nak, Erdőd, aug. 17.*

„Az épület continuáltatik és a házak falain felül van már, más fél ember magassányinál az torony rakva, és a harmadik bött hajtást is e héten el kezdik, mert eddig azért nem csinálták hogy felül az falok erősödjenek, de már negyedik ház ablakjait félig, néhol de nagyobb helyen többet is raktak, most is minden nap dolgoznak.”

2.4.39. 42777. *Károlyi Sándornak Erdőd, 1737. szept. 14.*

„Excellentiádnak két rendbeli parancsolattját szolgálai alázatosággal vevén, ami a palizata fák hordása, tavaszal is mind nemes nemtelen és Pap hoztanak, ugy szomszéd faluk is, most is azon képpen horgyák, ugy a Tttes nemes Vármegye is ezerral meg szaporittya , ki iránt veszem szolgabíró Jékey uram levelét, hogy a jövő héten meg leszen, itt is több vagyon már ezernél, perzselve is hat százig vagyon, akiket e jövő héten, el kellene rakatni, az sarampónak valót is el hozattuk, Az tiz hajdu iránt is vagyon biztatásunk, de még ide nem érkeztek. [...]

A halastó kegyelmes uram ugy vagyon amint tavaly hagytuk, hanem szénát a helyet és épületett a torony körül dolgoztunk, most pedig már az palizata körül kel lennünk, ha emberünk adatnék, azt is continuálnánk, de minden fele levén dolgunk igen meg unta a szegényéggh.”

2.4.40. 42772. *Károlyi Sándornak, Erdőd, okt. 5.*

„Kegyelmes parancsolattját Excellentiádnak Suránybul 26 7bris tegnap este késün szolgálai alázatos kötelességgel vettem, válaszolásom, hogy késün esett, betegségem volt oka edgyik.

A palizaták hordását Praefectus uram most is continuáltattya, mind Tttes N. Vármegye résziről, mind a Dominium beli falukkal rakadtunk is már de 1485. palizatat, az alsó kaputól kezdvén a vár előtt az jég veremig be van jól rakva, az jég veremig a vár mellett az kis pinczénéél való árok beli utig az palizatanak való árok meg is van ásva, hanem a malom felől való odal a kis pinczétül aki a konyha iránt vagyon, az alsó kapuig nincsen semmi ásás, de a jövő héten continuáltatni fog. Vagyon palizata jelen 1203. Ugy gondolom, hogy két annyi már nem fog kívántatni, mint be rakadtunk. [...]

A halasto csak ugy vagyon mit völt[...] A kűművesek Károlyba vadnak, itt a toronyot, a sindelyezésének feléig fel raktak. [...] Mindneket pedig Praefectus uram parancsolattya szerint cselekszűnk. Ezzel mész van. Téglá is van.”

2.4.41. 42771. *Károlyi Sándornak Pozsonyba, Erdőd, 1737. nov. 9.*

„Az palizata iránt Praefectus uram eleget igyekezik, de a malom felől való oldal még palizata nélkül van. Az árokba nem sok tövis van már, de azt is igyekszűnk ki tisztítani.

A Toronymnak az felső háza ajtó felei be vannak téve, de küfala kevés, mert már a kűművesek nem merik rakni, hogy hideg üdők járnak, és féltük, hogy munkájok hiába való ne legyen, el hagyták, és most fedik. Fát hordatunk, hogy mentül eléb be fedethessűk. A kűműveseket pedig Praefectus Uram mind Károlyba parancsollya hogy mennék a pinczét bótózni.”

2.4.42. 42775. *Prefektusnak, Erdőd, 1737. dec. 15.*

„A palizata fák úgy itélyük, hogy már ellegendő van, fel állítani, pedig mind öszve nem hiszem száznál több kellene, mellyet e héten talán három nap latt el végeznek.

A marha istállók igen roszül vadnak azt kéntelenek vagyunk reparáltatni és szénát hozatni, az alatt vagy job vagy roszab út lesz, és a téglá kemenczéhez is fát hordatunk.”

2.4.43. 42779. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1737. dec. 18.*

„A palizátáknak is tegnap vége lett.”

2.4.44. 42781. *Károlyi Sándornak, Erdőd, 1738. márc. 19.*

„Téglá készen a két kemenczébe tele van, akikbe rakadtattak 36000. most hányák ki felé.

Az malom előtt való tóba fogtak csikot a madarászaiak, alkuvás szerint harmadát be adván obveniált fél hordó, melyből kulcsár keze alatt vagyon még circiter egy köbölnyi. [...]

A halastó tavalyi mód szerint van. [...]

Az oltár csináló asztalos nyári betegeskedése után fel gyógyult, de csak gyenge állapottal van. Praefectus uram, el bocsátotta és már Tttes Becsky György uramhoz fog menni, talán hónap szekerek el is jűnnek érette, szerszám pedig nálla semmi nem völt a Méltsgos Uraságé, hanem mind magáé.

Asztalos Miskónál pedig mind a Méltsgos Urasággh szerszáma vagyon, kit most majorba költöztettűnk be dolgozni, praefectus Uram parancsolattjátul.”

2.4.45. 42783. *Prefektusnak, Erdőd, 1738. máj. 6.*

„Az toronymnak a külső fala reméllem ma el végződik, hanem belső fal és bot hajtások hátra vadnak. E héten ugyan még gerendákat nem rakadtuk, de a jövőn , tudom rakni kel.

A mész kemence iránt rövid üdö alatt magamnak kel ki mennem, és a kemenczét meg igazítatni ke. Azután lehet rakni bele, de mivel az hó és eső miatt meg romladozott, azért hortelen nem lhet rakni, még jól ki nem szárad.”

2.4.46. 42790. *Prefektusnak, Erdőd, 1738. máj. 22.*

„A torony fala rakása az üdnepeg el végződik, sindely kelene de az innet el hordották aprodonként, alkudtunk vagy száz ezerre, de a pénz nem tudom hol vagyon érette, mert azt is csak el horgyák. [...] Most küldűnk 30 szál deszkát, 12 görbe deszkát a toronyhoz.”

2.4.47. 42791. *Prefektusnak, Erdőd, 1738. jún. 10.*

„A deszkák szállítása iránt van gondom a mész pedig ki égettet, és ma ki is ötták, csak hülni kel. Semi ujságunk nem lévén , nem tudok mit írni. Hanem torony fát hordatuk és hónap ha jó idő lesz, vontatni és rakatni fogjuk a toronyra, már csiga

kötél is kész, és itt van. A szathmári ház kéményét is e héten el végzik, az után a kűművesek el mennek Károlyba úgy van a parancsolat.”

2.4.48. 42787. Károlyi Sándornak Nagykarolyba, Erdőd, 1738. okt. 3.

„Az ácsok a sindelyezésen vagynak, a héten vége nem leszén, de nem sok marad el, azért mind Rozi Pál, mind Kakuk Balázs el mehetnek.”

2.4.49. 42782. Károlyi Sándornak Nagykarolyba, Erdőd, 1738. nov. 7.

„De hetfűn haza jüvén¹³⁸, keveset mulattam el. Mert addig igen kevés hetes jött, kéntelen voltam az után küldeni érettek, palizatát hoztatunk 8 szekérrel, ma már törzsi fát hordanak a kertész is nem hever, a fazeskas el mentek. [...] A kaput fel rakták, az két álc a hutában van. [...] A halastóban is dolgoznak.”

3. Számadás (1728. P 392 Törzsanyag 35. fiók, Lad 33/2 No. 53. 85r-v. Bartha Pál készíthette)

Erdőd Várnak építése kezdődvén circa finem July 1727. kezdődött fizetődni Mester embereknek in Augusto. És attúl fogva az egész épületre kész pénz fizetődött az fine Anni 1728 e szerint

Költés	-Rhnes fl (rajnai forint)	-Xr (denár)
Kőműveseknek	-390	-9
Téglatelőknek	-162	-50
Asztalosoknak	-74	-82
Sindely szeg	-65	-47
Vas a Golyóbisokon kívül	-52	-64
Sindelys	-67	-46
Fejér Fekete ónért ablak csinálásának tiz ablaktul	-31	-42
Lakatosnak eddigh	-4	-44
Tészen ez	-849	-24

4. Inventáriumok

4.1. Az 1739. évi inventárium (P 397 Acta Oec. 99. csomó, Számadások (1739–1829) 33–48. lap)

(33.r) Erdői Kastélynak Inventárium

Mellyett Méltóságoss Generális Nagy Károlyi Gróff Károlyi Sándor / Titts/ Úr eő Excellen Kegyess Parancsolattýból kellett Véghez Vinni in Anno 1739. die 16. Febr.

Az régi vár helyén építetett Kastélyban találtott Bonumoknak specificatiója következik az alább írt mód szerint, Az Kastély környős körül lévén két rendbéli Paleasitával véve, egy rendbéli az Kastély felő való partyán az Sáncznak, másika az külsőn.

Mellyenis vagyon lé vonó sarampó Pléhes zárral kulcsostul.

Onnat bellyeb jöven ugyan azon külső kerítésen találtott két felé nyíló Tölgy fa deszkából való nagy Kapu, vas sarkalva, s. fejes szegekkel ki verve, az fél részén egy kissded dupla ajtó vas sarkakkal, s. hosszú vass Tolókával s. lakattal.

Honnatis az Ebédő Palota alatt lévő kapuhoz jöven, melly is délre nyílik, vagyon kívül előtte egy felvonó kapu, nem lévén még egész perfectiójában, / Ugyanott másik kapu tölgy fa deszkából nyílik bé az udvarra az bót hajtás alatt, melly is két felé nyíló vas sarkokra, az fél részén vagyon kikapcsoló vass horog. Ezen kapu bót hajtása alatt vagyon egy dupla ajtó vass szegekkel be verve vass sarkakra pántolva, vas tolókával s. sarkakkal együtt.

Ugyanezen kert ajtóhoz nem messze az Kapu bót hajtása alatt vagyon egy dupla ajtó vass szegekkel ki verve vass sarkakra pántolva, az közepin kiss vass rostélyos ablak melly is nyílik napkelet felől való régi nagy torony alatt lévő bótra.

Melynek is torkában találtott egy rossz ferslőgh holmi romladozott litarium alá való fa táczza két darabból álló / Kerthez való fa kanna bádogos rostélyos Öntözőivel. No- 1. / Egy átlagban még [...] No-3. / Két rosz hordály és egy romlott átalagh fosztatlan tollú / (33v.) Item egy rosz hordóban holmi rosz töredezett üvegek. / Egy gyermeknek való fürödő kádacska. / Egy turós putina Üres 49 iczés / Mór téglá forma fábul három. / Benn az boltban egy rossz turós putinában három vass csap forma. / Item még vass karika rúdtartó, holmi darab vasacskákkal. / Palotáru való két romladozott ablak. / Egy romladozott hordóban új fa tányér No- 146. / Zöldmázos cserép urináé 16. / Egy kiss rosz fecsedlogócska (?) / Találtott új szalonna 4. / Orja fejestől 2. / Sódor 8. / Csuka pecsenye 2. / Szálkás pecsenye 2. / Új háj 5. / Vad sertés sódara 4. / Törvény alá való bitang szalonna orjástul 2. / Két deszka polcz / Egy vajas putina tizenegy iczés. / Egy üvegen köszméte liktarium / Egy hitvány tejfel zuboló.

Innet menvén új Granariumhoz mellynekis dupla deszka ajtaja vas sarkakkal retesz zárral, nagy szíves lakatt rajta kulcsostul Kőből Mécz

Találtott búza benne 22, 2/4

Fehér lisztnek való két zsákk 1, 2

Vas rosta allya 1, 3

Ros 5, 1

Zabb 9, 3

Málé szemül 0, 2

(34r.) négy hordóban búza liszt 8, 2

Cseléd liszt 11 zsákban 11, 1

Fejér liszt két zsákban 1, 3

Egy zsákban málé liszt 0, 3

Károlyból kapott lencse 0, 1

Ugyan Károlyi borsó 0, 1

¹³⁸ Ti. Porcsmáról a szüleitől.

Szókótt embertől maradt lencse borsó egy zsákkal 0, 1 ½

Jó vas rosta kettő / Rosz semmire való három / Egy bőr rosta egy másik semmire való / Egy soó tartó láda / Darabos soó hatvanhat font / Lány soó No. 14 / Egy kiseded vass mincsér 110 fontos fontjával együtt. / Egy fából való mérő serpenyő dirib darab kő fontokkal. / Mérő véka No. 2. / Szóró lapát 4. / Palota elejéhez való egy romladozott üveg lámpás. / Vastag nyers fonál font No. 93. / Búza szárasztó ponyva egy. / Selyem eresztő bogarakhoz való réz üst egy. / Téhéj, vagysis gereben No. 5.

Felvonó kapuhoz való sark vas pántostul No. 4 három vas karikával együtt. / Ugyan felvonó kapu szegeleteire való vass pánt szegestől no. 6. / Sing vass 9. / Ócska serpenyő 2. / Csatorna tartó görbe vass Ött darabb. / Fűrészt malomhoz való egy rosz fűrészt. / Kertésznek való egy vass gereblye. / Stomphoz való 21, darabb vass. / Egy pár romladozott Pályinka főző üsthöz való Csév. / (34v.) Két pár vas sark. / Két vass derék szegh. / Három hegyes kiseded csákány. / Hobaj bányához való dirib darab vasak No. 14. / Vass perecz karika egy. / Kapu sarkához való egy pánt. / Két rosz kiseded vas lapát. / Vass hámorhoz való, vas tisztító villa görbe vassal, és lyukasztó vassal együtt, darab No. 3. / Vas bányához való vas kapa egy. / Egy rosz gyaluasztalosnak való. egy. / Stukaturához való szeg egy kasban db. No. 1200. / Kapuhoz való vass eszkábák 98. / Álláshoz való vas kapsok 14. / Stromp vasakhoz való kis vas karika 5. / Kötőfelni való vékony láncocská 16. szembe álló. / Két köz halló szakadozott egy. / Juh és bárány bőrok No. 22. / Egy font csinált kender feő. / Ajtóra való réz sark 2. egybevonó réz gombbal. / Egy ajtóra való réz pléh. / Bocskornak való szőrös marha bőr egy negyedrészt. / Egy rosz hordóban alakor egy véka. / Hutában való régi fa puska egy. / Két rosz üres hordó. / Egy rosz hegyestör hüvely nélkül. / Egy öreg dagasztó tekenő vass pántozott. / Madarászi házhoz csináltott üveg ablak 2 ½. / Füstös sódor 8- / Ó háj 1 ½ / Régi óhaj egy darabban orvosságnak való. / Cserép lábas serpenyő. Kettő / Egy fedetlen kiss fershlógh. / Öveg hutához való baustein egy kiss rosz atalogcskák félig. / (35r.) Item egy putinában és egy kiss Atalagban Braumstein / Kapuban való fejes szegek No. 157. / Egy rosz cserép fazékban lécz szegh No. 759.

Ezen bót mellett vagyon Észak felől egy nagy pincze, mellynek az ajtaja napkeletre nyílik az udvarból, két felé nyíló dupla vass szegekkel ki verve vass sarkakra pántolva retesz zárral nagy szíves lakattal. [...]

(36r.) Második nagy pincze az mint az grádcson feljárnak az palotára, mellynek is az ajtaja nyílik nyugot felé nagy dupla, vass szegekkel ki verve vass sarkakra pántolva nagy lakattal kulcsostul

Melyben találtott udvarbíró, és számtartó Uraimék által vett borok [...]

(36v.) Ezen pinczéből ki jöven, az ajtaja mellett jobb kéz felől nyílik egy közönséges ajtó tölgy fa deszkából egy böttra vass sarkakkal reteszelt lakat nélkül

Melyben tanáltott az uraság számára gyalult káposzta ött hordók 18 Ahol / Káposztás üres hordó egy.

(37r.) Innét bé menván az új torony alatt való alsó bót melly napnyugat felől vagyon, az ajtaja közönséges tölgy fa deszkából vass sarkakkal pántokkal, retesz rajta lakattal / Találtott benn mag méh 39 kassal,

Ezen bótta által ellenben napkeletről nyílik egy kiss bötocska tölgy fa deszka közönséges ajtó rajta vass sarkakkal pántokkal s. vas retesszel.

Onnat ki jöven az pince Gátorban találtott egy öreg hosszú korcsolya.

Ezen pinczéből menván az nap nyugotrúl való Granariumnak, mellynek dupla tölgy fa ajtaja, kerek fejű vass szegekkel ki verve, vass sarkokra pántolva. Reteszelt rajta nagy szíves lakat kulcsostul.

Találtott benne liktariumnak való nagy széles szájú üveg No. 19. / Liktarium alá való két üveg tányér 5. / Tripla üveg karika 49. / Karafina 6. / Kristály talpas pohár 6. / Pulturás üveg 46. / Apró közönsége süveg karika 45. / Üveg golyóbis 7. / Forma karika kötés 52. / Üveg palacz két iczés 12 / Kristály soó tartó 4. / Fehési üveg soó tartó 7. / Egy nagy hordók [...] / Méz N. circiter 4. / Egy gesztenye tartó hosszú láda. / Az palotáról való romladozott ablak No. 2. / Egy hordók egy kevés száraz megy circiter fél véka. / (37v.) Egy rosz zenyő hordók régi diófa kopács festékeknek valók. / Egy hordóban kristály gyertya tartó No. 12. / Ugyanazon hordóban Zsindel szegh circiter 4000. / Item egy öreg régi réz csap fordítója nélkül és négy vass kapocs álláshoz való. / Egy nagy hordóban régi köles circiter egy köböl. / Hámorhoz való fűjő végire egy vas kalap. / Egy régi rosz hordóban régi megreszelt czirok circiter 1 véka. / Egy rosz dagasztó tekenő két szarva le van törve. / Egy mandola tartó láda. / Tiszta lisztnek való egy új hordó. / Két üres hordó. / Egy üres kád. / Ugorkának való egy kis átalagh. / Egy hordó lőr. / Egy profont tartó ócska láda.

Innét ki jöven jobb kéz felől délre nyílik egy tölgyfa deszkából való ajtó, vass sarkokra pántolva rezel pléhes zárral s. kulcsal külső rezes fordító. / Vagyon rajta egy nagy üveg ablak fában foglalt vass rosté belől szenellő kemence benn paraszt kályhából rakott. / Két darab fogas.

Ezen házból nyílik egy bót nap nyugotrúl mellynek dupla tölgyfa deszka ajtaja, vass sarkakra retesz zárral-

Ezen házból ki menván az alsó cseléd házban napnyugat felől részen, mellynek közönséges tölgyfa deszka ajtaja vass sarkakkal vas kilincsel fordítójával. / Két ablak rajta vass rostélyos edgyiken egy darab fában foglalt üveg ablak, az másikán semmi sincs. / (38r.) Egy belől szenellő paraszt kályhás kemence.

Emellett vagyon az sütő ház, mellynek közönséges tölgyfa deszka ajtaja, vass sarkakkal pántokkal, vas kilincsel fordítójával. / Találtott rajta két rongyoss öveg ablak kívül vass rostélyal. / Egy öreg dagasztó tekenő meg pántozva, mellyben meg lehet dagasztani. / Item két szakadozott nagy sütő tekenő. / Egy kiss komlós korpának való tekenő. / Egy közép szerű üst vass lábastul. / Egy jó sütő dézsa. / Belől szenellő paraszt kályhás kemence, egy vas láb alatta. / Egy tábla, mellyre tészta raknak. / Egy szakasztó tábla. / Egy sütő lapát. / Liktárimot szárítani való három táblácska. / Egy sütő szita. / Item egy ritka. / Két sütő abrosz, edgyik ócska. / Két deszka pócz. / Két szitáló fa edgyik jó az másik ellőt. / Kiseded cserép fazék 3. / Egy sütő kemence csinálást kíván. / Hat átalagban bor eczett cir 14 köböl / Egy hordóban megh véset eczett cir 2. / Egy átalagcskában ser eczett 1. / Hat hordókban alma eczett 42. / Korpa cziberés hordó egy. / Eczett tartó fa ráma egy.

(38v.) Innét menván az sütő mellett való házban, mellyen vagyon közönséges tölgyfa deszka ajtó vass sarkakkal rezes pléhen zárral, külső réz fordítóval kulccsal. / Két fában foglalt üveg ablak rajta kívül vass rostélyal. / Két darab fogass / Egy tölgy fa asztal fiókostul lábastul. / Belől szenellő paraszt kályhás kemence vas láb alatta. / Egy sűrű szita.

Ezen házból ki menván az mosó házban, mellynek is ajtaja közönséges tölgy fa deszkából, vas sarkakkal pántolva kilincsel s. tolokával. / Fában foglalt romladozott üveg ablak rajta kettő. kívül az edgyiken vass rostély. / Egy kiss asztal szék. / Az kemence mellé be csinálva egy kiseded réz üst. / Egy lábas mosogató fa dézsa. / Három files dézsa tölgy fából. /

Találtattón tányér ide való No- 40. / Ón tál 15. / Tizen hatodiknak az széle el olvatt. / Tál és tányír tartó kettő. / Item egy darab fogas / Hét üveg edényben borrczett.

Ki jöven az mosdó házból az konyha felé, az forgó grádics mellett, ugyan az grádics alá nyílik egy közönséges tölg fa ajtó, vass sarkokkal retesszel lakattal kulcs nélkül. / Holott találtattott két ágú kasza No- 10. / Lapos kapa ócska 8 / Köpüs ásó romladozott 4 / Egy jó, egy pedig el tört / (39r.) Hegyess csákány 16. / Írtó kapa 4. / Csatornába való ócska rostely 1. / Egy vass abroncs. / Három darabb hosszú kötél. / Egy csomó spárga kertésznek való. / Egy rosz hámfá vastástúl. / Kilencz mész hordó dézsa. / Három romladozott meszes ládácska. / Egy fél hordóból való meszes kád. / Rosz meszes hordó feneketlen három. / Vass drótból valló fővény szítaló rostely egy.

Ezen bót hajtás alatt Éjszak felől tanáltattott egy dupla tölg fa ajtó vass szegekkel ki verve, három vass sarokra pántokkal rezess zárral lakat rajta.

Innét menvén az konyha felé az szakács házban mellyen közönséges tölgfa deszka ajtó vas sarkokkal pántokkal, borított pléhes vass zár rajta kulcs és fordító nélkül. / Vagyon rajta egy ónba foglalt romladozott nagy ablak. / Belől szennellő paraszt kályhás kemencze romladozott vass láb alatta. / Egy hosszú fogas. / Egy nagy tölgfa asztal lábastúl. / Szakácsoknak való nagy gyűrő tábla fenyű fából. / Egy hordóban hasábos káposzta cir 3 1/2 akó. / Gyalult káposzta egy kiss hordóban félig. / Egy kiss atalagocskában czett cir félig. / Főréssz deszkából való pad szék egy.

(39v.) Ezen házból ki menvén az konyhára, mellyen vagyon közönséges tölgfa deszka ajtó vass sarkokra pántokra, romlott pléhes zár rajta kulcsostúl. / Az falban találtattott egy almariumocska tölg fa deszka az ajtaja vass sarkokkal pléhes zárral kulcsostól, mellyben az szakácsok edgyett mást tartanak. / Találtattott pecsenye sütő három lábú vasmacska 2 / Fa alá való vasmacska 2 / Egy nagy vass nyárs / Egy kiss vass serpenyő / Egy vass rostilly / Abálló vass villa egy / Egy vass gyertya tartó egy darabb fába bé csinálva / Egy csont vágó / Két nagy, fában foglalt üveg ablak. / Viz hordó dézsa három. / Egy lábas fa mosogató. / Egy ócska lyukas réz üst. / Egy lé szűrő egy vass kanál. / Egy rosz lé szűrő szita. / Egy liszt tart fa edény. / Cserép lábas ött. / Tehén hús főző fazék kettő. / Apró fazekak ött. / Egy nagy hús vágó régi tábla.

Az konyhárúl ki jövet az hintó szint mellett való házban mellyben az porkoláb lakik Bót hajtásos Vagyon rajta közönséges tölgfa ajtó vass sarkokkal pántokkal, vas pléhes zárral kulcsostul. / Két ónba foglalt nagy üveg ablak rajta egész készülettel. / Egy belől szennellő paraszt kályhás kemencze vas rúd alatta. / Négy darab kiss fogas. / Egy deszkából való pad szék. / (40r.) Három hosszú pad szék. / Két hitván edgyess kár szék.

Ezen háznak ajtajával átal ellenben napkelet felől nyílik egy dupla tölg fa deszka ajtó mellyben az hajdúk laknak, három vass sarokra pántolva, retesszel. Lakattal vass kilincsel, s. bé vonó karikával. / Az ajtó felett vass rostely. / Téglából rakott belől szennellő nagy kemencze kő oszlopóra. / Rabb vass tanáltattott No. 11. / Csincser lakat nélkül 2. / Egy félkész verő, egy vass fogó, két vass vágó ék, szegh kiütő kettő. Egy szegh alá való karika, egy kis ütőcske tőkéstül. / Ugyan ezen az házon belül vagyon az tömlőcz, mellynek ajtaja fa rostelyből való, két vass sarkra, keresztül érő vass pántokkal retesszel, nagy lakat rajta kulcsostúl. / Az alsó tömlőcznek az ajtaja vass rostely, egy kiss lakat rajta.

Ismét ki jöven az ajtó előtt kő láb közt az folyosó bót hajtása alatt egy kövel kirakott kút, mellynek kerületin és oldalán vagyon 17 vas kapocs, mellyekkel az kövek vannak össze foglalta, Vas, függőn való vasozott fa csiga rajta, nagy hordó vass lánccal két vasas vederrel. / Ezen kút mellett vagyon csatorna alá való egy ócska kád, / Két kiss üres hordó. / Ugyan az kút mellett az folyosó alatt vagyon fenyű deszka No. 122. / Kész talyicska 12. / Az folyosó előtt az udvaron két fa oszlop rajta való nyak vasakkal. / Pinczéhez való két korcsolya. / Ugyan az folyosó alatt Károlybúl hozatott zsindele cir. 6000. / (40v.) Ugyan az kapu közt, az bót hajtás alatt vagyon egy kiss meszelt bót az edélő palotára fel járó grádics mellett, kimenők az udvarrúl jobk kéz felől, melynek dupla ajtaja vass sarkokkal retesszel. / Találtattott benne mész- köből No 84.

Innet az ebédlő palotára az gradicson fel menvén, az mint az másodikra fordul az ember, annak végiben vagyon egy kiss bótoicska, vagyis rekesz, mellyben vagyon közönséges kis tölg fa ajtó vass sarkokkal, retesszel lakattal rajta.

Az második gradicson fel menvén Dél színre jobb kéz felől nyílik az Palotának ajtaja mellyben ebédelnek, az ajtaja két felé nyíló tölgfa deszkából rézes vass sarkával az fél része alsó és felső vas tolokával. Réz táblás pléhes zárra, kulcsával, külső rész fordítójával és gombos bé nyomójával együtt. / Az palota két festékkel virágokra vagyon ki festve. / Találtattott benne egy czifra oszlopos kávé színű festett nagy kályhás kemencze, az tetejében három cserép gomb. / Nap keletre való szegletben ezen kályhához hasonló festett pohár szék fenyű fából pléhes zárra. / Hat darabbul álló, egyben járó diófa asztal, esztergályban mecsett lábaival. / Pohár székhez való egy közönséges tölg fa asztal lábastúl. / Eöt üveg ablak rajta egész készülettel, hat hat darab üveg táblából álló. Négyen fejár gyoicsbul való fírhang két felő húzó. / Világos kék posztóval, s. sárga fejú szeghel ki verdesett jó kar székek No. 14. / Item zöd posztóval kívont 12, / Az palota fenyő fa deszkával padimentomozott felül stukatúrás.

(41r.) Ezen ebédlő palotáról nyílik napnyugot felől az gyümölcsös házra egy két felé nyíló duplász tölg fa deszka ajtó rezess vass sarkokkal, az él része alsó, és felső tolokával réz táblás pléhes zárral kulcsal külső rész fordítójával. / Vagyon rajta egy nagy ónba foglalt ablak minden készülettel. / Item egy romladozott paraszt kályhás kívül fűtő kemenczéje. / Ugyanezen házon vagyon másik ajtó napnyugatul való Új Palota felől tölg fa deszkából, vass sarkokra pántokkal réz táblás pléhes zárral, kulcsal réz fordítóval. Mindattól fejjül deszkával vagyon padolva. / Ezen ház mellett az új palotán éjszak felől vagyon közönséges edgyes ajtó tölg fa deszkából rezess vass sarkokkal réz táblás pléhes zárral szokot kulcsával s réz fordítójával. / Ezen palotának padimentuma fenyű deszkából vagyon, e reliquo még készületlen.

Ezen palotátul nap nyugatra az mint az új toronyban az tekergős gradicson fel mennek jobb kéz felől az szükséges helynek ajtója vagyon tölg fa deszkából vass sarkokra pántokra vassal borított záros pléh rajta kulcsotul s. fordítótul. Az új toronyban lévő bolt és házak mind készületlenek.

Az ebédlő palota mellett nap kelet felől nyílik egy duplász tölg fa deszka ajtó két felé nyíló rezes vass sarkokkal, fél része alsó, és felső vas tolokával rézzel borított pléhes zárral, kulcsal. Külső rész fordítóval, és bé vonó réz gombbal, e lévén eő Excellentiája háló szobája. / Vagyon rajta két üveg ablak hat hat darabb táblából álló egész készülettel, fejár gyoics fírhanggal. / Találtattott benne zöld mázas kályhából rakott nagy tomyos kívül fűtő kemencze egy. / (41v.) Egy pusztá fenyő fa ág. / Egy ág elejébe való spallár. / Két diófa asztalka az lábai esztergályban mecsették. / Edgyiken egy ócska tartka szőnyeg. / Két fa inas. / Item egy olasz kemencze / Hozzá való vass eszközeivel úgy mint / Egy vass fogó / Egy vass lapát / Egy vass nyelű seprő. / Egy vass villa / Egy fa tartó ráma. / Ezen háló háznak az padimentuma deszkával padolt / Felül stukatúrás.

Ezen háló szobáról nap kelet felől levő torony alatt való bót ajtajára nyílik másik ajtó tölgy fa deszkából vass sarkakkal pántokkal. Közönséges pléhes zárral fordítójával kulcsával belül való vas tolokával. / Mely bótnek ajtaja közönséges , tölgy fa deszkából való vass sarkakra pántokkal, pléhes zárral kulcsostúl fordítóstúl, belső tolokájával, Az ajtó felett vagyon ónban foglalt keskeny ablak. / Találatott egy dupla pócz, azon csontból való két kancsó No. 30. / Nehelyes kancsó 7. / Üveg gyertya tartó 10. / Seres csont pohár 3. / Rubint szín üveg pohár 1. / Két üres üveg edény liktáriumnak való. / Az Méltóságos uraság részéről való nagy puskák vagyis mangelata egész készülettel No. 45. / Pusztá [...] 16. / Item az N. Regimenttől Gombkötő József által idehozott ócska fegyver [...] / (42r.) Hat üvegben különb féle liktarium / Liktarium alá való két csont és üveg tányér 28. / Egy kiss putinák aszú körtvély cir félg. / Másik kiss putinák aszú baraczk egy kevés. / Harmadik kiss putinácska üress. / Egy kiss putinák vaj cir, 5. icze. / Egy nagy butellák bor eczett. / Egy bát dohány, azon kívül cir 40, csomó. / Két szép fegyveres feresgöttög. / Nyers vászony egy darabban sing. No 42. / Másikban 42 / Harmadikban 42 ½ / Negyedikben 42 / Ötödikben 42 / Item két darabban cir 32. / Egy sárga mázas kályhás kemenceze kívül fűtő / Egy hordóban cir egy véka mogyoró. / Item egy üres hordó. / Item egy rosz hordócskában Gesztenye, / Ágyú golyóbis kisebb és nagyobb No 26. / (42v.) Drágfy címere régi, feje kőre ki meczeve, mely is már össze töredezett dírb darab. / Azon kívül hozzá tartozandó ednehány darab virágos meczett kövek. / Stukaturához való vass drót egy karikában cir 2 ½ font. / Item aszú gyümölcsnek való egy putinácska. / Szilva és dió fából fűrészelt apró keskeny deszkácska asztalos munkához való 30 darab. / Aszú szőlő bornak való egy egy iczes butellea 11 / Rozolisnak való apró poharak 8 / Item két alacsony pohár két karafina. / Három ónban foglalt üveg ablak. Kívül rajta sűrű fa rostély. / Fogass négy. / Egész üveg tábla ablaknak való No- 9. / Azon kívül töredezett üveg táblák. / Item ónban foglalt tripla karikából való tábla ráma nélkül No 8. melyekis elő Excellentiája háló szobájából szedettek le. / Ezen bótnek pitvarán az toronyban járó forgó grádics előtt vagyon egy tölgyfa deszka ajtó vass sarkakkal pántokkal pléhes zárral fordítóval. / Item ezen bótnek pitvarában éjszak felől nyílik más ajtócska tölgy fa deszkából vass sarkakkal pántokkal vass sarkakkal vas fordítóval, holott az bótban lévő házhat (?) fűtik. / Ezen belől ugyan éjszakra másik ajtó az szükség helyén vass sarkakkal pántokkal belső tolokával. / Ugyan másik ajtó rajta vass sarkakkal fordító kilincsel és tolokával.

Eő Excellentiája háló házában nyílik éjszak felől való palotára két felé nyíló ajtó vass sarkakra, fel része alsó zár van rajta, réz fordítójával, és kulcsával. / (43r.) Találatott rajta két üveg ablak egész készülettel hat darab üveg táblából álló. / Kávészínre festett mázas kályhából rakott nagy tornyos kívül fűtő kemenceze, három cserép gomb a tetején. / Egy ki rakott dió fa asztalka az hajepikben (?) fekete kő, esztergályban meczett lábakkal. / Második ugyan kirkatot dió fa asztal esztergályban meczett lábakkal játékhöz való. / Item egy író kerek kiss asztalka nyár fából az lábai esztergályban meczet. / Egy pusztá ágy nyárfából. / Két kiss tölgy fa ágyacská. / Egy hosszún foghass. / Négy papiros Theses Szent Katalin képe fejez rámaival.

Ezen szobának ajtajával által ellenben nyílik egy két felé nyíló ajtó veres fenyő fából az félrészen alól felől való tolokával, rezes vass sarkakra , külső rézes fordítóval kulcsal, s. réz gomb bé vonóval. / Négy üveg ablak rajta egész készülettel, hat darab táblából álló, fejez gyolcs firhangel kettején. / Az elejébe való virágos spallér egy. / Három pusztá ágy ketteje nyárfá, egy tölgy fa deszkából való. / Nyolcz apró papiros Theses, egy sárga selyem zafotas fejez rámaival. / Egy dió fa asztal esztergályban meczett lábakkal.

Ezen szobából másik szobára nyílik egy dupla veress fenyő ajtó veress vass sarkakkal, fél része alól felül való vass tolokával, réz táblás borított pléhes zárral kulcsal réz fordítóval, bé vonó réz gombbal. / (43v.) Találatott benne zöld mázas tarka nagy kályhából rakott tornyos kemenceze kívül fűtő, három cserép gomb a tetején. / Négy üvegh ablak rajta minden készülettel hat hat darab üveg táblából álló ketteim fejez gyolcs firhang. / Két darab fogas. / Öt nagy papiros Theses hatodik sárga selyem hetedik Maria Czeli nagy oltár papirosra rajszolva fejez rámaival.

Ezen szobáról másik szobára ugyan éjszak felé nyílik egy két felé nyíló ajtó veres fenyő fa deszkából az Kápolnácska mellett, rezes vass sarkakkal fél része alól s. felül való vass tolokával, réz táblás pléhes zárral, réz fordítójával s. kulcsával. / Találatott rajta négy üveg ablak minden készülettel hat hat üveg táblából álló, ketteinek egy egy tábla híja. / Két hosszú tölgy fa karszék. / Item egy zöld mázas tarka nagy kályhából rakott tornyos kemenceze. / Ezen szobából az mint az kápolna mellett az forgó gradicson fel járnak vagyon egy kiss tölgy fa deszka ajtó, vass sarkakkal pántokkal, borított vass pléhes zár rajta fordítóval. / Ugyan az forgó grádics alatt lévő szükség helyén vagyon egy ajtócska vass sarkakkal pántokkal belső tolokájával. / Két kised papiros Theses fejez rámaival.

(44r.) Ezen palotáról nyílik, az kápolna előtt lévő szobára veress fenyő fából való duplász két felé nyíló ajtó, melynek fél részén alól felül vass toloká vagyon, rezes vass sarkakkal réz táblás borított pléhes zárra kulcsával réz fordítójával. / Ezen kápolna előtt való palotán vagyon két üveg ablak minden készülettel hat hat táblából álló. / Zöld mázu nagy tornyos kályhás kemenceze kívül fűtő. / Ezen palotáról az kápolnácskára nyílik két felé nyíló ajtó veres fenyő fából, fél része alsó és felső vass tolokával, rezes vass sarkokra réz táblás borított záros pléhré, réz fordítóval kulcsal. / Az ajtó felett ónban foglalt üveg ablak, / Találatott benne egy kised festett aranyos oltárka., hozzá tartozandó készülettel, s. papi öltözet. / Négy ablak rajta minden készülettel, hat hat táblából álló edgyiken fejez gyolcs firhang. / Egyik ablakban az alsó részén egy fiókos almáriumocská fenyő fából két felé nyíló ajtaja vas sarkakra közönséges pléhes zárra. Kulcsostul, melyben holmi mise mondó eszközök tartatnak. / Szentelt víz tartó egy fa kánna.

Az kápolna előtt lévő palotának nap nyugatról való ajtaja két felé nyíló veres fenyő fából rezes vass sarkokra, réz táblás borított pléhes zárra réz fordítóval s. kulcsal, az fél része alól s. felül való tolokával. / Nap kelet felől való tractuson lévő szobák és paloták stukatura alatt vannak , alól pedig deszkával ki padolva. / Ezen palota és az Pater káplány szállása között egy kiss spatium lévén, merre az folyosóról az kápolnácskába bé járnak, holott is éjszak felől való tractuson vagyon egy két felé nyíló veres fenyő fából való duplász két felé nyíló ajtó, mely is nap nyugatra nyílik, rezes vass sarkakra / (44v.) réz táblás borított pléhes zárral réz fordítóval, az kulcsa elveszett. / Ezen szobán találatott két üveg ablak egész készülettel hat hat darab táblából álló. / Kávészín forma nagy kályhából rakott kívül fűtő kemenceze. / Egy pusztá tölgy fa deszkából való ágy. / Dió fából való keskeny asztalka egy, fiókos esztergályban meczett lábakkal.

Ezen szobából az másik szobára nyílik másik ajtó fenyő deszkából való két felé nyíló rezes vass sarkakkal fél része alól felül való vass tolokával réz táblás borított pléhes zárral, réz fordítóval kulcsával. / Két üveg ablak rajta egész készülettel hat hat darab táblából álló. / Kávészín nagy kályhából rakott kívül fűtő kemenceze. / Egy kiss diófa keskeny asztal. / Tölgy fa deszkából való keskeny ágy egy.

Ezen szobából az harmadik szobára nyílik egy két felé nyíló ajtó fenyő deszkából, rezes vass sarkakkal, fél része alól afelől való tolokával, réz táblás borított pléhes zárral réz fordítóval kulcsostúl. / Vagyon két ablak rajta egész készüllettel hat hat darab táblakból álló. / Kávészín nagy kályhából rakott kívül fűtő kemence. / Tölgy fa deszkából való ágy egy. / Egy kis keskeny dió fa asztalka esztergályban mecsett lábakkal.

Ezen szobának ajtaja nyílik egy kerek palotára mely is napnyugatarra vagyon, két felé nyíló a fenyő deszkából, rezes vass sarkakkal, fél része alól s. felől való tolokával, réz táblás borított pléhes zárral réz fordítóval s. kulcsával. / (45r.) Ezen szoba és az kerek palota közt vagyon egy pitvar, holott is találatott egy tölgy fa deszkából ruha mángorló egész készülletivel. / Azon pitvaron éjszak felől vagyon egy ablak egész készüllettel hat hat darab üveg táblakból álló.

Ezen pitvarból nyílik nap nyugott felé, az bástya mellett lévő kerek palotára egy közönséges duplás tölgy fa deszka ajtó, rezes vass sarkokra, réz táblás borított pléhes zárral, kívül réz fordítóval s. kulcsal. / Találatott ezen palotán négy üveg ablak egész készüllettel hat hat darab üvegből állók. / Egy zöld mázas kályhából rakott cifra tornyos kemence kívül fűtő. / Egy hosszú tölgy fa deszkából való asztal lábastúl. / Három darabból álló fogass. / Egy márvány kú asztal képrónak való festéket tömi rajta / Tölgy fa deszkából való ágy kettő, egyik ócska. Téglával padimentumozott, felül stukatúrás.

Ezen palotáról ki menvén az mint az kemenczét fűtik vagyon egy szükség hely, mellynek külső ajtaja tölgy fa deszkából vagyon, vass sarkakkal pántokkal. / Az belső ajtaja hasonló képpen tölgy fa deszkából vass sarkakra pántolva belső vass tolokával.

Emellett vagyon egy szobácska dél színre, mellynek ajtaja az pitvarból nyílik tölgy fa deszkából vass sarkakkal borított réz táblás pléhre kívül réz fordítóval kulcsal. / Vagyon rajta két öveg ablak egész készüllettel, hat hat darabb üvegből álló. / Egy ócska téglával feldozott közönséges zöld mázas kised kályhás kemence kívül fűtő. / Dió fából való két kis keskeny asztalka esztergályban mecsett lábakkal. / Két fenyő fa ágy harmadik tölgy fa deszkából, egy padimentuma téglából rakott, felül stukatúrás. / (45v.) Innét fel menvén az padlásra, által az ebédő palota padlásán, az napkelet felől való toronyban lévő kis kerek házban, mellyen vagyon közönséges tölgyfa deszka ajtó vass sarkakkal pántokkal borított vass pléhes zárral fordítóval, s. belső tolokával. / Két ónban foglalt nagy üveg ablak rajta minden készüllettel. / Hosszas nagy fekete kályhából rakott fekete mázos kemence benne kívül fűtő. / Tölgy fa deszka ágy egy. / Közép szerű tábla asztal tölgy fából, lábával edgyütt. / Egy közép szerű tölgy fa karszék. / Ezen szobának padimentuma téglával rakott, felül stukatúrás. / Ezen szobából ki menvén vagyon más tölgy fa deszka közönséges ajtó délre nyílik vass sarkakkal pántokkal, borított pléhes zárral fordítóval kulcs nélkül. / Ezen ajtó felett vagyon ónba foglalt üveg ablak. / Az ajtóval által ellenben az torony oldalán ónban foglalt egy nagy üveg ablak egész készüllettel. / Emellett éjszak felől más hasonló nagy üveg ablak. / Ugyané mellett éjszak felől egy ónban foglalt romlott kerek ablak. / Ezen ablakkal által ellenben éjszak felől nyílik egy közönséges ajtó tölgy fából vass sarkakkal pántokkal rezes zárral lakattal, melly most szalonnás bolt, még készülletlen. / Találatott benne két fűstös óh szalonna. / Egész orja 4. fél egy. / Óó háj tizen kettő. / Négy ablak rajta vesszővel bé fonva. / Második ajtaja az kis folyosóra nyílik tölgyfa deszkából vass sarkakkal. / Azon kiss folyosón találatott az torony ablakára való 5. ablak ónban foglalt, három darabb jó benne az többi romladozott. / (46r.) Item két semmire való hordócska. / Innet fel menvén az Toronyban lévő leg felsőbb szobában. Mellynek ajtaja közönséges tölgyfa deszkából napnyugatról nyílik vass sarkakkal pántokkal, retesszel lakattal kulcsostúl. / Vagyon rajta hat ablak holmi dirib darab deszkával bé csinálva edgyiken fa rostély vagyon. / Az padlása tölgy fa deszkából van ki rakva. Az padimentuma téglával. / Találatott álláshoz való vas kapocs No. 13. / Aszú alma véka 18 1/2 / Aszú szilva véka 8 1/2 / Aszú körtvély 6 1/2 / Aszú baraczk 5. / Harmadévi dió véka 1.

Honnatis az padra le jöven, napkelet felől való tractusnak padján találatott két hordóban kendermag cir 2 köből / Egy madarászó hálló Itrangjával, s. hozzá való vasaival edgyütt. / Egy rozsz tölgy fa deszka ágy. / Nagy hosszú s. vastag csiga kötél. / Öreg bivaly bőr No. 4. Bivaly bornyú bőr 3. / Hámorhoz való öreg fűjő egész készüllettel 2. / Stomp nyíl vasastúl 7. / Vad disznó bőr egy. / Ökör bőr egy. / Egy darab kikészített bivaly bőr. / Tizen yolcz lita kender. / Holmi rozsz hont verett Juh gyapjú cir. No. 24. / Selyemhez való fa motolla egész készüllettel. / Egy nagy veres cseréj kályhán eő Excja czímere- / Két hosszú tölgy fa karszék. / (46v.) egy tábla asztal alá való láb. / Torony tetéjére való nagy cseréj gomb.

Az kápolna felett való szobácskán közönséges tölgy fa deszkából való ajtó vass sarkakra rezes zárral. Négy ónban foglalt üveg ablak rajta ketteje jó, ketteje romladozott sark vasak és pántok nélkül. Item boross hordó nyocz.

Innet menvén az ebédő palota padlására, s. a felett való toronyban az óra egész készüllettel. / Az hol az órához fel járnak vagyon egy ajtó tölgy fa deszkából vass sarkakra reteszre. / Ezen padon találatott tölgyfa fűrés deszka No. 133. / Kapuhoz való vastag tölgy fa deszka 6. / Nyárfa deszka 31. / Fenyő fa deszka 8. / Éger fa deszka 10. / Három ajtó borítás- / Ajtó bélény négy. / Egy nagy ablak ráma hat fiókjával. / Két ajtó tölgyfa deszkából, harmadik kisebb. / Palotára való ócska fenyő fa ajtó egy, két felé nyíló. / Theseshez való nagy ráma egy. / Hosszú tábla asztalhoz való egy láb. / Egy fa mázsa deszkával karikáival edgyütt. / Egy hosszú tölgy fa hát szék. / Gerin fogó fa láda egy. / Holmi dirib darab állásnak való deszkák és fák. / Üres boros hordó No. 65. / (47r.) Azmint az gradicson fel járnak az palotára az gradics felett vagyon egy ócska ajtó vass pántokkal. / Item bót hajtáshoz való arkus ednihány darabból álló. / Hogy mindezek é szerint taláttak, az mint fellyebb specificálva vannak [...]Erdőd die et anno quibus supra. / Otrókócz Ferencz / Sombor János / Bátori Pál

4.2. Az 1744. évi inventárium (1744, Erdőd MOL Károlyi cs. lt. P 397 99. csomó Számadások (1739–1829) 216–224. lap)¹³⁹ (216r-v.) Múltóságo Grlis Groff Nagy Károlyi Károlyi Ferentz Uram eő Excellentiája Erdői Kastélyében Találatott Bonumainak inventatioja következik, Nemzetes Vitézlő Csiszár István Udvarbíró és bíró Antal Kultsár Uraimék kezek alól, Nemzetes Vitézlő Vultur Gábor Udvarbíró és [...] uraimék keze alá.

A Granáriumban található tárgyak listája. [...] / (217r.) Balota falusi hidhoz tartozandó kész vasak taláttatának ezen nagy Granáriumban [...] / Az Kapu felől ezen Granárium mellett való Boltban taláttatának [...]

(217v.) Innen ki menvén az Kapu alatt a virágos kertre nyíló / Ajtó vass sarkokon, keresztül járó [...] vas zárja No 1. [...] / Ezzel által ellenben mész tartó boltocska [...] / Az mész tartó boltbul bal kszre lévő gradicson felmenve az Ebédő Palotára az melly előtt is találatott / Egy nagy üveg lámpás No 1. / Egy üveg harang No. 1. (palotában található tárgyak következnek) [...]

¹³⁹ Csak az épületre vonatkozó topográfiailag hasznosítható adatokat közlöm. Érdekessége, hogy a várat körülvevő majorsági épületeket is leírják.

(218r.) Ezen ebédli palotából Nap nyugotra egy kétfele nyíló duplász ajtó vas sarkokon alól s fejül tojóká s jó Betsi zárja [...] / Mellette lévő kis Házatskában kívül fűtő szederjes színű kementze No 1. [...] / Ezen kis házbul egy egyes duplász Ajtó két vas sarkokkal / Betsi zárral s egy kis tojóká zárral No 1. / A melly Palotában Mlgs Iffju Gralis Uram eő Excellentiája / Lakott, [...] / Innét ki menvén az új torony alatt való alsó kerek / Házban, mellyen vagyon egy duplász egyes ajtó [...] / (218v.) Ebből ki menvén bal kézre vagyon egy Árnyék széke. [...] / Ezen kerek palota felett más kerek palota az melly palotán is két ajtó héj ajtó nélkül No.2. / Sárga mászú kívül fűtő kementze benne No. 1. / Három ablak rajta kettőn 12 egyben járó vasas Rámák / Vas sarkokkal fordítókkal üveg nélkül No. 3. / Ennek fojosóján kívül 18 öszve járó vasas Rámák / Vas sarkokkal s fordítókkal ez is üveg nélkül No.3. / Harmadik kerek ház ezen új toronyban két ajtóval egyik / Ajtó vas sarkokkal retesszel retesz tüvel lakattal No. 1. / Rámák nélkül való ött ablakok rajta No 5. / Körülötte a fojosón jó kerek fa rostélyos ablak No 10. / Negyedik és leg felsőbb ház ezen új toronyban meg készületben.

Idvezült Mlgs Úr Házán három Ajtó kettő két fele nyíló duplász / Vas sarkokkal s Betsi zárokkal és két tojóká zárral No 2. [...] / A Harmadik ajtó egyes vas sarkokon közönsége szárral és egy kis tojókával No 1. / Ezzel által ellenben az Nagy toronyban lévő Háznak / A kultsa N. Mede István Uramnál lévén nem inventáltott. / Innen jobb kézre ezen nagy Kerek Torony gráditásra / Egy ajtó vas sarkokkal s közönséges vas zárral. No 1. / A Nagy Toronyban lévő Második kerek házának két duplász / Ajtja vas sarkokkal [...]

(219r.) A fojosóján kívül két Ablakok ónban foglalt üveg karikákkal rakvák vas sarkokkal s fordítókkal No 2. / A Nagy toronyban való harmadik házának két ajtja vas sarkokkal. [...] / Körülötte lévő fojosóján vadnak 8 fa rostélyos ablakok No 8. / Kilentz Ablak rámák ónban foglalt romladozott karikákkal No 9. / Negyedik felső kis ház ajtja vas sarkokkal retesszel s / Lakattal, Nagyságos Asszony Ládái felek vadnak de Petsetelve / Benne s egy nagy bőr párna sak No 1. / Ezen Nagy torony mellett lévő Árnyék székre vagyon három ajtó vas sarkokkal és vas zárral No 3. / Nap Keletről való Tractuson második házban [...] / Harmadik palotára két felé nyíló ajtó [...] / Negyedik palotára nyíló ajtó két felé nyíló vas zárral [...]

(219v.) Eötödik Palotára két felé nyíló ajtó vas sarkokon Jó Betsi zárral s alsó s felső tojókákkal [...] / Mellette lévő árnyék székre egy ajtó vas sarkokon No 1. / Ezen Palota mellett az kápolna mellyen is két felé nyíló / Két ajtó vas sarkokkal s betsi zárokkal s alsó felső tojókákkal No 2. / Két ablak 12 darab üveg táblákból állók vas sarkokkal fordítókkal s fa rostélyal No 2. / Harmadik Ablak az Ajtó felett ónban foglalt No 1. / Hat hosszú kar székek No 6. / A Kápolna felett való kis Palotának egy ajtja vas / Sarkokkal s közönséges vas zárral No 1. [...]

A kápolna előtt való tornácznak Ablaka egy hat darabb üveg táblákból álló vas sarkokkal s fa rostélyal No 1. / Ezen ablak előtt harmad fél tábla fa rostély.

Éjszakról való Tractusnak első szobájának két felé nyíló ajtja [...]

(220r.) Második szobára két felé nyíló ablak [...] / egy romladozott Orgona ládába téve No 1. / Harmadik szobára két felé nyíló ajtó [...] / Ebül ki menő két felé nyíló ajtó vas sarkok / Hol betsi zárral alsó s felső tojókákkal No 1. / Ezen Szoba és kerek Palota között egy Ablak Hat / Rámákkal negy darabb üveg táblákkal fordítókkal No 1. / Azon Ablak előtt egy ruha Mangurló mindenestől No 1, / A régi kis secretárián egy Ajtó vas sarkokkal [...] / Két ablak [...] / Mellette lévő árnyék széken két ajtó vas sarkokon No 2. / A Nagy kerek Palotára egyes Ajtó vas sarkokkal [...] / Négy Ablak [...]

(220v.) [...] / A konyha házra nyíló egyes ajtó [...] / A csatlos Ház ajtja egyes Ajtó vas sarkokon [...] / A csatlos Ház mellett való Házon egy ajtó vas sarkokon [...]

(221r.) A sütő Házon egy közönséges Ajtó vas sarkokon [...] / A Kultsár ház ajtja [...] / Az Udvarbíró Házának egy Ajtja vas sarkokkal [...] / Ebül a boltra nyíló ajtó vas sarkokkal [...] / Az Ujj Torony mellett való Padlásán Hárs fa deszka fűrésszel metszett No 10. / Ugyan két szál fűrészes deszka No. 2. / Négy tojóká szekes kerekkel nélkül No 4. / (221v.) Két fa bakok kőműveseknek való és egy nagy deszka Arkus. / Az Ebédli Palota felett való Toronyban egy nagy ütő óra deszkás Házban / Vas sarkokon az Ajtja s vas retesszel no 1. / Egy harang Szent Donát Mártúr neve ra öntve. No 1.

Napkeletről való Tractusnak a Padlásán [...] / Északról való oldalon lévő Palotáknak heján / Majorság Tsús málé találtott [...] / A Kerek palotán fejül lévő kerek Házának Ajtja vas sarkokkal retesszel s retesz tüvel lakattal No 1. / Ebben találtott Úr koporsója festett deszkából No 1. / Az kívül egy nagy Csergettyú s egy kitsény No 2. / Ezen Kerek Ház mellett lévő Árnyék székek ajtja vas sarkokkal No 1.

A Nap nyugati Tractus alatt lévő granariumnak ajtja [...] (222r.) Úr Koporsójához való Golyóbis No 1. [...] / Ezen granarium három ablak vas rostélyokkal No. 3. A Porkoláb Házának Ajtja vas Sarkokkal [...] / A Porkoláb keze alatt lévő kis Boltban találtattak vas szárazok [...] / ezen kis boltnak duplász ajtja [...] / A porkoláb Ház végénél a Virágos kertre járó duplász / Egyes ajtó vas sarkokkal retesszel s lakattal No. 1. / Belől a Kertben a Bástya mellett egy Pályinka / Főző Fazék sisakostul s tsús deszástul No 1. / A Porkoláb és rab Ház Tornáczában Rab vasak [...] (222v.) A tömlöcz Ajtján vas rostély [...] / Két fa fogas a hajdúk házában No 2. / Ennek kis Ajtja duplász fejes vas szegekkel megverve / Három vas sarkon retesszel s retesz tüvel s lakattal No 1. / Ezen ajtó felett vas rostély No 1. / Ugyan a porkoláb kezében vadnak verő No 1 ülő No 1 [...] / Ezen Házának előtt egy kő kút egy vasas vederral / S hosszu vas lántzal vasas csigán. / A kútnak felső kövei 14 vas kaptsokkal öszve foglalva / A kúton kívül a kapu fele apró marha tartó helyek No 6 / Kiken fa rostélyok vadnak no 6 / Elöttök két Oszlop nyak vasakkal No 2.

Nap nyugati hosszu pinczéban találtattak szám szerint ezek [...] / Ezen Pintzén két ablak vas rostélyos No 2. / Két fele nyíló duplász ajtja vas sarkokkal retesz tüvel szives nagy lakattal kulcsal No 1. / Az Ujj Torony alatt lévő Boltban nyolczvan üveg butellákban ecetes bor No 80. / Két vas rostélyos ablaka No 2. / Egyes Ajtja vas sarkokon retesszel No 1. / Kívül rajta másik boltban veteménybeli zöldség / Nyolcz Fűrészes deszka No. 8. / Harmadik boltban mag méh tizenhat kassal No 16. / Az ajtja vas sarkokon retesszel s retesz tüvel No 1. / A Zöldséges Boltban ajtja vas sarkokon retesszel s retesz tüvek s lakattal No 1. / Ezeknek Gátorjában egy hosszu fel erő korsó No 1. / Egy hosszu bor húzó kender kötél No 1.

A nagy bástya alatt való Kásamatának Ajtja vas / Sarkokkal retesszel resz tüvel s nagy lakattal

(223r.) [...] A Napkeleti nagy Pintzében találtott borok szám szerint [...]

(223v.) [...] Ezen Pinczének két fele nyíló duplász ajtja [...]

A Kastélyon vagyon két fele nyíló Nagy Kapu vas sarokon / Retesszel lakattal s három jukba vas csigák

A Kastély Palezatával körül véve. Az Arkon kívül más palezáta s ennek is két fele nyíló kapuja belől s kívül pedig sorompo vas sarkokkal s vas zárral.

A Kastély alatt Nap nyugotra a vízi malom két bokor küre [...]

A malomház berenás és zsindelyes.

A Majorban a nagyobbik házon egy Ajtó vas sarkokon [...] / Három ablakok / Eből ki járó kis Ház Ajtaja kettő vas sarkokkal s vas kilíncsel No 2. / Két rozsz üveg ablak No 2. / E mellett a Tornáztúra nyíló kis ház ajtaja / Vas sarkokon közönséges vas zárral kultsal No 1. / Két rozsz ablak No 2. / Ennek a pitvarában a Kémény alatt téglából rakott sütő kemente No 1. / A pitvar Ajtó vas Sarkokkal s fa Kilíncsel No 1.

Második major Házban Három Ajtó kettes vas sarkokkal vas kilíncsel fa zarral, 3dik fa sarkokon vas reteszszel s retesz tüvel No 3. [...]

(224r.) Napkeletről az Majorba egy rend rozsz Istálló Három [...] / A major közepén egy kübül rakott rakott kut [...] / Egy nagy itató válu no 1. / Egy hosszu fedel fás rozsz szekér szín No 1. / Két fele nyíló deszkás kapu vas sarkokon vas nyakkal No 1. / Egy nagy csűr huszon nyolcz lábán No 1. / A csűr mellett egy hoszu nagy lábtó No 1. / A csűrön fejül egy nagy oll. No 1. [...] / Egy rozsz tejes pintze az Ajtaja vas sarkokon No 1. [...]

(224v.) A Száraz malom két bokor kúven két nagy keringője vas tsapokon s vas karikával No 2 [...]

Actum in Castro Erdőd

Die 6to January 1744

Per Stephano Szél Szepsényi

Et Paulum Bator

Attestálljuk. Signatur

Képek jegyzéke

1. kép. Erdőd, vár, a bejárati traktus első emeleti alaprajzi a vázlata, a tervezett új torony jelölésével, datálatlan. Ceruza és tollrajz. (48,5 x 64 cm) MOL T 20.260.01
2. kép. Erdőd, vár, földszinti alaprajz, a tervezett granarium és új torony jelölésével. Hátoldalán: A. 1729. Ceruza és toll, sárga színezéssel. (36,5 x 36,5 cm). MOL T 20. 260.02.
3. kép. Erdőd, vár, tervezett főhomlokzat rajza, 1729. Ceruza és toll. (45 x 26 cm). MOL T 20. 260.08.
4. kép. Erdőd, vár, az előző átdolgozott változata, hátoldalán: C. Ceruza és toll. (43 x 32 cm). MOL T 20. 260.07.
5. kép. Erdőd, vár, földszint alaprajzi vázlata, tollrajz. 1729. (41 x 31 cm). MOL T 20. 260.10.
6. kép. Erdőd, vár, a főhomlokzat felmérési- és az első emelet alaprajza 1783. MOL Tervtár T 20.99/4.
7. kép. Erdőd, vár, földszinti alaprajz 1783. MOL Tervtár T 20.99/7.
8. kép. Erdőd, a vár látképe ÉNy-ről, akvarell, 19. század eleje. MNM Történeti Képcsarnok, 56.1039.¹⁴⁰
9. kép. Erdőd, a vár látképe ÉNy-ről, Ligeti Károly, kőnyomat, 19. század közepe. MNM Történeti Képcsarnok, 58.1692.
10. kép. Erdőd, a vár DK-ről. KÖH Fotótár (n. 88.315).
11. kép. Erdőd, a vár D-i homlokzata. KÖH Fotótár (N. 85.403).
12. kép. Erdőd, a vár DNY-i tornya. KÖH Fotótár (nej. 147.094).
13. kép. Erdőd, a vár DNY-i tornya. KÖH Fotótár (n. 166.351).
14. kép. Erdőd, a vár DNY-i tornya az udvarról. KÖH Fotótár (n. 88.313).
15. kép. Erdőd, a vár É-i traktusa, udvar felőli homlokzat. KÖH Fotótár (n. 88.312).
16. kép. Erdőd, a vár konyha (ÉNy-i) tornyának romjai. KÖH Fotótár (por 20.834).
17. kép. Erdőd, a vár egyik azonosítatlan tornyának romjai. KÖH Fotótár (n. 88.314).
18. kép. Erdőd, a vár K-i granariumának (?) fala. KÖH Fotótár (por 20.835).
19. kép. Erdőd, a vár K-i traktusa (ÉK-i és DK-i torony), a felvétel tükörben előhívva. KÖH Fotótár (n. 85.402).
20. kép. Erdőd, a vár É-i traktusának belső oldala. KÖH Fotótár (n. 854).
21. kép. Erdőd, a vár É-i traktusának belső oldala, a felvétel tükörben előhívva. KÖH Fotótár (por. 20.836).
22. kép. Shulcz Ferenc ceruzarajza 1864. KÖH Tervtár 13460.

¹⁴⁰ Felirata: „Ländliche Ansicht des Hoch Graflich Karolyichen Schlosses Erdöd wie es von der Mittags Seiten zu sehen ist, mit der Camera Obscura aufgenommen und gemahlen. von 1803. Gasner.” A felirattal ellentétben nem D-ről, hanem hanem ÉNy-ről látszik a vár. Erről az akvarellről ír a *Vasárnapi Újság*, 35 (1888), 297. A Gasner név Gassner Simont (1755–1830) rejtheti. Ennek alapján készülhetett a Szirmay könyvében található rézmetszet az erdői várról: SZIRMAY 1809.

BIBLIOGRÁFLA

Rövidítések

- KÖH Kulturális Örökségvédelmi Hivatal.
 MNM Magyar Nemzeti Múzeum.
 MOL Magyar Országos Levéltár.

Kiadatlan források

Magyar Országos Levéltár

- P szekció, családi levéltárak, Károlyi család (budapesti) nemzetségi levéltára (szövegben: MOL K.cs.lt.)
 a. P 1507 *Iratmásolatok*
 b. P 392 *Törzssanyag*
 c. P 398 *Missiles*
 d. P 397 *Acta Oeconomica*
 e. T-20 *Tervtár*

Magyar Nemzeti Múzeum – Történelmi Képcsarnok
 Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tervtár

Kiadott források és irodalom

- BALLA 2000: Kisari Balla György, *Karlsruhei térképek a török háborúk korából*, Budapest
 BALOGH 1943: Balogh Jolán, *Az erdélyi Renaissance*, Kolozsvár
 BALOGH 1985: Balogh Jolán, *Mátyás király és a művészet*, Budapest
 BÉL 1982: Bél Mátyás, *Szatmár megye ismertetése*, ford. Soós István, Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás III–IV., Gyarmathy Zsigmond szerk., Nyíregyháza
 BETHLEN 2002: Bethlen Farkas, *Erdély története II. A váradai békekötéstől János Zsigmond haláláig (1538–1571) II–V. könyv. Ford. Bodor András*, Budapest–Kolozsvár
 BOROVSZKY: Borovszky Samu szerk., *Szatmár vármegye, év nélkül*, Budapest.
 BOGDÁN 1978: Bogdán István, *Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig*, Budapest
 B. NAGY 1970: B. Nagy Margit, *A bethlenszentmiklósi kastély, Reneszánsz és barokk Erdélyben*, Bukarest, 158–170.
 BUNYITAY 1887. Bunyitay Vincze, *Szilágymegye középkori műemlékei (Értekezések a történettudomány köréből XIII.)*, Budapest
 ÉBLE 1893: Éble Gábor, *Károlyi Ferenc gróf és kora 1705–1758. I*, Budapest
 ÉBLE 1896: Éble Gábor, *Nagy-Károlyi Károlyi Ferenc gróf rövid életrajza. (1705–1758)*. Budapest.
 ÉBLE 1897: Éble Gábor, *A Károlyi grófok nagykárolyi várkastélya és pesti palotája*, Budapest
 ÉBLE 1902: Éble Gábor, *Károlyi Sándor naplójegyzetei 1725-ből*, *Történelmi Tár*, 1902. II., 89–108, 264–275.
 ENGEL 1996: Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II*, Budapest
 ENGEL 2001: Engel Pál, *Középkori magyar genealógia*, Arcanum Cd-rom.
 ENGEL 2003: Engel Pál, *A magyar világi nagybirtok megoszlása a 15. században. I–II, Honor, vár, ispánság*, Budapest, 13–72.
 ENTZ – SZALONTAI 1969: Entz Géza – Szalontai Barnabás, *Nyírbátor*
 ENTZ 1986: Entz Géza szerk., *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei. I*, Budapest, 1986.
 FELD 2004: Feld István, *Herrschaft, Burg und Residenz in spätmittelalterlichen Königreich Ungarn, Castrum Bene 7, Burgen und Seidlungsstruktur*, *Hersausgegeben von Alexander Ruttkay, Matej Ruttkay, Peter Bednár, Nitra*, 47–78.
 FORGÁCH 1982: Forgách Ferenc, *Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt*, Budapest (Kulcsár Péter vál. szerk., Borzsák István ford.)
 FÜGEDI 1985: Fügedi Erik, *Középkori várak. Középkori társadalom*, Gerő László főszerk., *Várépítézetünk*, Budapest, 63–85.
 GERŐ 1975: Gerő László, *Várépítézetünk*, Budapest
 GYÖRFFY 1998: Györffy György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV*, Budapest
 HEGEDÜS – PAPP 1991: Hegedüs Attila – Papp Lajos szerk., *Középkori leveleink (1541-ig)*, Budapest, 1991.
 HENSZLMANN 1864: Henszlmann Imre, *A Szathmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei*, *Archeológiai Közlemények*, 1864/IV, 127–157.

- HORVÁTH 1898: Horváth Sándor közli, Egy régi feljegyzés 1545-ből, Történelmi Tár, 1898, 566–567.
- ISTVÁNFFY 2003: Istvánffy Miklós Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában, I/2 13–24. könyv, kiad. Benits Péter, Budapest
- JÓKAY 1891. Jókay Mór szerk., Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben, Magyarország II, Budapest
- KÁROLYI 1911: A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története I–II., kiad. Károlyi László, sajtó alá rendezi Éble Gábor, Budapest
- KOPPÁNY 1999: Koppány Tibor, A középkori Magyarország kastélyai, Budapest
- KUBINYI 1988: Kubinyi András, Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében, Századok, 122 (1988), 147–215.
- KUBINYI 2000: Kubinyi András, Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén, Szeged
- LAUKA 1854: Lauka Gusztáv, Erdőd vára, Magyarország képekben III–IV, szerk., Kubinyi Ferencz, Vahot Imre, Pest, 50–53.
- LÓVEI 1987: Lóvei Pál, A sárkányrend fennmaradt emlékei, Művészet Zsigmond király korában 1387–1437. I, Budapest, 148–179.
- MAGYAR 1978: Magyar Kálmán, A nagyecsed-i reneszánsz vár Báthori-címeres köve, Művészettörténeti Értesítő, 27 (1978), 67–74.
- MAKSAI 1940: Maksai Ferenc, A középkori Szatmár megye, Budapest
- MEDNYÁNSZKY 1808: Mednyánszky Aloysius (összegyűjt.), Materialia ad descriptionem castellorum Hungaria qua adhuc exstant, OSZK Kézirattár, Quart. Lat. 2338. FM I/1496.
- MIHÁLYI 1900: Mihályi János, Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból, Máramarossziget
- MIKÓ 1867: Mikó Imre, Benkő József élete és munkái, Pest
- MIZSER 2001: Mizser Lajos, Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi Helynévtárában, Nyíregyháza
- NAGY 1858: Nagy Iván, Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal II, Pest
- NAGY 1869: Nagy Iván, Erdőd vára, Vasárnapi Újság, 16 (1869), 6–7.
- NYÚLÁSZINÉ 1996: Nyúlásziné Starub Éva, *Címereslevél gyarapodás a Magyar Országos Levéltárban*, Turul 69 (1996)/3–4, 109–112.
- NYÚLÁSZINÉ 1999: Nyúlásziné Starub Éva, *Öt évszázad címerei – A magyar Országos Levéltár címereslevelein*, Szekszárd
- PÁPAI 2000: Pápai Gábor szerk., Gyökerek és lombok, Erdészportrék, Barcs
- PÁSZTOR 1945: Pásztor Lajos, Károlyi Sándor önéletírásának ismeretlen részlete 1698–1703, Magyar Könyvszemle, 59 (1945), 99–121.
- PÓK 1998: Pók Judit szerk. és ford., Szatmár vármegye (1783–1785.), Nyíregyháza
- RÉVÉSZ 1863: Révész Imre, Dévay Bíró Mátyás életrajza és irodalmi művei, Pest
- RÉVÉSZ 1864: Révész Imre, Az erdői második zsinat 1555-ben, Sárospataki Füzetek, 8 (1864), 23–31.
- RÉVÉSZ 1873: Révész Imre közli, Drágfi János 1526. augusztus 24. végrendelete, Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező, (1873) 94–97.
- SZABÓ 1999: Szabó György szerk. és ford., Benkő József, Transsilvania specialis I–II, Bukarest–Kolozsvár
- SZABÓ – TARNAI 1988: Szabó György – Tarnai Andor, Benkő József levelezése (1740–1814), Budapest
- SZALAY 1865: Szalay László kiad., Gróf Károlyi Sándor önéletírásai és naplójegyzetei I–II, Magyar Történelmi Emlékek, IV–V, Pest.
- SZATHMÁRY 1864: Szathmáry Károly, A Tisza bölcsője, Vasárnapi Újság 11 (1864), 138–139.
- SZILÁGYI 1859: Szilágyi Sándor közli, Történeti feljegyzések II, 1481–1752, Magyar Történelmi Tár, V (1859), 81–100.
- SZIRMAY 1805: Szirmay Antal, Notitia politica, historica, topographica incliti Comitatus Ugochiensis, Pest
- SZIRMAY 1809–1810: Szirmay Antal, Szathmár vármegye fekvése, történetei, és polgári esmérete I–II, Buda
- VOIT 1964. Voit Pál, Beszámoló az Országos Műemléki Felügyelőség távlati kutatási tervéhez kapcsolódó levéltári munkáról, Magyar Műemlékvédelem 1959–60, Budapest, 254–261.

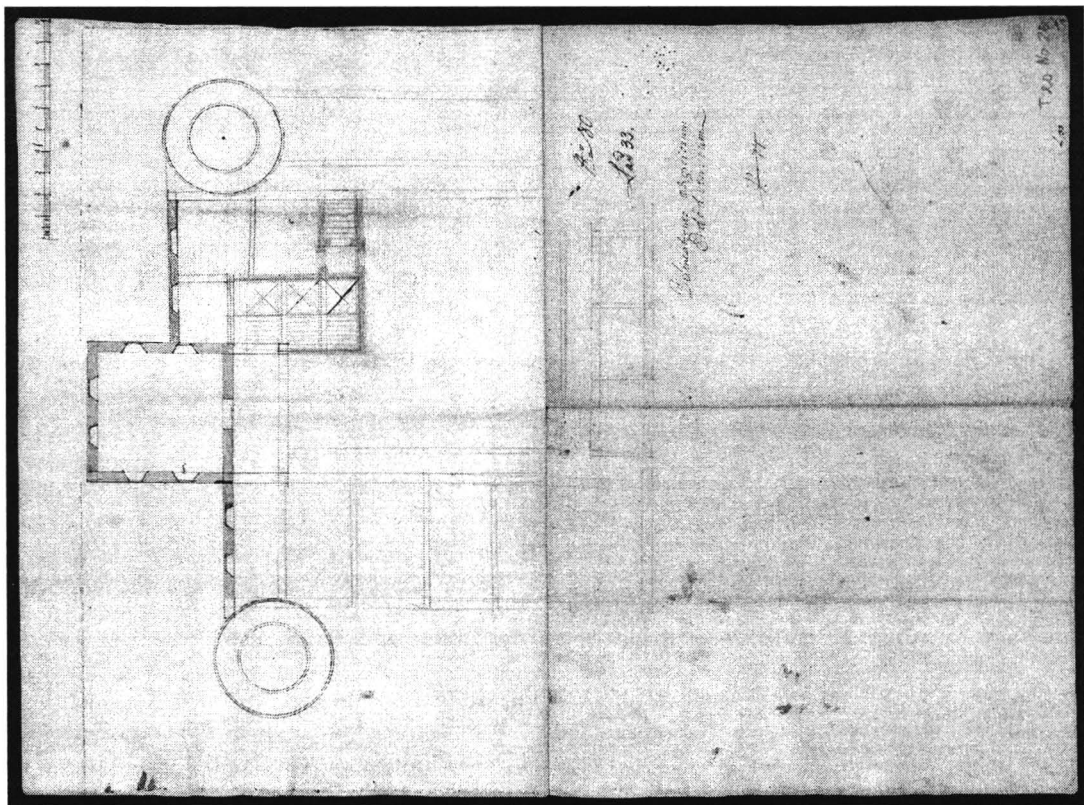
The Castle of Ardud. The reconstruction work of Sándor Károlyi
(Abstract)

The town of Ardud (h. Erdőd) is situated near the medieval border of the County of Satu Mare. It was the center of a deanery and seat of a county in the thirteenth century. In the next century, together with the neighboring town of Beltiug (h. Béltiek), Ardud was in the possession of the Drăgăsești (Drăgffy) family. The two settlements were the main residences of the owner family: they obtained the right to build a castle at Ardud in 1456. The construction work was started later, being finished, however, at the end of the fifteenth century. In this period the members of the family became very influent, holding important military and administrative functions. The function of the castle, therefore, was more of social display, than military. The Ottoman wars and the extinction of the Drăgăseșties put an end to the castle, being ruined after the siege of 1565.

After an intermezzo of one century the domain and the former castle was acquired by the emerging Károlyi family. Through the eighteenth century the Károlyies became the most influent clan of the region, and, the most significant member of it, Sándor Károlyi, established a new residence here in the 1720s. Due to the wars and the reconstruction work, the medieval building can be known through the letters, instructions, inventories and architectural sketches made during the rebuilding. This type of written and pictorial material is rich, because Sándor Károlyi was often in the capital, and sent instructions and asked reports on the building process. In addition to the reconstruction of this process, it is revealed the excavation of a medieval building.

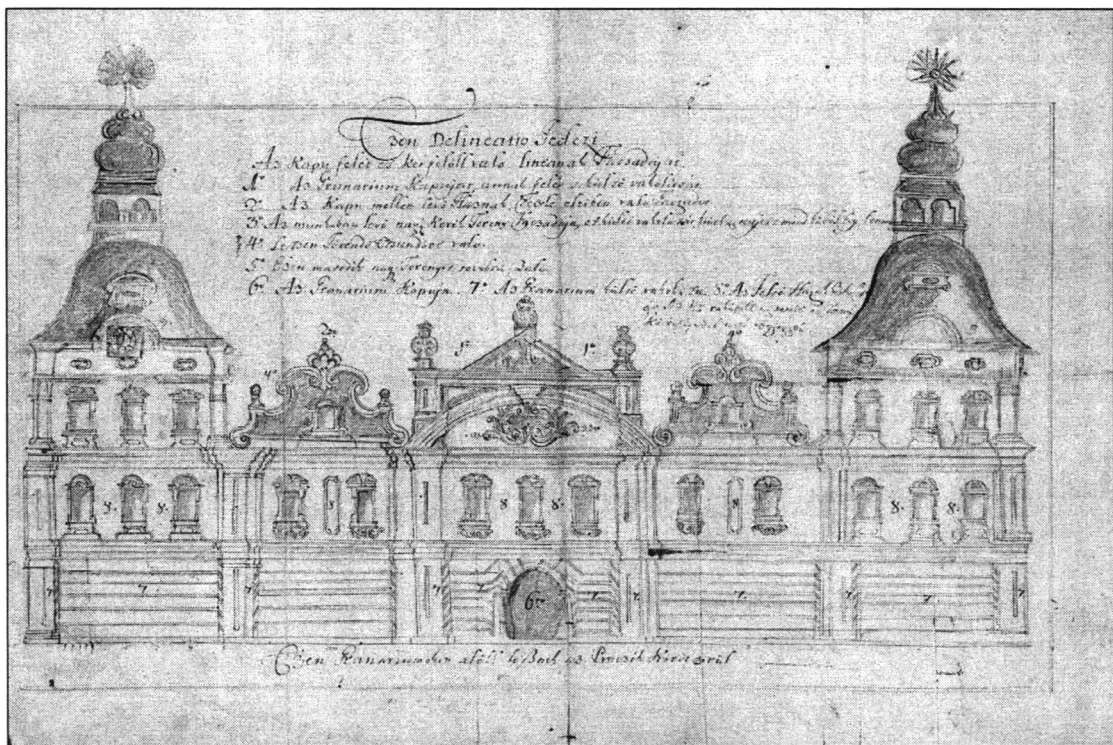
During the building of the new castle the medieval walls were reused in the greatest extent. The new building respects, therefore, the ground-plan of the medieval building. The damaged parts were ruined, but not only the foundations, but also the vaults of the cellars and large parts of the elevation were kept. The recovered material: stones and bricks were reused, and even the discovered cannon balls were melted and used for construction material. The new castle, built in baroque style, was more or less finished at the middle of the 1730s. It had an irregular rectangular plan, with four round towers at the corners and three wings. The castle was fortified with ditch and palisade with a flying bridge. In the surroundings a mill and other annexes were built and a game-park was created.

The baroque castle needed restoration already in 1783. New plans for the façade were made at this point, but they were never built, because the importance of the residence was lower than before: the family moved to the capital. The decay continued during the next century. One of the towers was restored and dedicated to the memory of the poet Petöfi, but even this one, together with the rest of the building is a ruin today. The analysis of the written sources, made in this paper is intended to be a starting point of the archaeological research of the castle.

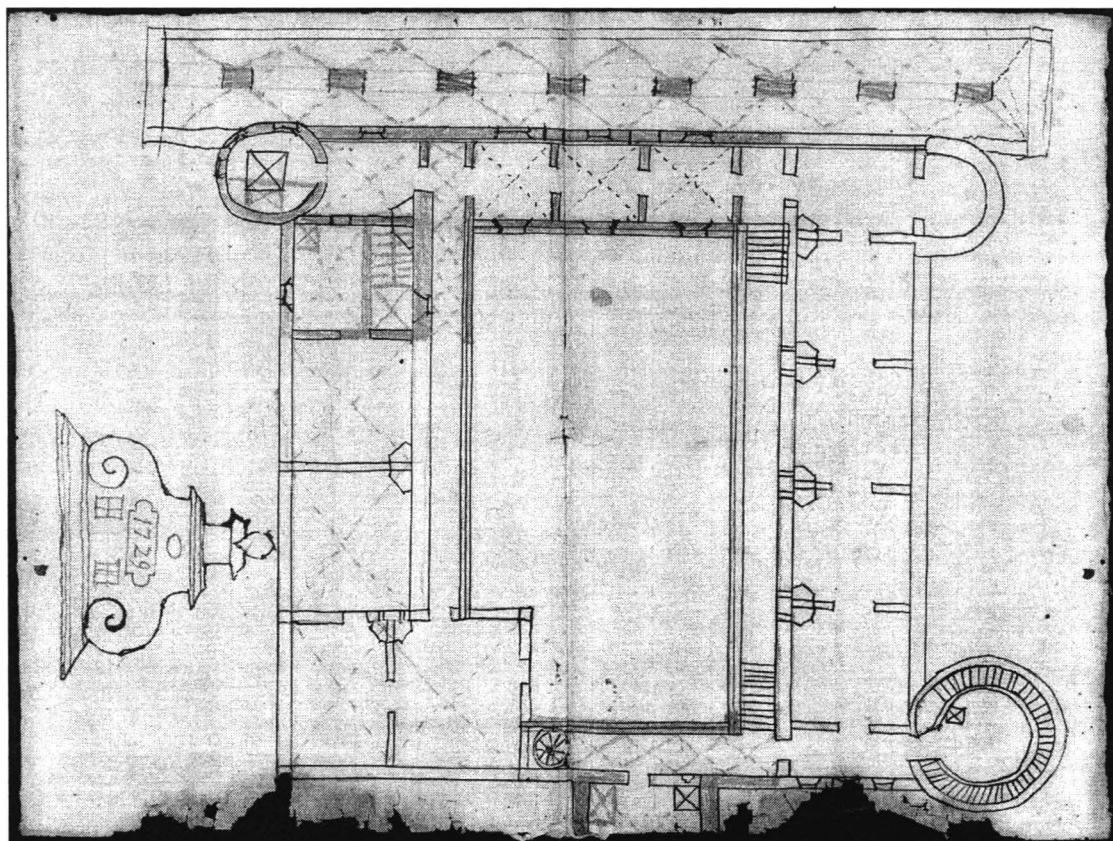

1. kép.

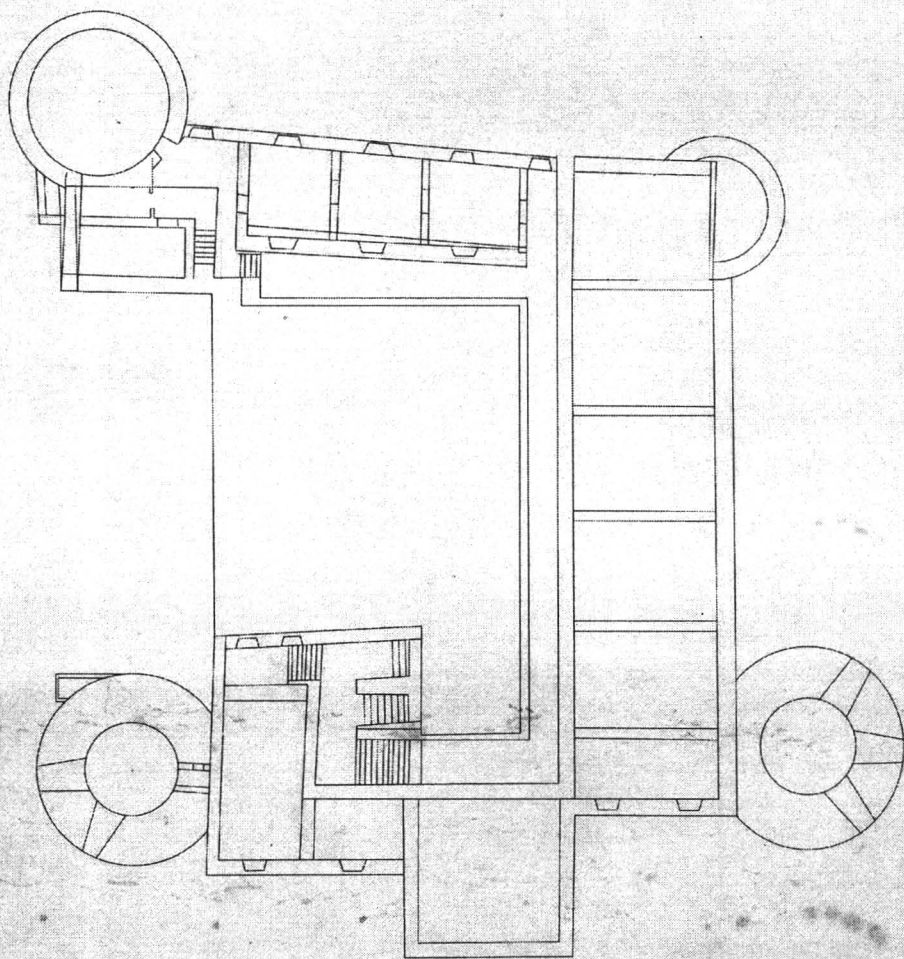
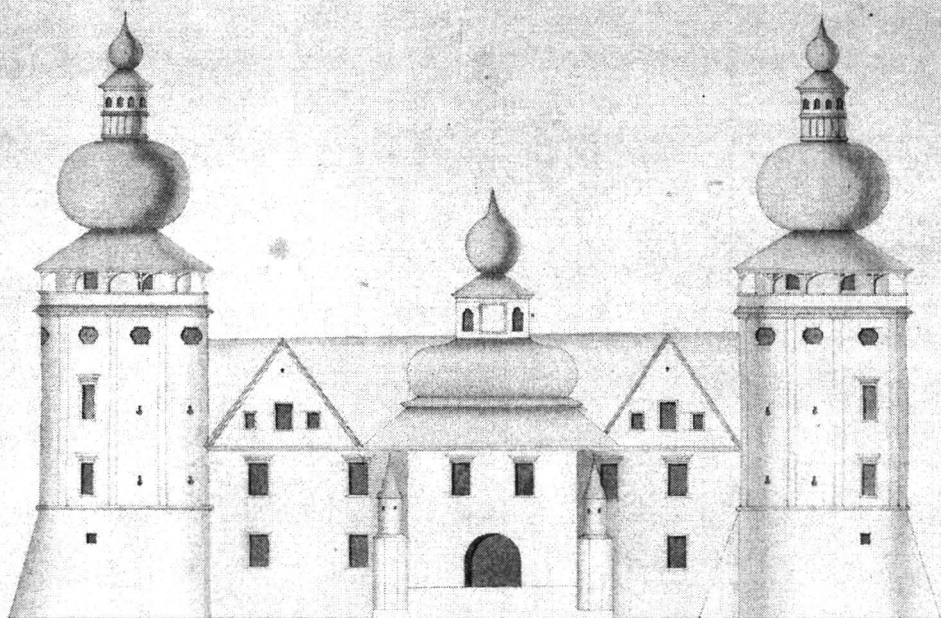
4. kép.

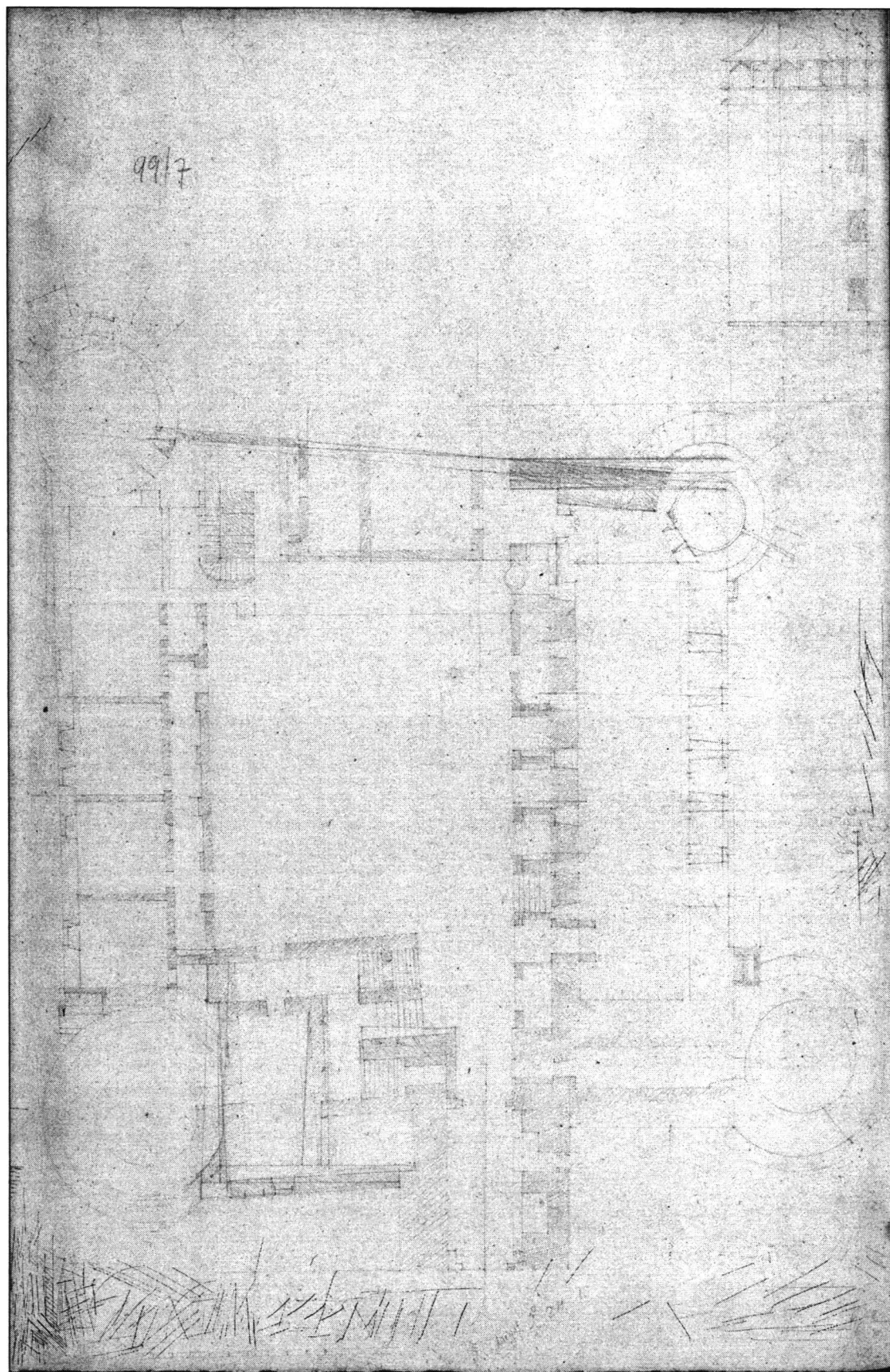
5. kép.

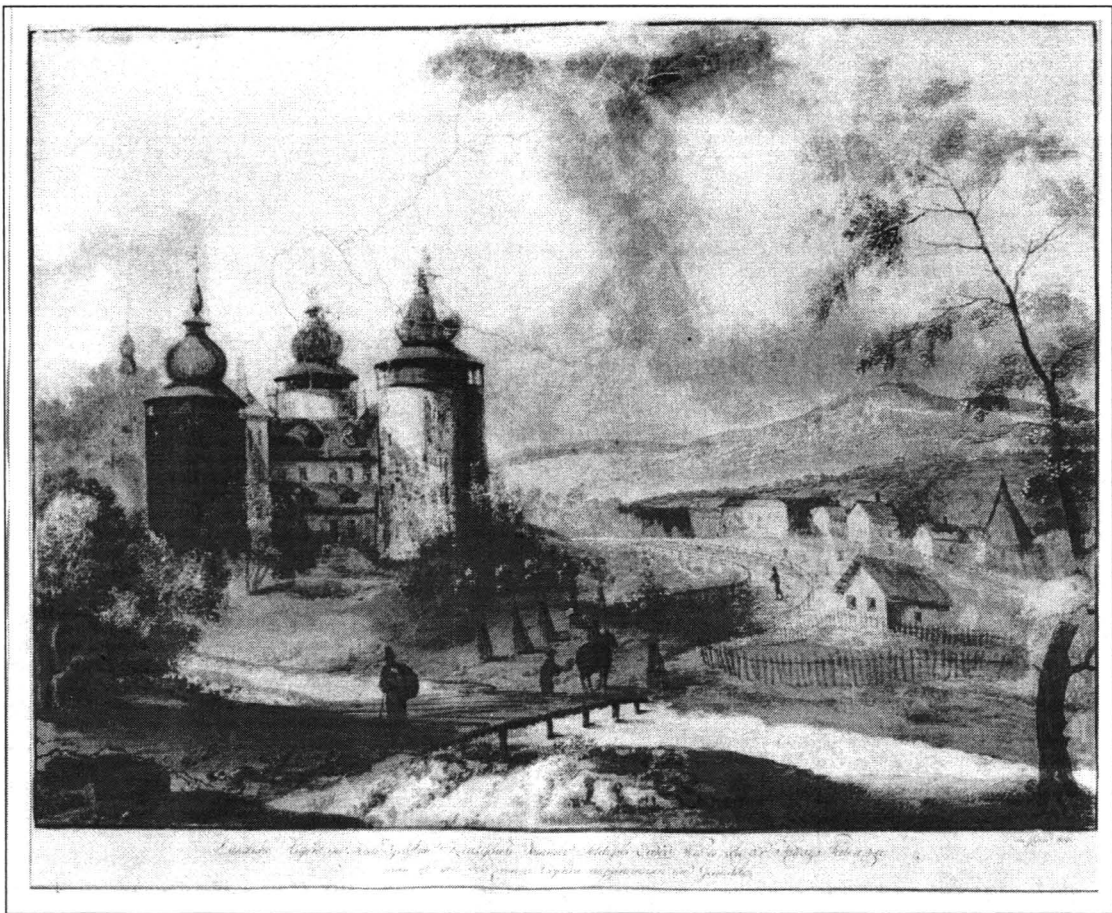
89/4

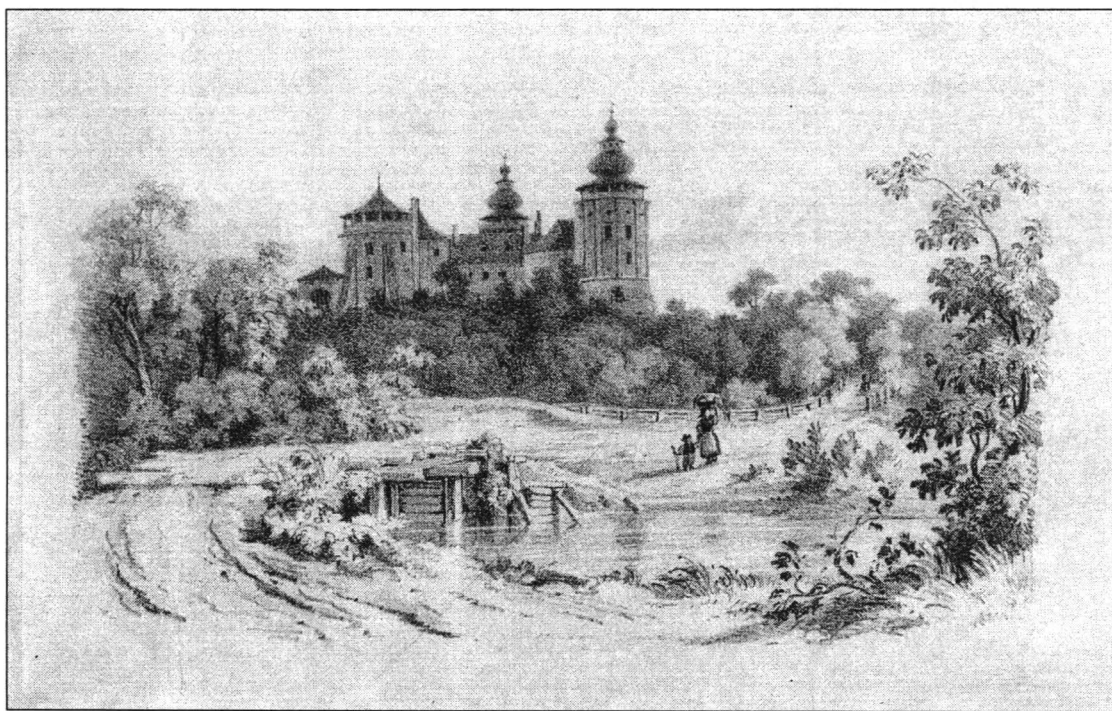
6. kép.

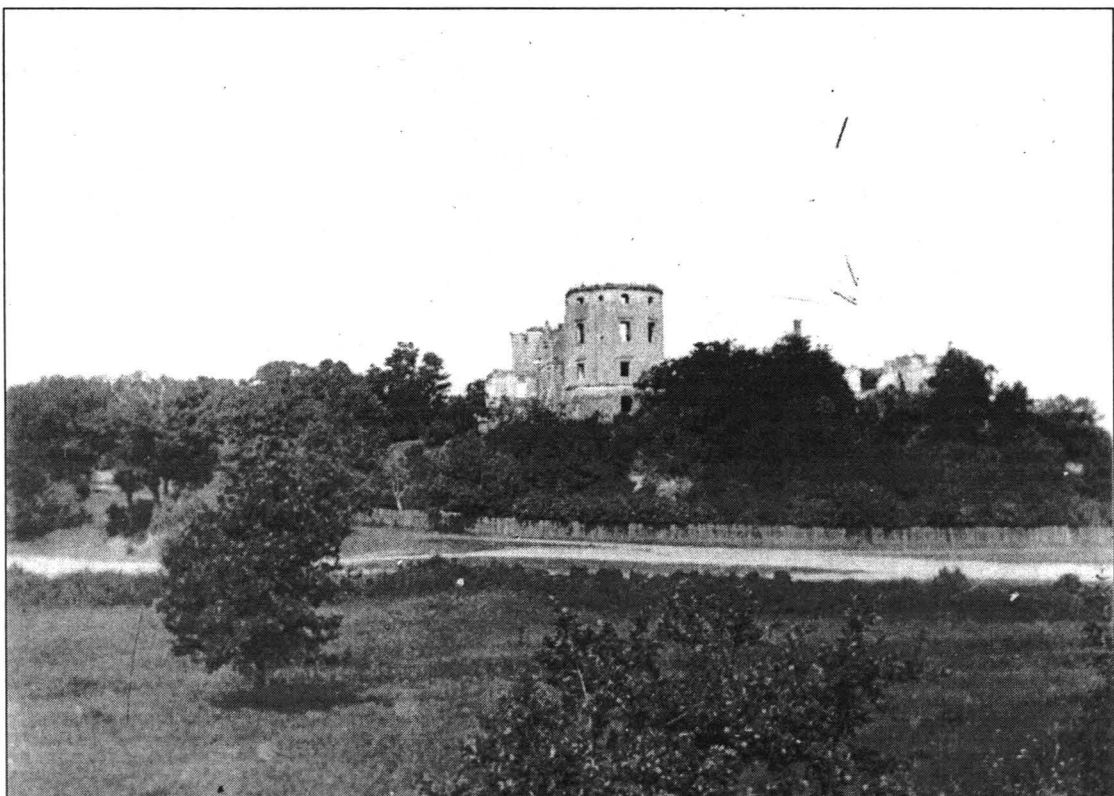
7. kép.

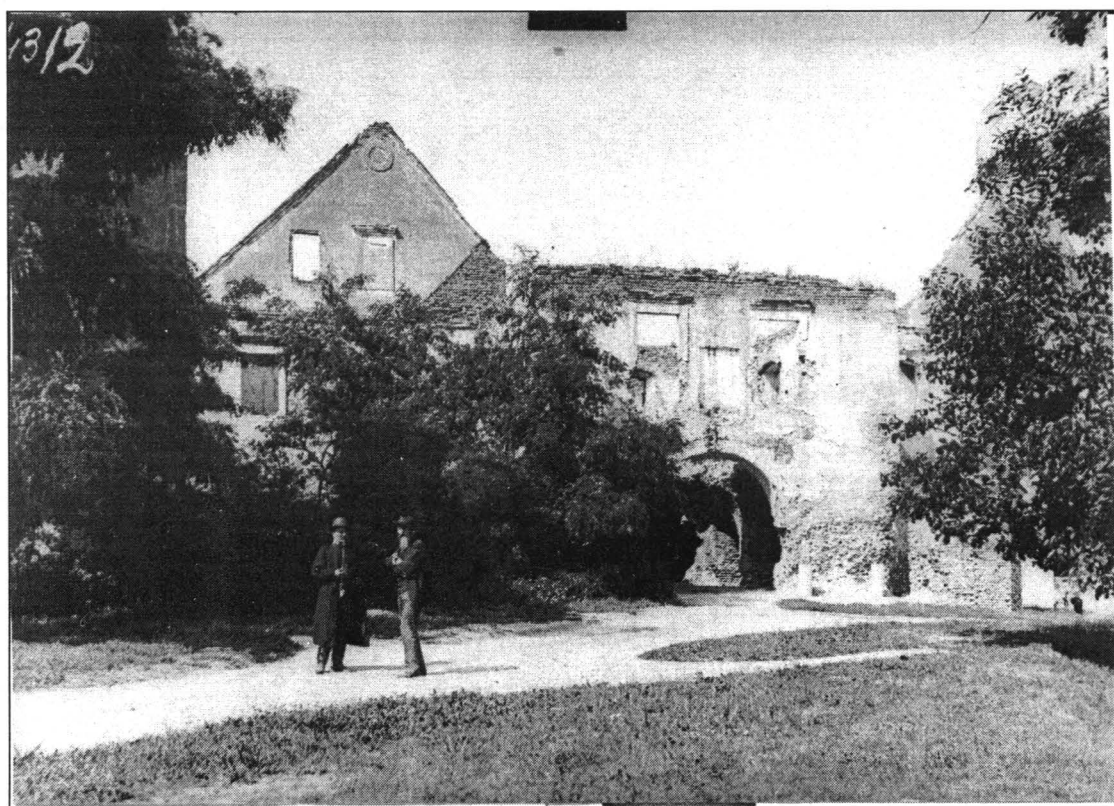
8. kép.

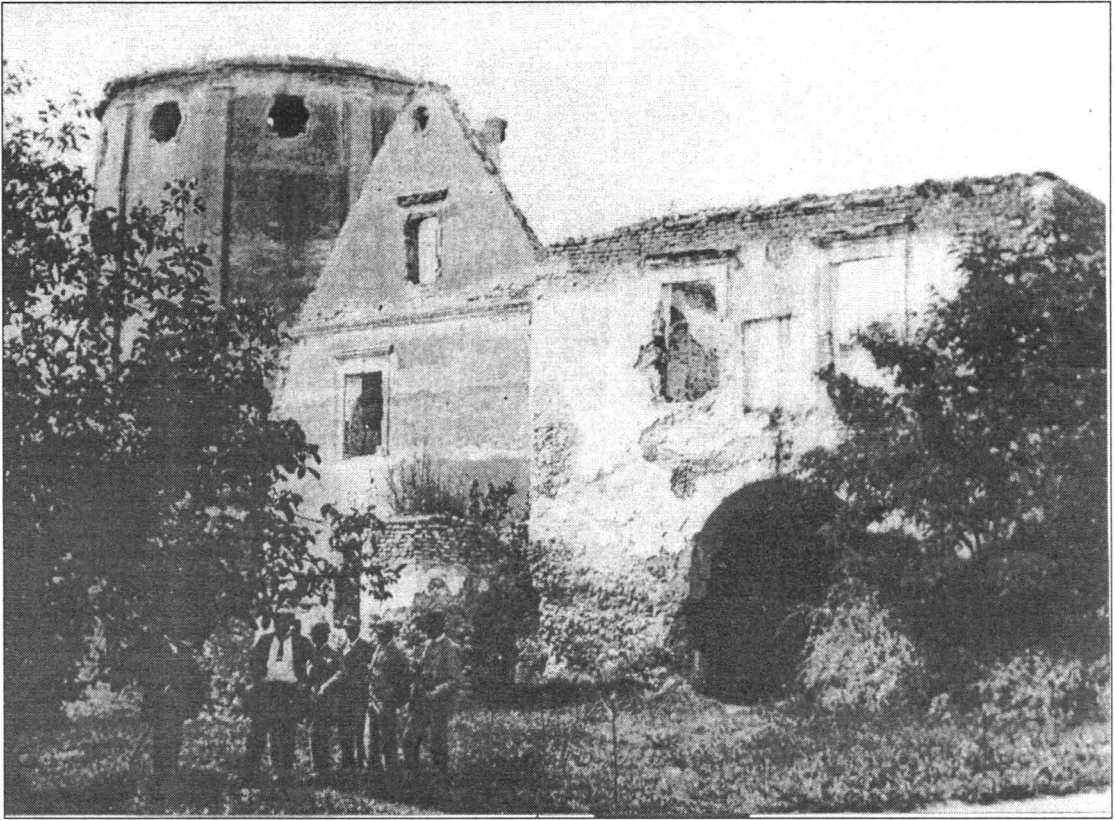
9. kép.

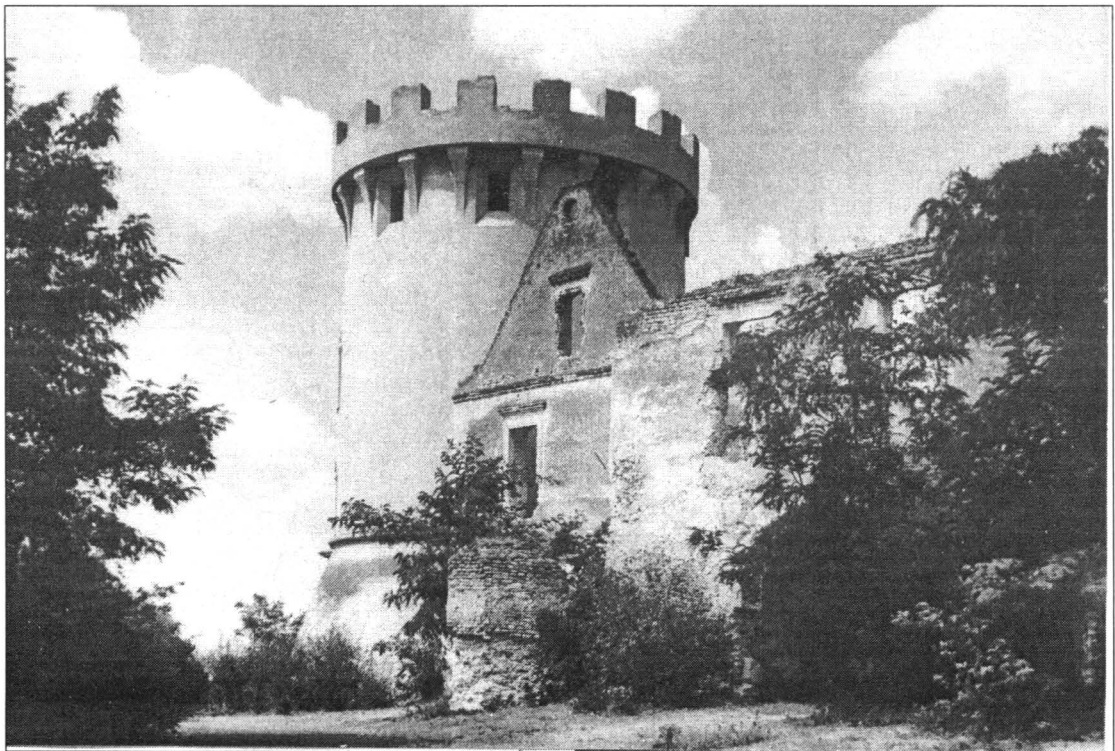
10. kép.

11. kép.

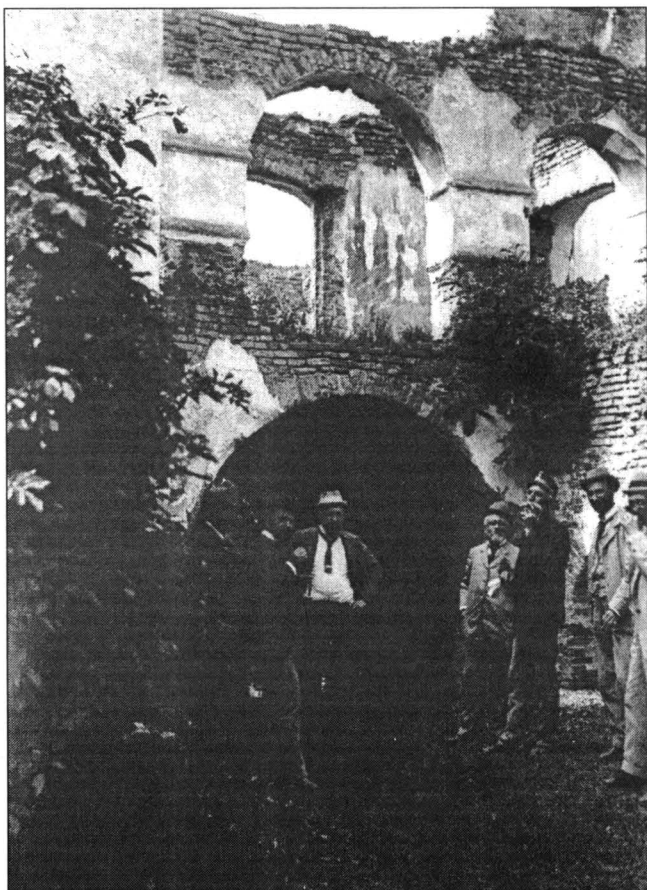
12. kép.

13. kép.

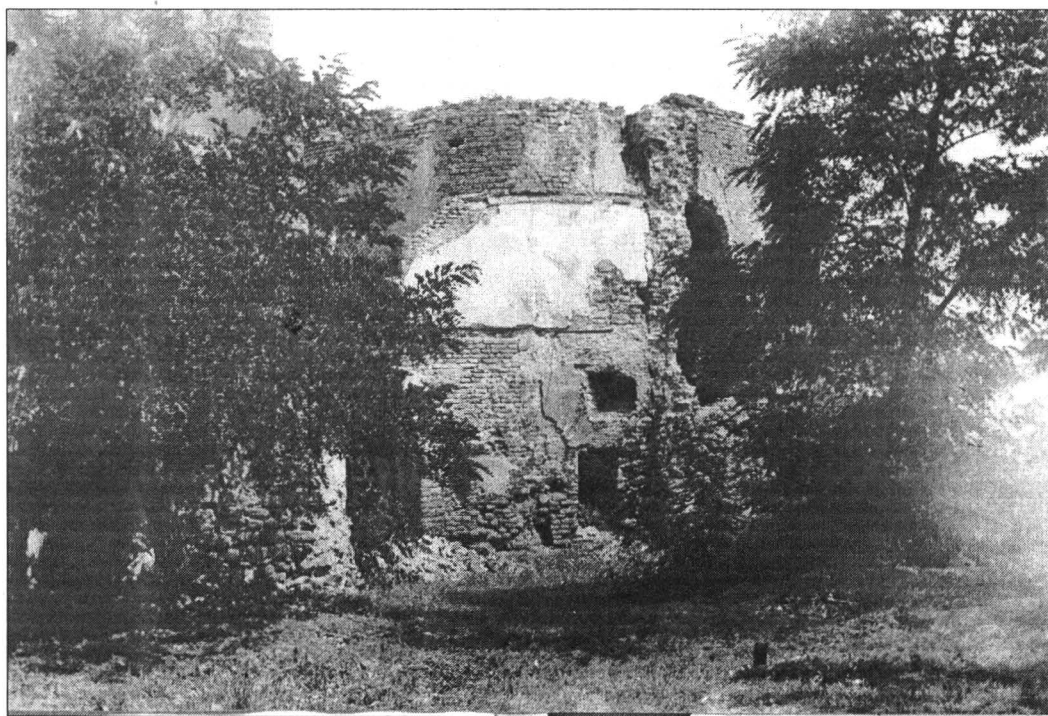
14. kép.

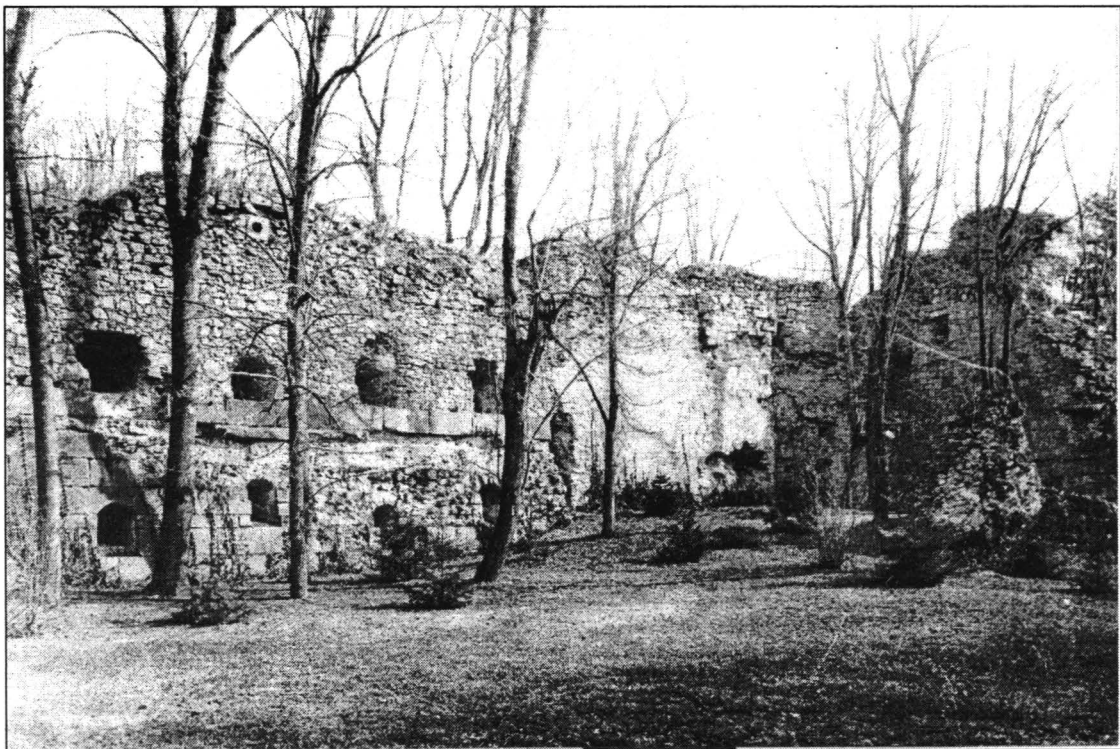
15. kép.

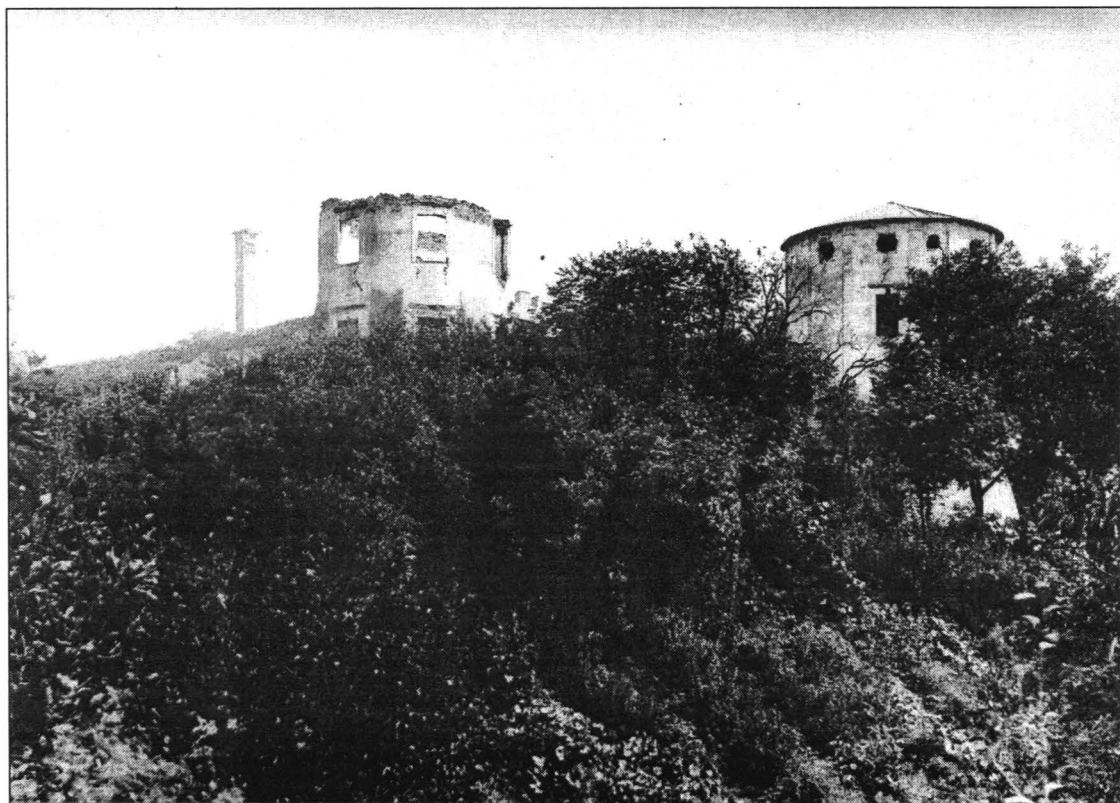
16. kép.

17. kép.

18. kép.

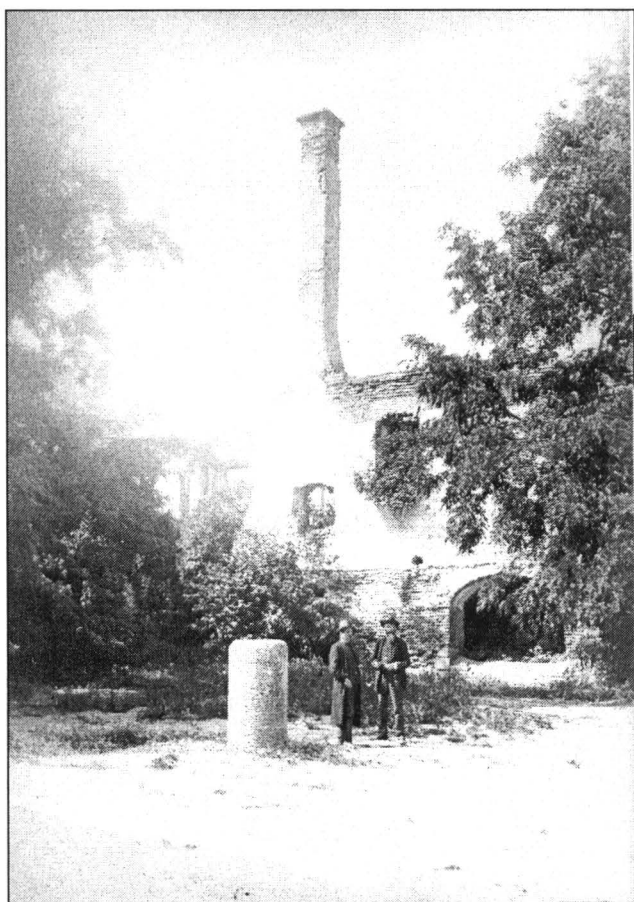

19. kép.

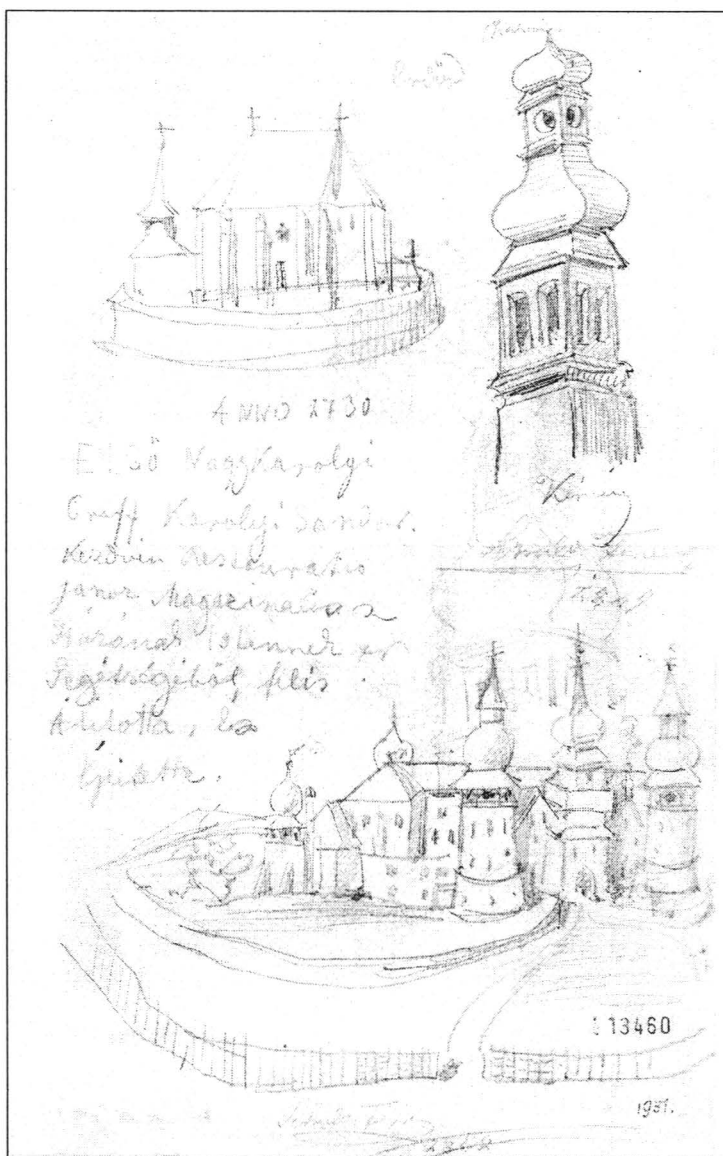

20. kép.

21. kép.

22. kép.